

Edmond Rostand
Cyrano de Bergerac

Fordította: Ábrányi Emil

SZEMÉLYEK

CYRANO DE BERGERAC
DE NEUVILLETTE CHRISTIAN
GUICHE GRÓF
RAGUENEAU

LE BRET
CARBON DE CASTEL JALOUX, kapitány

KADÉTOK

LIGNIÈRE

VALVERT VICOMTE

ELSŐ MARQUIS

MÁSODIK MARQUIS

MONTFLEURY

BELLEROSE } színészek

JODELET }

CUIGY } lovagok

BRISSAILLE }

EGY FANYAR ÚR

ELSŐ TESTŐR

MÁSODIK TESTŐR

SPANYOL TISZT

DRAGONYOS

KAPUS

POLGÁR

A FIA

TOLVAJ

EGY NÉZŐ

EGY GÁRDISTA

BERTRANDOU, a sípos

EGY KAPUCINUS BARÁT

KÉT ZENÉSZ

POÉTÁK

PÁSTÉTOMSÜTŐK

ROXÁN, Cyrano unokahúga

MARTHA NŐVÉR

LIZA, Ragueneau felesége

CUKRÁSZLEÁNY

MATER MARGHERITE, a Jézus-rendi apácák fejedelmasszonya

A DUENNA

KLÁRA NŐVÉR

ELSŐ SZÍNÉSZNŐ

MÁSODIK SZÍNÉSZNŐ

NEMES APRÓDOK

VIRÁGÁRUSLEÁNY

Polgárok, marquis-k, zsebmetszők, szakácsok, poéták, gascogne-i kadétkok, színészek és színésznők, hegedűsök, nemes apródok, gyermekek, spanyol katonák, nézők, negédes asszonyok, apácák stb.

Az első négy felvonás 1640-ben, az ötödik 1655-ben játszódik

ELSŐ FELVONÁS

SZÍNIELŐADÁS A BURGUND-PALOTÁBAN

A Burgund-palota terme 1640-ben. Pajtaszerű labdázóhelyiség, színielőadásokra berendezve és kicsinosítva.

A terem hosszukás négyszög. Keresztmetszetben látható, mégpedig úgy, hogy egyik oldala az első jobb színfaltól az utolsó bal színfalig terjed és derékszöget formál a fülke alakú színpaddal.

Ezen a színpadon, kétoldalt a színfalak mentén, párnás padok állanak. A függöny két félrevonható szőnyegdarab és a díszítés (az „Harlequin-köpeny”) fölött a királyi címer látható. A színpadot széles lépcsők kötik össze a teremmel. A lépcsőzet két oldalán van a hegedűsök helye. - A színpad peremén egy sor gyertya.

Két sor egymás fölött álló oldalkarzat; a felső sor páholyokra oszlik. A földszinten nincs ülőhely, csak hátul (vagyis a valóságos nézőtől jobbra, elöl) van egypár lépcsősen emelkedő pad és ugyanott egy hágcso alatt, mely a felsőbb helyekre vezet (de csak az eleje látszik) büfészerű emelvény, apró csillárokkal, virágos vázákkal, kristályüvegekkel, süteményes tányérvakkal, szeszes palackokkal stb.

A háttér közepén, a páholyos karzat alatt van a főbejárás: hatalmas, szárnyas, kétfelé nyíló kapu. De csak félig tárul föl a nézők belépésekor. A kapuszárnyakon, különböző sarkokban és a büfé fölött piros plakátok ezzel a nagybetűs fölírással: CLORISE.

A függöny felgördültekor a terem még üres, félig sötét. A csillárok a földszint közepére vannak lebocsátva és meggyújtásra várnak.

ELSŐ JELENET

A közönség (lassan gyülekezve), gavallérok, polgárok, lakájok, apródok, tolvaj, kapus stb.

A kapu mögött zajos szóváltás, csakhamar egy gavallér törtet előre

KAPUS	(üldözi a belépőt) Pénzt, pénzt, uram!
ELSŐ GAVALLÉR	Ingyen megyek be!
KAPUS	Mért?
ELSŐ GAVALLÉR	Testőr vagyok!
KAPUS	(egy másik belépő gavallérhoz) S ön?
MÁSODIK GAVALLÉR	Éntőlem se kérd!
KAPUS	De hát...

(Iszik)
A Burgund-palotában!

POLGÁR *(a fiához)*
Szép dolog!
Mi ez? Lebúj? S gazokkal állunk szemben?
(Botja végével a borozóra mutat)
Iszákosok!
(Egyik viaskodó gavallér erősen meglöki)
Verekedők!
(Bebukik a játszók közé)
Silány
Játékosok!

GÁRDISTA *(a polgár háta mögött még mindig a leánnyal kötekedve)*
Csókolj meg, kicsi lány!

POLGÁR *(hirtelen elviszi onnan a fiát)*
Gyalázat!... És itt, ebben a teremben
Játszották Rotrout!

FIÚ S Corneille-t!

EGY RAJ APRÓD *(összefogózkodva jön, a farandolt lejtőre és dalol hozzá)*
Trallalala!

KAPUS *(szigorú arccal az apródhoz)*
Apródok, botrány ne legyen, aszondom!

ELSŐ APRÓD *(sértett méltósággal)*
Gyanúja sért! Csináltunk valaha?
(Amint a kapus megfordul, hirtelen a másik apródhoz)
Hoztál zsinórt, hé?

MÁSODIK APRÓD Volt rá némi gondom! És horgot is!

ELSŐ APRÓD Ott a magasba, fenn,
Halászhatunk parókat frissiben!

TOLVAJ *(gyanús alakokat gyűjt maga köré)*
Figyeljete!... Ti még nem loptatok!
Jó lesz, ha egy kis oktatást adok.

MÁSODIK APRÓD *(fölkiált több apródhoz, akik már elhelyezkedtek a karzatokon)*
Van nálatok fűvó-cső?

HARMADIK APRÓD *(felülről)*
Angyalom!
Minket ne félts! Borsó is, egy halom!
(Fúj, és borsó-záport zúdítt az alatt állókra)

FIÚ *(az apjához)*
Mit játszanak?

POLGÁR Clorise-t.

FIÚ Szerzője?

POLGÁR

Ó

Ez már darab! A hírneves Baró
Remek munkája!
(Hátrasétál a fia karján)

TOLVAJ

(a cinkostársaihoz)
Csipkét, ez a fő!
Minél több csipkét, hosszúkezű gólyám!

EGY NÉZŐ

(a másikhoz, magasabb sarokülésre mutatva)
Ott ültem, né, a Cid bemutatóján!

TOLVAJ

(ujjaival jelzi a gyors elkaparintást)
És fontos cikk a finom keszkenő...

POLGÁR

(visszajön a fiával)
Sok nagy színészt fogsz látni... ó, sokat!...

TOLVAJ

(gesztikulálva)
Meg oszt' az órák zsebbe', viganóba'...

POLGÁR

Meglátod Montfleuryt...

VALAKI

(ordít a kakasülön)
Ej a manóba,
Gyújtsátok föl már a csillárokat!

POLGÁR

Játszik La Beaupré, L'Epy, Jodelet!

ELSŐ APRÓD

(a földszinten)
Ah, megjelent az édességek öre!

CUKRÁSZLEÁNY

(állást foglal a büfé mögött)
Narancs! Citromvíz! Tejhab!... Málnalé!
(Zaj a bejárásnál)

KAPPANHANG

Hátrább, bitang nép! Hadd megyünk előre!

ELSŐ LAKÁJ

(elcsodálkozva)
Ej, mi az ördög? A marquis urak
A földszinten?

MÁSODIK LAKÁJ

Pár pillanatra csak!
(Egy csomó gyerkőc-marquis lép a terembe)

ELSŐ MARQUIS

Teringettét, felforr az ember vére!
Hát úgy jövünk - valóban rémitő
Mint holmi rongy posztókereskedő?
Nem hághatunk a mások tyúkszemére?
Pfuj! Pfuj!
(Meglát több nemes urat, akik az imént léptek be)
Cuigy! Brissaille!
(Ünnepélyes ölelkezés)

CUIGY

Üdv, barátom!
Sötét van még, de hogy siettél, látom!

ELSŐ MARQUIS

Ne tréfálj, kérlek, mert forr az epém!

HEGEDŰSÖK *(hangolnak)*
La, la...

CUIGY *(mutatja Christiannak a telni kezdő nézőteret)*
Van itt nép, ördögadta!

CHRISTIAN Szép számmal!...

ELSŐ MARQUIS Ott gyűl a finom világ!
(Sorra megnevezik az asszonyokat, akik teljes díszben lépnek a páholyokba. Üdvözlük őket. A nők mosollyal viszonzózzák)

MÁSODIK MARQUIS De Guéméné az, a kecses virág!...

CUIGY S az Le Bois...

ELSŐ MARQUIS Kit hajdanába, hej,
Szerettünk forrón...

BRISSAILLE De Chavigny...

MÁSODIK MARQUIS Ó!
A szíveinket játszva széttörő!

LIGNIÈRE Most jött be Corneille!

FIÚ *(az apjához)*
Az Akadémia
Szintén jelen?

POLGÁR Van itt sok nagy fia...
Bourdon, Boudu, Porchéres, Colomby, meg
Cureau, Boissat... mind fényes nevek!
Ezek közül - mily felséges dolog -
Nem hal meg senki!

ELSŐ MARQUIS Csitt! Ott andalog
A précieusök tündöklő hada!
Urimédonte, Cassandace... nézz oda...
Félixerie, Barthénoide... mind!

MÁSODIK MARQUIS Mily édes hangzás! És te név szerint
Tudod mindnyáját fölsorolni?

ELSŐ MARQUIS Én?
Hibátlanul!

LIGNIÈRE *(félrevonja Christiant)*
Bocsánat, szép legény,
Bejöttem, hogy szolgálatára álljak,
De hölgye nem jön. Hát mért álldogáljak
Hiába itt? Megyek s tovább iszom!

CHRISTIAN Ne hagyjon el! Nevére szomjazom!
Ön, aki várost, udvart megénekelt, csak ön,
Vezethet nyomra engem, ha majd e helyre jön!

KARMESTER *(vonójával a pulpitusra üt)*
Kezdjük!
(Fölemeli a vonót)

CUKRÁSZLEÁNY *Narancs... Citromvíz...*
(A hegedűsök játszani kezdenek)

CHRISTIAN *Ó, ha tán*
Kacér, túlfinom gúnnyal nézne rám!
Nem bátorkodnám megszólítani, nem,
Mert jól tudom, nincs semmi szellemem!
Ahogy ma írnak és beszélnek, azt
Meg nem tanulja egy ilyen paraszt!
- Ott jobb felől... ott ült... de most a páholy
Üresen áll!

LIGNIÈRE *(indulni akar)*
S én búcsuzom magától!

CHRISTIAN *(belékapaszkodik)*
Maradjon!

LIGNIÈRE *(indulni akar)*
Szomjan haljak itt talán?
A Zöld macská-ban vár valaki rám...

CUKRÁSZLEÁNY *(tálcával elmegy előtte)*
Narancsvíz?

LIGNIÈRE Pfuj!

CUKRÁSZLEÁNY Tej?

LIGNIÈRE Undor!

CUKRÁSZLEÁNY Muskotályi?

LIGNIÈRE Topp! Ezzel már lehessen szóba állni!
(Christianhoz)
Jó, maradok hát!
(Leüt a büfé közelében, a cukrászleány önt neki muskotályit)

HANGOK *(a közönség soraiban egy kicsi, köpcös, elégedetten mosolygó emberke belépésekor)*
Éljen Ragueneau!

LIGNIÈRE *(Christianhoz)*
A nagy sütő, kit frekventálni jó!

RAGUENEAU *(kiöltözve, a pástétomsütők vasárnapi köntösében, Lignière felé siet)*
Cyrano úr nem volt még itt?

LIGNIÈRE *(bemutatja Ragueneau-t Christiannak)*
Ez ő,
Színészek, költők pástétomsütője!

RAGUENEAU *(zavartan)*
Túlságosan sok díszet halmoz e főre!

LIGNIÈRE
Ne tiltakozzék, ó, előkelő
Mecénás!

RAGUENEAU
Nálam esznek, ez való...

LIGNIÈRE
S mindig hitelre, drága Ragueneau!
Poéta ő is...

RAGUENEAU Valamennyi mondja.

LIGNIÈRE
Versnek, ha jól cseng, föltétlen bolondja!

RAGUENEAU
Igaz, hogy egy kis ódáért -

LIGNIÈRE Egész
Tortát ad...

RAGUENEAU Ó... tortácskát!

LIGNIÈRE Íme, kész
Magát szerényen kisebbitni! Hát
Egy jó szonettért, mondja csak, mit ad?

RAGUENEAU
Egy kis kalácsot!

LIGNIÈRE *(zordonan)*
Mégpedig tejest!
- A színházat hűn istápolja... ezt
Csak nem tagadja?

RAGUENEAU Ó, nem! Sőt imádom!

LIGNIÈRE
Színházjegyét - saját szememmel látom
Lepénnyel váltja. Mennyit fizetett
Például ma?

RAGUENEAU Habos fánkot hetet
És négy pogácsát.
(Minden irányba szétnéz)
Ezt csodálom ám:
Cyrano nincs itt!

LIGNIÈRE S mondja meg, komám,
Miért csodálja?

RAGUENEAU Mert Montfleury lép fel.

LIGNIÈRE
Phedont ő játssza hordó-termetével,
De mit törődik ezzel a derék
Cyrano pajtás?

RAGUENEAU Hát nem tudja még?
Egy hónapig nem léphet Montfleury
Nézők elé, mert így akarja ezt
Cyrano, aki szívből gyűlöli.

LIGNIÈRE *(aki már a negyedik pohár muskotályit hajtja föl)*
No és?

RAGUENEAU Montfleury játszik!

CUIGY *(aki visszatért a maga csoportjához)*
S Cyrano rajtaveszt,
Mert ezt nem tudja meggátolni.

RAGUENEAU Nem?
No, majd meglássuk!

ELSŐ MARQUIS Édes istenem.
Ki ez az úr?

CUIGY Párbajhős. Kevés ember vív szebben.

MÁSODIK MARQUIS Nemes?

CUIGY Eléggé. A testőrseregben
Kadétkodik.
*(Rámutat egy nemes úrra, aki ide-oda jár a teremben,
mintha valakit keresne)*
Le Bret, a jó barátja
Még többet mondhat...
(Odakiált neki)
Hej, Le Bret! Tudom
Hogy kit keres...
(Le Bret közeledik)
De még sehol se látja.
Cyrano nincs itt.

LE BRET Nyugtalankodom!

CUIGY Barátja, úgy-e, rendkívüli lény?

LE BRET *(nagy szeretettel)*
Gyémánt! Kiválóbb nincs a föld színén!

RAGUENEAU Költő!

CUIGY Levente!

LE BRET Muzsikus!

BRISSAILLE Tudós!

LIGNIÈRE S az ábrázata mily csodálatos!

RAGUENEAU Az ünnepélyes Champagne, annyi szent,
Nem menne hozzá és nem festené le,
De annál inkább Callot, hogyha élne.
Méltónak vélné pompás ecsetére
A vakmerőt, különcöt, féktelent,
A legmerészebb, leghóbortosabb
Verekedőt, akit látott a nap!
Széles kalapján hármastoll lebeg,
Hasított mellény, ráncos köpenyeg,

Mely peckes, hosszú, egyenes kardjátul
Mint a kakas-fark, úgy duzzad ki hátul.
Büszkébben, mint a híres lovagok,
Kiket a Gascogne szült és szülni fog,
Hord Pulcinella-gallérjában egy
Hatalmas orrot! Ó, szent égi kegy,
Micsoda orr! Szeretnél, hogyha látod,
Így szólni hozzá: „Túloz, uraságod!”
Aztán mosolygasz s azt mondd magadban:
„Egyszer megunja és szakít vele!”
De Bergerac úr nem szakítja le,
Sőt hordja híven, hordja szakadatlan.

LE BRET S ha észrevetted, meghalsz!... Tréfát nem ismer ebben,

RAGUENEAU *(büszkén)*
A híres Párka-olló sem vagdal élesebben!

ELSŐ MARQUIS *(vállát vonogatva)*
Ej, nem jön el!

RAGUENEAU S én fogadok, hogy el!
Áll egy sült kappan, à la Ragueneau?
Fogad velem, hogy el fog jönni?

ELSŐ MARQUIS *(nevetve)*

Jó!

(Csodálkozás moraja fut át a termen. Roxán megjelent a páholyában. Az első ülést foglalja el. Duennája hátrább ül. Christian, aki éppen fizet a cukrászleánynak, nem veszi észre)

MÁSODIK MARQUIS *(affektált lelkesedéssel)*
Urak, nézzétek! Ah, ennivaló!
Minden hajszála édes bájt lehel!

ELSŐ MARQUIS Hamvas barack eper-mosollyal... ó!

MÁSODIK MARQUIS S olyan friss, hogy fuss, menekülj előle,
Különben szíved náthát kaphat tőle!

CHRISTIAN *(főlnéz, meglátja Roxánt és hevesen Lignière karjába kap)*
Ő az!

LIGNIÈRE *(odanéz)*
Ah, ő az?

CHRISTIAN A nevét hamar!

LIGNIÈRE *(ínyenc módra hörpintgeti apró kortyonként a borát)*
Roxánnak hívják. Igazi neve
Robin Magdolna. Szerfölött negédes.

CHRISTIAN Jaj!

LIGNIÈRE Árva... és még hajadon az édes.
Cyranónak unokahúga...

(Ebben a pillanatban nagyon előkelő, kék rendszalaggal díszített főúr lép a páholyba és néhány másodpercig állva beszélget Roxánnal)

CHRISTIAN

(összerázkódik)

De

Ki az az ember?

LIGNIÈRE

(kissé már ittasan, hunyorgatva)

Dörgős zivatar...

Guiche gróf... A lányért majd megbomlik ő,

De nő. Igen. Elvette Richelieu

Kis húgát. Úgy van. S az a terve most,

Hogy elvétesse ezt az aranyost

Valvert vicomttal, aki finom és

Okos gavallér, szolgálatra kész!

Roxán, szegényke, még berzenkedik,

De Guiche hatalmas, egy kislány pedig,

Kivált polgárlány, gyatrán gyöngé jószág!

Egy nótát írtam a gyalázatosság

E bajnokáról!... Elevenbe szúr,

Kivált a vége! A kegyelmes úr

Dühöngni fog? Vig dal!... Hallgassa meg...

(Magasra tartott pohárral, tántorogva föláll és énekelni akar)

CHRISTIAN

Nem! Jó estét!

LIGNIÈRE

Megy?

CHRISTIAN

Valvert-hez megyek!

LIGNIÈRE

Ügyeljen, mert halottá szúrja önt!

(Szeme kacsintásával Roxánra figyelmezteti)

Maradjon! Roxán éppen ide néz!

CHRISTIAN

Igaz!

(Megigézve áll. A zsebmetszők, akik észrevették, hogy tátott szájjal a levegőbe bámul, kezdenek közeledni hozzá)

LIGNIÈRE

De engem mindjárt porba dönt

A szomjuság... Ég önnel, szép vitéz...

Rég várnak rám a csapszékben!

(Dülöngőzve kimegy)

LE BRET

(A termet körüljárta és most visszajön Ragueneau-hoz. Megnyugtató hangon.)

Sehol!

Ma nem jön el Cyrano!

RAGUENEAU

(gúnyos kételkedéssel)

Tudja jól?

LE BRET

A színlapot nem nézte meg, remélem!

TÖBB HANG

Kezdjék! Kezdjék!

HARMADIK JELENET

Előbbiek, Lignière nélkül. De Guiche, Valvert, azután Montfleury

- ELSŐ MARQUIS *(látva de Guiche-t, aki lement Roxán páholyából és most áthalad a földszinten, görnyedező uraságoktól környékezve, akik közt ott van Valvert vicomte is)*
Micsoda udvar, kérem.
Guiche gróf körül!
- MÁSODIK MARQUIS Ez is gascogne-i?
- ELSŐ MARQUIS Az
A másik fajta: hideg és ravasz.
Ez sokra megy! Itt hasznos lesz a bók.
(Guiche grófhhoz tolakodnak)
- MÁSODIK MARQUIS Ah, drága gróf, mily pompás szalagok!
Miféle szín ez? Csókolj meg, babám
Vagy Őzderék?
- GUICHE Beteg spanyol.
- ELSŐ MARQUIS No lám. Milyen találó! Sápád a spanyol
Az ön híretől s nemsokára jól
Elkenve fut majd.
- GUICHE Megyek a színpadra.
Jönnek velem?
(A színpad felé megy. Valamennyi marquis és lovag a nyomában. Kevés vártatva visszafordul és szól)
Jöjj, Valvert!
- CHRISTIAN *(aki nézte és kihallgatta őket, összerázkódik e név hallatára)*
Ördögadta,
Ez a vicomte! Kihívom a halált,
S azonnal a szemébe vágom -
(Kezével a zsebébe nyúl és megragadja benne a tolvaj kezét, aki éppen ki akarja zsebelni. Meglepetve hátrafordul)
- TOLVAJ Aj!
- CHRISTIAN *(erősen tartja)*
Kesztyűt kerestem!
- TOLVAJ *(szánalmas mosollyal)*
És kezét talált!
(Más hangon, sűgva és gyorsan)
Bocsásson el... Megsűgok valamit!
- CHRISTIAN Nos?
- TOLVAJ Lignière, akivel éppen itt
Beszélgetett...
- CHRISTIAN Nos?

TOLVAJ Roppant nagy a baj...
Meghal ma még!... Nótát írt egy nagy úrra,
Aki a sértést szörnyen megbosszúlja...
Száz ember les rá... és mind bátran öl!

CHRISTIAN Száz! És e bandát ki fogadta föl?

TOLVAJ Diszkréció! Nevet nem mondhatok.

CHRISTIAN *(vállat von)*
Ugyan! Ugyan!

TOLVAJ *(nagy méltósággal)*
Hivatalos titok!

CHRISTIAN S a leshely?

TOLVAJ A nesle-i torony alatt
Rohannak rá, ha majd ott elhalad.
Hát értesítse!

CHRISTIAN *(végre kiereszti a markából)*
Ah, de hol lelem?

TOLVAJ Minden lebujt járjon be hirtelen
Ott van a Kék bak, az Arany murok,
A Rongyos lámpás, Fekete szurok.,
A Széttört abroncs, a Fenyőtoboz,
Arany borsajtó - mindenben otthonos.
Szaladjon s egy-egy intő cédulát
Hagyjon számára mindenütt.

CHRISTIAN Galád
Bitangok! Száz egy ellen! Sietek...
(Szerelmesen néz Roxánra)
Itt hagyjam Roxánt!
(Dühösen néz Valvert-re)
És ezt... De megyek!
Szegény költőmről gondoskodni kell!

(Kirohan a színházból. - Guiche, a vicomte, a marquis-k és a nemes urak eltűntek a függöny mögött, hogy párnás üléseiket elfoglalják. A földszint egészen megtelt, szintúgy a karzat és az összes páholyok)

TÖBB HANG Mit vártok még! Ugyan kezdjétek el!

POLGÁR *(akinek a parókáját egy apród a kakasülőről hosszú zsinóron magasba röppenti)*
Jaj a parókám!

NAGY KACAGÁS Húj, milyen kopasz!
Bravó, apródok!

POLGÁR *(rázza dühösen az öklét)*
No, megállj, te gaz!

HANGOK *(kitörő kacagásból mindig halkabb nevetésbe mennek át)*
Ha! Ha! Ha!
(Teljes csöndesség)

LE BRET Miért e néma csend?
(Egy néző valamit súg a fülébe)
Ah!

NÉZŐ Igenis. Biztos, hogy megjelent!

A TÖMEG *(moraj)*
A bíboros! - Csitt! - Nem jött el! - De! Csönd!
Ott ül! A rácsos páholyába, fönt!

ELSŐ APRÓD Ah, átkozott sors! Tartsunk tisztességet!
(Három koppanás a színpadon. A közönség mozdulatlanul figyel)

ELSŐ MARQUIS HANGJA *(bekiált a csöndbe a függöny mögül)*
Koppantsd meg azt a gyertyát!

MÁSODIK MARQUIS *(kidugja fejét a függöny hasadékán)*
Hé, egy széket!

EGY NÉZŐ Csitt! Csöndesség legyen!
(A három koppanás ismétlődik. A függönnyt széthúzzák. Tableau. A marquis-k henye tartással ülnek a színpad két oldalán. A háttér ligetes tájat tüntet föl a pásztorjátékok ízlésében. Négy apró kristálycsillár világítja meg a színpadot. A hegedűk halkán játszanak)

LE BRET *(súgva Ragueneau-hoz)*
Montfleury jön?

RAGUENEAU *(ugyanígy)*
Mindjárt elsőnek!

LE BRET Ó, ég, köszönöm.
Cyrano nincs itt!

RAGUENEAU Elveszett a kappan!

LE BRET Istennek hála! Most már biztosabban
Lélegzem!

(Dudaszó. Montfleury színpadra lép. Rendkívül korpulens. Antik pásztornak van öltözve. Rózsával övezett kalapját a jobb fülére húzta. Fölszalagozott dudáját fújva lép elő)

A FÖLDSZINT *(tapsol)*
Brávó! Brávó, Montfleury!

MONTFLEURY *(hajlong, azután szavalja Phedon szerepét)*
Boldog, ki elvonul az udvarok zajától,
S szelíd magányt keres, az emberektől távol,
Ahol zefír susog, madár dalol a fán...

HANG *(a földszint közepén)*
Nem megtiltottam, hogy játsszál, zsvány!
(Általános megdöbbenés. Mindenki odafordul. Moraj)

KÜLÖNBÖZŐ HANGOK Ki az? - Mi az? - Ki szólott közbe? - Mi?
(A páholyokban felállanak, hogy lássák a csendháborítót)

CUIGY Ő az!

LE BRET *(eliszonyodva)*
 Cyrano!

A HANG Korhelyek királya.

Le onnan!

AZ EGÉSZ TEREM *(megütközve)*
 Ó!

MONTFLEURY De...

A HANG Mit? Még jár a szája?

KÜLÖNBÖZŐ HANGOK Játsszék tovább! - Elég! - Nem járja ez.

MONTFLEURY *(kissé reszketeg hangon)*
 Boldog, ki elvonul az udvarok...

A HANG *(egyre fenyegetőbbben)*
 Mi lesz?
 Azt várod tán, pimasz, hogy a botom
 Végignyújtózzék zsíros hátadon?
(A nézők feje fölött egy botot tartó kar nyúlik a magasba.)

MONTFLEURY *(egyre gyöngébb hangon)*
 Boldog, ki...
(A bot táncol a levegőben)

A HANG Pusztulj!

A FÖLDSZINT Csitt! Hallgassa meg!

MONTFLEURY *(elfúlva)*
 Boldog, ki elvonul!...

CYRANO *(felbukkan a földszintről. Széken áll, keresztbe font karokkal, félrevágott süveggel, fölborzolt bajusszal, rettenetes orral)*
 Mindjárt dühös leszek!
(Láttára nagy szenzáció.)

NEGYESEDIK JELENET

Előbbieket, Cyrano, azután Bellerose, Jodelet

MONTFLEURY *(a marquis-khoz)*
 Védelmet kérek! A nagyság urak
 Oltalmát kérem!

ELSŐ MARQUIS *(hányaveti hangon)*
 Ej, folytassa csak!

CYRANO Pókhas, ha játszol, a képedre mászom!

ELSŐ MARQUIS Elég, elég!

CYRANO Ha ezt a dalt még egyszer hallom, én
Agyonverek mindenkit!

EGY POLGÁR Hős legény.
Tán Sámson ön?

CYRANO Ó, nyájas idegen,
Nem kölcsönözné állkapcsát nekem?

EGY HÖLGY *(a páholyos karzaton)*
Hallatlan ez!

ELSŐ GAVALLÉR Botrány!

MÁSODIK GAVALLÉR Vérlázító!

ELSŐ APRÓD Be pompás!
A FÖLDSZINT Kss! - Cyrano! - Montfleury!

CYRANO Csönd!
A FÖLDSZINT *(lázban)*
Buh! Bühü! Huhú! Brekeke! Hó!

CYRANO Ha most a csöndet egy hang megtöri...
Ha...

EGY APRÓD Miau.

CYRANO Szavam utólszor intett!
Párbajra hívom az egész földszintet!
- A neveket majd jegyzem... Rajta csak,
Szépen, sorjában minden hős lovag!
Kell szám? Adok! - Ki nyitja meg a listát?
Ön? Nem! Talán ön? Ön sem?... Nos, melyik hát?
Az elsőt, aki mostan vitézül vív velem,
Nagy tisztelettel küldöm az égbe hirtelen!
Az, aki halni vágyik, emelje föl az ujját!
(Csönd)
Mi némitotta így el a vídám hejje-hujját?
Csupasz pengémet látni szégyenlitek talán?
Se név ? Se ujj? No jól van! Folytassuk!
(Visszafordul a színpad felé, a hol Montfleury aggódalmasan várakozik.)
E silány
Bibircsó bosszant ! Ha nem múlik el
Magától mindjárt akkor...
(Kardjához kap.)
vágni kell!

MONTFLEURY Én...

CYRANO *(Leszáll a székről, helyet foglal a körülötte képződött kör közepén és úgy ül ott nagy-kényelmesen, mintha otthon volna.)*
Három tapsot hallasz. Hogyha szólt
A harmadik taps: elfogysz, teli hold!

A FÖLDSZINT *(Mulatozva.)*
Ah!

CYRANO *(Összeüti a tenyereit.)*
Egy!

MONTFLEURY De én...

EGY HANG *(A páholyokból.)*
Maradjon!

A FÖLDSZINT Nem marad!
Elmegy! - De nem! Megállja a sarat!

MONTFLEURY Én azt hiszem, ha itt hiába várom...

CYRANO Kettő!

MONTFLEURY Legjobb lesz megfontolni...

CYRANO Három!
(Montfleury elrohan, mintha puskából lőtték volna ki. Viharos kacagás, pisszegés.)

KÜLÖNBÖZŐ HANGOK Hú! - Gyáva! Rongy! A bosszuság lever!
Hadd jöjjön vissza!

CYRANO *(Hátravágja magát a székén és a lábait keresztbe teszi.)*
Jöjjön, hogyha mer!

EGY POLGÁR A rendező!
(Bellerose kilép és meghajtja magát.)

A PÁHOLYOK Ah Bellerose!... Szólni fog.

BELLEROSE *(Elegáns tartással.)*
Nemes urak... vitézlő lovagok!

A FÖLDSZINT Nem! Jodelet beszéljen!

JODELET *(Előlép és komikus orrhangon.)*
Borju-csorda!

A FÖLDSZINT Bravó! Remek!

JODELET Az én lelke megmorogva.
Nem kell bravó! A nagy művész, a kit
Hasáért bámul minden ember itt,
Rosszúl lett...

A FÖLDSZINT Gyáva!

JODELET S kénytelen volt menni!

A FÖLDSZINT Hadd jöjjön vissza!

EGYES HANGOK Nem kell tönkre tenni!...

MÁS HANGOK De csak hadd jöjjön! - Nem ! - Igen! -

EGY FIATAL EMBER *(Cyrano-hoz)*
De hát
Szabad tudnom e bős harag okát?
Van oka Montfleuryt gyűlölni?

CYRANO *(Udvariasan, még mindig ülve.)*
Van,
Pelyhes libám, kettő is, még pedig
Nyomós okom. Primó: haszontalan
Hitvány színész. Lihegve küzködik
A könnyü verssel... nem szárnyal velem,
De vízhordóként cammog s nyög bele.
Szekundó: ez az én titkom.

ÖREG POLGÁR *(A háta mögött.)*
De ön
Clorise-től foszt meg minket, - köszönöm!

CYRANO *(Székével együtt a polgár felé fordul, tiszteletteljesen.)*
Agg öszvér, egy rossz drámát nyomtam el.
E tettem inkább hálát érdemel!

A NEGÉDESEK *(Fönn a páholyokban.)*
Barót gyalázza! - Hallod? - Úgy hatott rám,
Hogy szédülök! - A mi Barónkat! - Botrány!

CYRANO *(Székét a páholyok felé fordítja, gavallérosan)*
Szép hölgyeim, ragyogjanak fenségben,
Mint a fehér angyalkák fönn az égben.
Egy-egy mosollyal, melyben báj fakad,
Ébresztgessék föl a halottakat.
Büvöljék el az élőt!... Inspirálják
A verseinket -- Ó, de ne bírálják!

BELLEROSE
S a pénz, amit mindenki visszakér?
Ki ad kárpótlást?

CYRANO *(székével a színpad felé fordul)*
Ez valamit ér,
Ez már okos szó! Thespis köpenyén
Lyukat szakítani nem kívánok én!
(Föláll és tele zacskót dob föl a színpadra)
Fogd el röptében s hallgass, vén gyerek!

MIND *(elámulva)*
Ah! Oh!

JODELET *(hirtelen elkapja s mérlegeli az erszényt)*
Ily áron nem bánom, ha ön
Clorise-t mindennap elhajszolni jön!

A FÖLDSZINT
Hu! Hu!

JODELET
S eltűröm, hogy füttyöljenek.

BELLEROSE
A publikum hadd menjen végre ki!

JODELET
Oszlás!

(Kezdenek indulni, mialatt Cyrano elégedetten néz De a tömeg a következő párbeszéd hallatára megáll és többé nem mozdul. A nők, akik a páholyokban már fölvtették a köpenyeiket, állva maradnak, hogy hallhassák, ami következik és megint leülnek a székeikre)

LE BRET *(Cyranóhoz)*
Órültség!

EGY FANYAR ÚR *(odalép Cyranóhoz)*
S így rohan neki,
Montfleurynek! Hallatlan! Tudja tán,
Hogy Candal herceg áll az oldalán?
Hát önnek van protektora?

CYRANO Nekem!
Nincs!

A FANYAR Egy sincs?

CYRANO Egy sincs!

A FANYAR Édes Istenem,
Hát sose kérte egy nagy úr kegyét ön?

CYRANO *(bosszúsan)*
Nem! Hányszor kell még ismételni? Nem!
Nincs védnököm...
(Kardjára teszi a kezét)
De van helyette védőm!

A FANYAR És távozik a városból?

CYRANO Talán.

A FANYAR A hercegnek hosszú keze van ám!

CYRANO Nem hosszabb az enyémnél...
(Kardjára mutat)
Toldom meg! hogyha ezzel

A FANYAR Ily hatalmas főnemessel
Kikötne ön?

CYRANO Ki én!

A FANYAR De...

CYRANO Már elég.
Lóduljon innen!

A FANYAR Egy szóm volna még...

CYRANO Lóduljon hát! - azaz, hogy... mondja csak:
Az orromon mit bámul?

A FANYAR *(szepegve)*
Hős lovag,
Én bámulom?...

CYRANO *(közeledik hozzá)*
Megütközik a formán?

A FANYAR *(hátrál)*
De...

CYRANO Tán lecsüngő s hosszú, mint az ormány?

A FANYAR *(hátrál)*
Kérem...

CYRANO Vagy kampós, mint az uhu csőre?

A FANYAR De nagyságod csalódik...

CYRANO Vagy a bőre
Rezes-piros? - Szemölcs van a hegyén?
Avagy talán légy mászkál rajta?

A FANYAR Én...

CYRANO Szörny-jóság?

A FANYAR Ó...

CYRANO Csodának tartja ön?

A FANYAR De rá se mertem nézni, esküszöm!

CYRANO S mért nem, ha kérdenem szabad?

A FANYAR Uram...

CYRANO Tehát utálja?

A FANYAR Én...

CYRANO Rút színe van?
Csömörletes?

A FANYAR De...

CYRANO Torz, ocsmány idom?

A FANYAR Ellenkezőleg!...

CYRANO S mégis gyanitom,
Hogy nagynak tartja! Mért nem vallja be?

A FANYAR *(dadogva)*
Sőt úgy találom: ici-picike!...

CYRANO Az én orrom nevetség tárgya, mi?
Ördög-pokol! Az én orrom kicsi?

A FANYAR Irgalmas Isten!

CYRANO Nagy, nagy, rengeteg!
Te pisze tök, te hónapos retek,
Jegyezd meg azt, hogy büszkén hordja képem
E függeléket, mely nagy orr nemes,
Nyájas, jólelkű, bátor, szellemes
Emberre vall, olyanra, mint magam,
És amilyené soha semmiképpen
Te nem lehetsz, hitvány haszontalan,
Mert bárgyú arcod, melyre most kezem
Gyönyörrel csap le, pofra éhesen...
(Fölpofozza. A fanyar úr jajgat)

Úgy meg van fosztva minden lendülettől,
Nemes vonaltól, színes, könnyű kedvtől,
Költőiségtől, szikrázó mámortól,
Hatalmas büszkeségtől, szóval: orrtól,
*(Vállon ragadván megfordítja és szavait megfelelő
taglejtésekkel kíséri)*
Mint az, amit most hátadnak tövében
Csizmám megérint!

A FANYAR

(menekülve)

Jaj, a hátam, képem!

Segítség! Örök!

CYRANO

Ezt jegyezze meg

Mindenki, aki engem fölkeres,
Hogy megtréfáljon! Én így fizetek!
S az illető úr, hogyha címeres,
Nem bőrt használlok: - meztelen vasam
Ad egy döfést, előlről, magasan!

GUICHE

(lement a színpadról a marquis-urakkal együtt)
Már untat!

VALVERT VICOMTE

Henceg!

GUICHE

Senki sincs, aki

Feleljen?

A VICOMTE

Majd lesz! Mondok én neki

Olyat, de mindjárt, hogy a vére fagy!...
(Cyrano-hoz lép és hetykén megáll előtte)
Önnek az orra... hm... az orra... nagy.

CYRANO

(komolyan)

Igen nagy.

A VICOMTE

(nevetve)

Ha!

CYRANO

(rendíthetetlen nyugalommal)

Ez az egész?

A VICOMTE

De...

CYRANO

Lássa,

Ez szimplán hangzik... Így nincsen hatása!
Mondhatta volna szebben, kis lovag,
Más-más hangnemből... Így ni, hallja csak:
Kihívón: „Én nem járnék ám veled!
Sebészt hívatnék, hogy metélje le!”
Barátilag: „Hisz findzsájába ér!
Igyék vederből, abba belefér!”
Leíró: „Csúcs, mely veri az eget!
Hegyfok! Mit hegyfok? Roppant félsziget!”
Kíváncsian: „Mit rejt e hosszú tok?
Tollszár van benne, vagy gyaníthatok
Papírvágó kést, ollót is talán?”

Kecsteljesen: „Ön nagy barátja, lám,
A madaraknak! Póznát tart nekik,
Hol magukat jól kipihenhetik!”
Kötődve: „Kérem, ha pipázik ön,
S a füst orrán át gomolyogva jön,
Kéménytűzet szomszédja nem jelez?”
Intón: „Vigyázzon túlsúlyára! Ez
Lehúzza önt s fejjel bukik előre!”
Gyöngéden: „Lássa, megfakul a bőre
Színét a napfény durván szívja ki
Egy kis napernyőt venne tán neki!”
Pedánsul: „Hallott az Arisztofánesz
Nagy állatjáról uraságod? Tán ez:
A Hippokampelefantokamelosz,
Hordott ilyen hús-díszet elől... e rossz
Hangzású lényen volt ily hosszú csont!”
Gavallér módon: „A manóba, mondd,
Ez a fogas jött most divatba? Ej,
Kalap számára pompás kicsi hely!”
Föllengzően: „Hatalmas, büszke orr,
Egy teljes náthát csak a bős, komor
Mistráltól kapsz! Más szél ott meg sem érzik!”
Tragikusan: „Vörös tenger, ha vérzik!”
Bámulva: „Ó, eszembe jut, ha nézlek:
Micsoda cégér egy illatszerésznek!”
Lírailag: „Kagyló ez, s ön Triton?”
Naivul: „Mondja, mert én nem tudom,
Mikortájt nézik ezt a műemléket?”
Mély tisztelettel: „Gratulálunk néked
Tornyos házadhoz, nagyságos barátom!”
Parasztosan: „Hékás, a számat tátom!
Orr az? Fenét orr! Ördögadta dolga:
Kis dinnye jaz, vagy óriás iborka!”
Hadászilag: „Szuronyszegezve áll!
Lovas-roham ilyet készen talál!”
Üzletszerűn: „Tán lutrit rendez? Én
Sejtem, hogy ez lesz a főnyeremény!”
Végül, torzítva Pyramus kriáját:
„Ez dülta szét az arc harmóniáját,
E szörnyeteg!... Pirul az áruló!”
Így ömlött volna szájából a szó,
Ha volna önben szellem és tudás.
De szellemet, boldogtalan dudás,
Ön sose látott s tán azt tudja csak,
Hogy hülye fráter is lehet lovag!
De hogyha önben annyi lelemény
Lett volna mégis, hogy kivágja szépen
Mindazt, amit most összehordtam én
E díszes, úri hallgatók körében:

A kezdő mondat első negyedét
Éles kardommal vágtam volna szét!
Mert magamat kigúnyolom, ha kell,
De hogy más mondja, azt nem tűröm el!

GUICHE *(a megdermedt vicomte-ot magával akarja vinni)*
Vicomte, jerünk!

VALVERT Ez henceg! Szép alak!
Egy bocskoros nemes, aki... aki
Még kesztyűt sem hord! Rójtja sincs neki!
Se rójt, se bojt, se értékes szalag!

CYRANO Erkölcsömben van elegánciám!
Piperkőc járhat szebb ruhában, ám
A tisztaságra én jobban vigyázok.
Mert - Istenemre! - sose mennék mások
Elébe én egy félig lemosott
Gyalázattal... se összefoltozott
Rongy becsülettel... sem dagadt, meredt,
Még félig alvó lelkiismeret
Piszkos szemével!... Én szabad vagyok
S a lelkem tiszta! Rajtam ez ragyog!
A derekamra nem adok sokat,
Arra igen, hogy derekasan éljek!
Pótolják rajtam a szalagokat
A bátor tettek, büszke szenvedélyek!
És kackiás bajusz gyanánt fenem
Szűrős hegyesre vidám szellemem,
S amerre járok szerteszét e honban,
Igazság peng sarkantyúként nyomomban!
De ön...

A VICOMTE

CYRANO Nincs kesztyűm? Volt a múlt hét táján!
Egy ócska párnak megvolt a fele!
- S mert untam ezt is, azt tettem vele:
Ott hagytam egy arcátlan úr pofáján.

A VICOMTE Paraszt, fajankó, szemtelen, füles!

CYRANO *(udvariasan megemeli a kalapját, mintha
Valvert bemutatna volna magát neki)*
Ah úgy? És én Cyrano Herkules
De Bergerac!

A VICOMTE *(Nevetés)*
(kétségbeesve)

Bohóc!

CYRANO *(fölkialt, mint akibe hirtelen görcs áll)*
Jaj!

A VICOMTE *(már távozóban volt, de most visszafordult)*
Mit beszél?

CYRANO *(fájdalmas grimasszal)*
Mozgatni kell, mert elzsibbad! Veszély
A lustaság!... Kissé előveszem!
Jaj!

A VICOMTE
Mi baja?

CYRANO
Uracskám, azt hiszem,
Hangyák bizsergnek kardomban.

A VICOMTE
(kardot húz)
No, jó!

CYRANO
Egy kedves kis döfést kap ön ma.
A VICOMTE
(megvető hangon)
Ó,
Poéta!...

CYRANO
Az!... Makacs versfaragó!
Olyan makacs, hogy míg tusára szállok,
Vívás közben egy balladát csinálok.

A VICOMTE
Mit? Balladát?

CYRANO
Ne is titkolja - látom,
Hogy hírét sem hallotta, kis barátom!

A VICOMTE
De hát...

CYRANO
(mintha leckét mondana föl)
A ballada három strófából áll,
Nyolc-nyolc verssorral...

A VICOMTE
(dühében toporzékol)
Ó!

CYRANO
Ez a szabály.
Formája szép, de rendkívül szoros,
Végül jön egy ajánlás -: négysoros.

A VICOMTE
Ön...

CYRANO
Vívok s balladát csinálok önnek
Egy füst alatt! S a vers végén döföm meg!

A VICOMTE
Meglássuk!

CYRANO
Meg!
(Szavalva)
Páros viaskodásról
Kántáló-ballada, amit ma és nem máskor
Cyrano vívott egy ringy-ronggyal. Íme!
Mi ez, ha kérdenem szabad?

A VICOMTE
A címe!

CYRANO
A TEREM
(a legizgatottabb várakozásban)
Helyet! -
Csitt! - Pompás! - Csönd legyen! - Verekszik!

(Csoportozat. Kíváncsiak félköre a földszinten: marquis-k és katonatisztek a polgárok és a nép közé keveredve; az apródok más emberek vállára másztak, hogy jobban lássák a párbajt. A hölgyek mind állanak a páholyokban. Jobb felől Guiche és a kísérete. Bal felől Le Bret, Ragueneau, Cuigy stb.)

CYRANO *(szemeit néhány másodpercre lehunyta)*
Egy rímet még!... Így... Kezdhetjük, ha tetszik!
(Sorra megteszi azt, amit mond)
Először is tova lebben
Lenge bájjal kalapom,
Majd köpenykém, tán még szebben
És a szablyát megkapom,
Vigan kelt föl a napom
S úgy is száll le vigan, békén,
Mert előre mondhatom:
Megdöflek a versem végén!

(Első összecsapás)

Kis pulykám, légy biztos ebben:
Fölnyársal vasdarabom!
Nemsokára véred cseppen,
Készen áll már a csapom!
Melleden vagy hasadon
Fúrjalak ki? Nem tom' még én,
Ámde szentül fogadom:
Megdöflek a versem végén!
Jaj, hogy állsz ott? Fehérebben
Mint patyolat a napon!
A szemecskéd félve rebben...
No, ne félj! Nem harapom
Le az orrod, aranyom,
Sem az arcod ékességén
Nem esik baj... Csak nagyon
Megdöflek a versem végén!
(Ünnepélyesen kijelenti:)

Ajánlás

Hívd a gyóntató papom!
Vár az Isten trónja-székén!
Egy-kettő...

(Odaszúr)

Topp! Angyalom!

(A vicomte tántorog. Cyrano könnyedén meghajtja magát)
Megdöftem a versem végén!

(Tetszés-zaj. A páholyokban taps. Virágok és zsebkendők hullanak alá. A tiszték körülveszik és üdvözlik Cyranót. Ragueneau lelkesedésében táncol. Le Bret boldog és bánatos egyszerre. A megsebesült vicomte-ot barátjai támogatják és kivezetik)

A TÖMEG *(hosszú, erős kiáltással)*
Ah!

CYRANO *(büszkén)*
Azért, mivel...
(Látva, hogy a kapus messze van tőle, változott hangon)
Nincs pénzem!

LE BRET *(utánozza azt a gesztust, amivel Cyrano a zacskót a színpadra dobta)*
És az erszény?
A sok ezüst?

CYRANO Apámtól kaptam ezt én
Egész hónapra!...

LE BRET Hogyha jól megértem:
Egy hónapig kell élned...

CYRANO Semmiből!

LE BRET Hogy is dobhattad a színpadra föl!
Mily örültség!

CYRANO De mily kézmozdulat!

CUKRÁSZLEÁNY *(köhécsel az alacsony állvány mögött)*
Üm!...
(Cyrano és Le Bret odafordul. A leány félénken közeledik)
Jó uram... Úgy a szívemre hat!...
Ön éhezik!... Egy s másom van nekem.
(A büférére mutat. Hévvvel)
Vegyen belőle!

CYRANO *(leveszi a kalapját)*
Kedves gyermekem,
Megtiltja bár gascogne-i büszkeségem,
Hogy elfogadjam szép ajánlatát:
Az a tudat még jobban fájna nékem,
Hogy ön tán sértve érezné magát.
Elfogadok hát...
(A büféhez megy és válogat)
Ó, csak keveset...!
Egy szem szőlőcskét...
(A leány az egész fürtöt oda akarja adni, ő csak egy szemet tép le)
Egy pohár vizet...
(A leány bort akar beletölteni - Cyrano megakadályozza)
Tisztán... Meg egy kis sütemény - felét!
(A másik felét visszaadja)

LE BRET Jaj, mekkora bolondság!

CUKRÁSZLEÁNY Már elég?
Még valamit!

CYRANO Egy csókot a kezére!
(A feléje nyújtott kezet úgy csókolja meg, mintha egy hercegnő keze volna)

CUKRÁSZLEÁNY

Ó, köszönöm!
(Kecses meghajlással)
Jó estét!
(Kimegy)

ÖTÖDIK JELENET

Cyrano, Le Bret, azután a kapus

CYRANO

(Le Bret-hez)
S most beszélj te!
(Installálja magát a büfé előtt. Odateszi a süteményt)
Ebéd!
(A pohár vizet)
Ital!
(A szőlőszemet)
Gyümölcs!
(Leül)

Most foglaljunk helyet!

- Maró éhségem el se képzeled!
(Évés közben)
Mit mondasz? Nos?

LE BRET

Hogy megrontják fejed
E harcias, szájhős buták, akik
Ugratnak, hogy komédiázz nekik!
Kérdj józan embert, majd megmondja néked,
Miképp hatott rá mai szörnyűséged!

CYRANO

(elkészül az utolsó falattal)
Hatalmasan!

LE BRET

A bíboros...

CYRANO

(sugárzó arccal)

Mit! Ő

Szintén jelen volt?

LE BRET

Úgy van, Richelieu
Tetted' bizonytal...

CYRANO

Pompásnak találta!

LE BRET

De...

CYRANO

Ő is szerző. És ha kollégája
Művét zavarják, annak ő örül!

LE BRET

Mindegyre több ellenség vesz körül!

CYRANO

(szájához emeli a szőlőszemet)
Mennyit csinált a mai este, mondd?

LE BRET Vagy ötvenet.

CYRANO Számítsuk!

LE BRET A vicomte,
Guiche, Montfleury, Baró... Az Akadémia...
Aztán még hozzá egy raj úri asszony!

CYRANO Ah, nagyszerű! S az ember ne mulasson!

LE BRET De hogyha így haladsz, uramfia,
Hová jutsz! Hát mi célt tüztél te ki?

CYRANO Pályám kanyargott. Nem volt még neki
Határozott iránya. Most utam
Világos... céloom tisztán áll...

LE BRET S ugyan
Mi hát a célod?

CYRANO *(öniróniával)*
Hogy bámuljanak!

LE BRET *(vállat von)*
Jó, jó! - De most gyónj nékem!... Mondsza csak,
Mért gyüölöd te azt a Montfleuryt?
Mit tett, hogy úgy haragszol rája?

CYRANO *(föláll)*
Mit? Ez a szilén, aki olyan pohos,
Hogy köldökét nem éri a kezével:
A csábitót még most is játssza hévvel,
S míg bég a színen, mint egy kerge kos,
A pislogó kidülledt potyka szem
Asszonyra sandít nagy-szerelmesen!
És gyüölöm, mert egyszer valakit,
Vizsgálgatott... egy nőt... egy lányt... akit...
Pfüj! Láttál már csupasz, enyves csigát,
Amint rút teste rózsán mászik át?

LE BRET *(elámulva)*
Mi az? Mit hallok? Hihető-e hát...

CYRANO *(keserű nevetéssel)*
Hogy én szeressek egy lányt?
(Nagyon komolyan)
Szeretek!

LE BRET És hallgattál!... Nem mondhatnád-e meg...

CYRANO A lány nevét? Barátom! Ez az orr
Megfoszt a hittől, hogy valamikor
Vászoncseléd szeressen, még ha vén,
Ha csúnya is! Már most - valóban ez
Hallatlanul s szörnyen természetes

Az a leány, akit imádok én,
Legszebb leány a földnek kerekén!

LE BRET
A legszebb?

CYRANO
Az!... Más termet lomha tőke!
Más arc kopár! Magában ragyog ő!
Egy sincs ily édes, ily finom...
(Leverten)
ily szőke!

LE BRET
Az ég nevére, hát ki ez a nő?

CYRANO
Gyilkos veszély, mely öntudatlan öl,
Báj, mely magát sosem kínálja föl.
Szívek csapdája, csodaszép verem,
Hol lesben áll a pajkos szerelem!
Ha rád mosolygott, a tökélyt magát
Szemlélted akkor! Ó, egy semmivel,
Egy mozdulattal száz csodát mivel...
S Vénus, te nem szállsz úgy kagylódba, sem
Te hűs Diána, erdőd mélyin át
Nem jársz úgy, mint ő, hogyha könnyű lába
Sétára megy, vagy fölhang kocsijába!

LE BRET
Teringettét! Világos!

CYRANO
Mint a nap!

LE BRET
Robin Magdolna, a legbájosabb
Unokatestvér!

CYRANO
Roxán!... Ó az!

LE BRET
Ó?!

Hisz ez rád nézve roppant kedvező.
Látott, s csodált ma. Hős vagy a szemében.
Ha szereted, menj hozzá s valld be szépen!

CYRANO
Nézz rám, fiam, aztán beszélj őszintén,
Remélhet-é olyan halandó, mint én,
Aki elől ilyen dudort visel?
Nem!... Tisztán látok!... Néha vágy fog el,
Miért tagadnám? Naplementekor,
Ha szép az este, mélán bolygom át
A parkokat s ez a szegény nagy orr
Kéjjel szagolja ápril illatát...
Hallom szavát egy-egy szerelmes párnak,
Amint a hold ezüst fényében járnak,
S ábrándozom: Mily édes volna most
Egy asszonyfélét, egy kis takarost
Vezetni lágyan!... Minden fájdalom
Mámorba ful... megszűnik minden átok...
Szívem remél... Egyszerre csak mit látok?
Árnyékomat - profilban a falon.

LE BRET *(meghatva)*
Barátom!

CYRANO Ó, rútságom nagy teher!
Úgy meggyötör, hogy néha...

LE BRET *(megragadja Cyrano kezét)*
Könnyezel?

CYRANO Nem! Azt soha! Túlságosan rút volna,
Ha ilyen orron egy könny végigfolyna!
Amíg le nem győz lelkem mély tusája!
Nem engedem, hogy a könny égi bája
Ilyen csúfsággal lépjen frigyre! Szebb
Nincs a világon, nincs fönségesebb
A hulló könnynél. S bár szívem megpattan,
Nevetség tárgya egy sem lesz miattam!

LE BRET Ne búsulj, kérlek! Vak a szerelem!

CYRANO *(fejét rázza)*
Ej, hadd el! Cleopatrát szeretem,
De hát ilyen volt Cézár? Hőn imádom
Berenicét, de mondd csak, jó barátom:
Én bennem vajjon Titust lát szemed?

LE BRET És bátorságod? Fényes szellemed?
Az a leányka, aki néked itt
Buzgón kínálta édességeit,
Nem megvetéssel nézett rád!

CYRANO *(hat rá a beszéd)*
Igaz!

LE BRET No, lásd, milyen közel van a vigasz!
És párbajod Roxán is nézte, sőt
- Láttam - egészen elsápadt bele!

CYRANO Elsápadt?

LE BRET El!... Képeddel van tele!
Menj s hódítsd meg az érted hevülőt!

CYRANO Hogy kikacagjon gúnnyal? Ó, egek!
A földön én csak ettől rettegek!

KAPUS *(valakit bevezet Cyranóhoz)*
Nagyságos úr, egy asszonyság hivatja!

CYRANO *(meglátja a Duennát)*
A Roxán hölgye! Irgalomnak atyja!

HATODIK JELENET

Cyrano, Le Bret, a Duenna

DUENNA *(mély, ceremóniás meghajlással)*
Szeretnék látni titkon s jó helyen
A hős rokont.

CYRANO *(zavartan)*
Kit? Engem?

DUENNA Önt, uram. Valakinek sok közlendője van...

CYRANO Sok...

DUENNA Közlendője!

CYRANO *(megtántorodva)*
Édes Istenem!

DUENNA Holnap, mikor a hajnal fénye még
Alig pirul, misét hallgatnak...

CYRANO *(Le Bret-re támaszkodik)*
Ég!

DUENNA Óhajtanák, ha templomból kijönnek,
Hogy volna egy alkalmas pontja önnek.

CYRANO *(eszélős zavarral)*
Nekem? Hol?... Én... De... Ó, zavart eszem!

DUENNA No, mondja gyorsan.

CYRANO Mindjárt!... Keresem!

DUENNA Nos?

CYRANO Ragueneau-nál... Igen, ott... a pék
Boltjában...

DUENNA Utca?

CYRANO Utca - - ó, nagy ég - -
Saint Honoré!

DUENNA Ott lesznek! - Rendbe van!
Hét órakor! - Eljöjjön!

CYRANO Pontosan!
(A Duenna távozik)

HETEDIK JELENET

Cyrano, Le Bret, azután színészek, színésznők, Cuigy, Brissaille, Lignière, a kapus, hegedűsök

CYRANO *(Le Bret nyakába borul)*
Ó!... Énnekem! Találkát!

LE BRET Vége már
A bánatodnak?

CYRANO Micsoda sugár!
Ah, észrevette legalább, hogy élek!

LE BRET Nyugodt leszel most már, izgága lélek?

CYRANO *(magánkívül)*
Most? Mennydörgők, villámokat dobálok!
Egy hadsereg kell... azzal szóba állok...
Széjjelverem mind, tönkre zavarom!
Van tíz szívem és két tucat karom!
Nem törpéket hasítok ketté... Mások
Hadd jöjjenek!...
(Torkaszakadtából)
Hol vagytok, óriások?

(A színpad háttérében pár pillanat óta színészek és színésznők járnak-kelnek, susognak: kezdik a próbát. A hegedűsök ülnek a rendes helyükön)

EGY HANG *(a színpadról)*
Psz! Próba van! Csöndesség legyen ott!

CYRANO *(nevetve)*
Megyünk!

(Hátrafelé indul. A nagy főkapun belép Cuigy, Brissaille és több tiszt, akik a teljesen elázott Lignière-t támogatják)

CUIGY Cyrano!

CYRANO Mi?

CUIGY Egy nagy rigót
Hozunk neked!

CYRANO *(ráismer)*
Hé, Lignière, mi baj?

CUIGY Téged keres!

BRISSAILLE Örömmel hazamenne,
De nem mer...

CYRANO Nem mer!

LIGNIÈRE *(össze-vissza gyűrt papírlapot mutat, nehezen forgó nyelvvel, gagyogva)*
Pajtáskám... ajaj...
Ez a levél... az van megírva benne...
Száz ember les... a nesle-i kapunál!...
Nótát csináltam... s egy úr bosszút áll!...
Lehet tenálad szá...szállást találni!...

CYRANO Száz ember, mondod? Otthon fogsz ma hálni!

LIGNIÈRE *(elrémülve)*
De...

CYRANO *(rettenetes hangon - mutatva neki azt az égő lámpát, amit a kíváncsian hallgatódzó kapus lóbál a kezében)*
Fogd e lámpát!
(Lignière hirtelen megragadja)
És menj!... Esküszöm,
Átviszlek én ma vízen és tüzön!
(A tisztékhez)
Követtek hátul, mint tanúk!

CUIGY De száz!

CYRANO Ma éppen ennyi kell nekem!
(A jelmezes színészek és színésznők lementek a színpadról és közelednek a beszélgetőkhöz)

LE BRET *(Cyrano-hoz)*
Vigyázz!
Mért véded ezt a...

CYRANO *(enyelgő hangon)*
Nyelved újra vág?

LE BRET E vén iszákot?

CYRANO *(Lignière vállát veregetve)*
Mert e vén iszák,
E törköly-hordó, pálinkás torony,
Felséges dolgot művelt egykoron!
A mise végén látta, hogy hön imádott szépe
Bemártja ujjacskáját a tartó szent vizébe,
És ő, ki a vizet mindig utálta, szidta,
A kagylóhoz rohant s egy csöppig mind kiitta!

ELSŐ SZÍNÉSZNŐ *(szubrettkosztümben.)*
Lám, ez csinos!

CYRANO *(hozzáfordul)*
Ugy-é, van benne szellem,
Szubrett-kisasszony?

ELSŐ SZÍNÉSZNŐ *(a többiekhez)*
Ah, de mért rohan
Száz ember egy szegény poéta ellen?

CYRANO

(a küszöbön állva)

Előre!

(Mielőtt kilépne, visszafordul a szubrettszínésznő felé)

Nem azt kérdezte ön: egy árva rímelőre

Miért rohannak százan?

(Kardját kihúzza - nyugodt hangon)

Azért, kisasszony, látja,

Mert tudják, hogy én vagyok a barátja!

(Kimegy. - A menet, hegedűszóval, gyertyafénynél utána - Ligniére legelől, dülöngve; azután a színésznők a tisztekkal, karonfogva; végül a színészek, vidám bakugrások közt)

MÁSODIK FELVONÁS

A POÉTÁK LACIKONYHÁJA

Ragueneau boltja, tágas műhelye, a Saint-Honoré és az Arbre Sec utca sarkán. Hátul, az üveges ajtó széles ablaktábláin át, ezek az utcák a függöny felgördültekor a hajnal pirkadó fényében láthatók. Balra, elől, *comptoir*, kovácsolt vasból készült mennyezettel. Libák, kacsák és fehér pávák vannak itt sorjában fölaggatva. Nagy fajanszvázákban mezei virágokból összeválogatott hosszú bokréták; különösen sok bennük a sárga napraforgó. Ugyanezen az oldalon, a második színfal táján, óriás kandalló. A kandalló előtt, rengeteg rácstartók közepette (valamennyi rácstartón egy-egy húsosfazék) serpenyőkben sülnek, rotyognak a különböző pecsenyefajták.

Jobbra, elől, ajtó. A második színfalnál lépcső. Ez a lépcső padlásszobába vezet. Fönn a csapóajtó nyitva van és látszik a szoba belseje; terített asztal van ott és a kis kör alakú flamand gyertyatartóban ég a világ. A lépcső végén továbbfutó fakarzat még több, ehhez hasonló vendégszobácskát sejtet a nézővel.

A tetőzetten, közbül kötéllel le- és felhúzható roppant vaskoszorú (csillár alakjában) vadfélékkel hatalmas darabokban körülaggatva.

A lépcső alatt sütőkemencék izzó fénye piroslik a félhomályban. Csillog a sok rézedény. Forog a sok nyárs. Halomban a sok sütemény. Sonkák lógnak mindenfelé. Nagy nyüzsgés. Sürgés forgás. Termetes szakácsok, aprócska kukták szaladnak át a színpadon; sokaknak a süvegét kakastoll vagy gyöngytyúkszárnny ékesíti. Bádoglemezeken és vesszőből font cukrászkosarakban hozzák a sok lepényt, kalácsot, apró nyalánkságokat.

Több asztalon tálak és sütemények. Más asztalok, székekkel körülrakva, vendégekre várnak. Egy kisebb asztal valamelyik sarokban el van árasztva papirossal. A függöny felgördültekor Ragueneau ennél az asztalnál ül és ír.

ELSŐ JELENET

Ragueneau, szakácsok, azután Liza.

Ragueneau a kisasztalnál ír és inspirált arccal verseket skandál az ujjain

ELSŐ SZAKÁCS *(bádoglemezzel)*
Diós kalács!

MÁSODIK SZAKÁCS *(széles, lapos tányérral)*
Fánk!

HARMADIK SZAKÁCS *(virággal díszített pecsenyét hoz)*
Páva!

NEGYEDIK SZAKÁCS *(valami tepsiféle van a kezében)*
Marhasült!

RAGUENEAU *(leteszi a tollat és föltekint)*
A hajnalpír már a falakra ült.
Apolló, szállj el! Húnyj ki, szent sugár!
Órák lejárt... Most a kemence vár!
(Fölkel a székéről. - Első szakácshoz)
E lé rövid, te! Toldd meg!

ELSŐ SZAKÁCS Mennyivel?

RAGUENEAU Vagy három lábbal.
(Továbbmegy)

ELSŐ SZAKÁCS Mit mond?

RAGUENEAU *(a kandalló előtt)*
El, csak el,
Fönséges Múzsám, hogy bájos szemed
E konyhatűz, e füst ne rontsa meg!
(Valamelyik sütőhöz, kenyérre mutatva)
Ez a kenyér jól van hasadva nálad?
Rossz! - A cezúra csak középen állhat!
(Második szakácshoz, valami félig kész pástétomra mutatva)
Tetőzd be ezt a tészta-palotát!
(Első inasgyerekekhez, aki ül a földön és különböző szárnyasokat húz nyársra)
S te jól vigyázz! Ne érjen semmi vád!
A büszke pulykát s a szerény csibét
Fölváltva forgasd, azt mondom neked,
Ahogy Malherbe írt hosszú verseket,
És közbe-közbe kurta versikét.
És addig forgasd, túl nagy tűztől óva,
Helyes ritmussal, míg kisül a strófa!

MÁSODIK INAS *(szalvétával leborított tállal közeledik)*
Mester!... hogy önt meglepjem - ni... ezt csináltam én.
Haragszik?
(Főlemeli a szalvétát; a tálon jókora, tésztából készített lant hever)

RAGUENEAU *(meglepetve)*
Lant! Ej, ej, te kis legény!

ELSŐ INAS Írós tésztából.

RAGUENEAU *(meghatva)*
És befőtt gyümölcscsel!

INAS Cukorból van a húrja!

RAGUENEAU *(pénzt ad neki)*
Nesze, költsd el!
(Észreveszi a belépő Lizát)
A nőm... Vágd zsebre és fuss!
(Mutatja Lizának a lantot; némi zavarral)
Úgy-e, szép? Mi?

LIZA Nevetséges!
(Nagy rakás papírtölcsért tesz a comptoir asztalára)

RAGUENEAU Tölcsérek? Köszönöm!
(Nézegeti a göngyölésre szánt papírokat)
Nagy ég! E látvány szívem összetépi!
Barátaimnak sok szép költeménye
Kettéhasítva, rútul tönkretéve,
Hogy mákospatkót, rétest, csirkehúst
Takarjanak! Bacchánsnő lett a nőm,
Széttépi újra dallos Orfeust!

LIZA (szárazon)
Eredj, eredj! Csak fölhasználok azt,
Amit rád sóznak fizetés fejében!
Csak volnék én férjemuram helyében,
Kidobnám ezt a sok kontár pimaszt!

RAGUENEAU Hangya, ne káromolj isteni tücsköket!

LIZA Míg nem jártak ide: nem voltam én neked
Se hangya, se bacchánsnő. Ó, bár magadba szállnál!

RAGUENEAU (tragikusan)
Ha szép versekkel így bánsz: prózával mit csinálnál?

MÁSODIK JELENET

Előbbiek. - Két kisfiú. Belépnek a boltba.

RAGUENEAU Fiúcskák, mit akartok?

ELSŐ FIÚ Három lepényt.

RAGUENEAU (odaadja) Íme!

Friss, ropogós, meleg még!

MÁSODIK FIÚ Kérem, pakolja be.

RAGUENEAU (félre, ijedten)
Ah, drága tölcsérkéim!
(A fiúcskákhoz)
Tegyem papírba, mondod?
(Elővesz egyet és éppen mikor már rakná belé a tésztát, olvassa:)
És akkor Penelópe keserves könnyet ontott.
Ezt nem!
(Félreteszi és másikat vesz elő. Amikor éppen rakná belé a tésztát, olvassa:)
A szóke Phoebus... Nem, ezt se!
(Ugyanúgy, mint föntebb)

LIZA *(türelmetlenül)* Hát mi lesz?
Mit ácsorogsz?

RAGUENEAU *Azonnal! Azonnal! Itt van ez!
(Elővesz egy harmadikat. Keserű lemondással)
Szonett Phillishez!... Ó, jaj... szívem tör járja át!*

LIZA No, csakhogy valahára rászánta már magát!
(Székre hág és tálakat rendez egy pohárszék tetején)

RAGUENEAU *(amint Liza háttal fordul, rápisszeg a távozó gyerekekre és
visszahívja őket a küszöbről)
Adjátok vissza a szonettetemet,
S adok hatot, három lepény helyett!*

(A gyerekek visszaadják a tölcserít, mohón elkapják a süteménydarabokat és künn teremnek az utcán. Ragueneau kibontja, tenyerével végigfésüli a gyűrt papírt és deklamálni kezd)

Phillis!... Vaj-folt van bájos neveden!
Phillis!...
(Cyrano hirtelen belép)

HARMADIK JELENET

Ragueneau, Liza, Cyrano, azután a testőr

CYRANO Hány óra?

RAGUENEAU *(szolgálatkészen meghajtja magát)*
Hat!

CYRANO *(izgatottan)* Egy óra múlva hát.
(Föl s alá jár a boltban)

RAGUENEAU *(utána lépeget)*
Éljen soká!... Láttam...

CYRANO Mit?

RAGUENEAU A tusát!

CYRANO Úgy? Melyiket?

RAGUENEAU Szerelmes Istenem...
Amit a Burgund-palotában ön...

CYRANO *(kicsinylő hangon)*
Ah, azt a párbajt?

RAGUENEAU *(bámulattal)*
Versben!

LIZA Rémítón
Tetszik neki!

CYRANO Gyerekség! Hagyjuk el!

RAGUENEAU *(fölkap egy nyársat és viaskodik vele)*
A versem végén megdöföm! De meg!
A versem végén megdöföm! Remek!
(Mindig lelkesebben)
A versem végén...

CYRANO Szót se érdemel...
Hány óra?

RAGUENEAU *(támadó állásban marad, míg az órára néz)*
Hat mult öt perccel!... bököm!
(Abbahagyja)
Ha én e tíz skandáló körmökön
Egy balladát tudnék kiverni! Haj!

LIZA *(Cyrano-hoz, aki - a comptoir előtt elmenőben szórakozottan kezét fogott vele)*
Mi baja a kezének?

CYRANO Semmi baj!
Parányi seb!...

RAGUENEAU Veszély környezte?

CYRANO Nem.
Egy csöpp veszély se!

LIZA *(fenyegeti az ujjával)*
Füllent, azt hiszem!

CYRANO Mozog az orrom és meglátja benne?
No, akkor ez roppant hazugság lenne!
(Más hangon)
Ha eljön az, akit ma várok... és
Ha künn nem folyhat a beszélgetés
Itt egyedül kívánok lenni!

RAGUENEAU Itt?
Ah, nem lehet! Költőim mindjárt jönnek!

LIZA *(gúnyosan)*
Hogy megfálják az első reggelit!

CYRANO Intek neked majd... s ők szépen köszönnek
S távoznak. Ezt rád bízom. Hány az óra?

RAGUENEAU Hat óra tíz perc.

CYRANO *(idegesen leül a Ragueneau asztalához és papírt vesz elő)*
Tollat!

RAGUENEAU *(a magáét adja oda, amit a füle mellé dugott)*
Hattyútoll!

EGY TESTŐR *(hatalmasan felpödört bajusszal belép és erős, öblös hangon kiáltja)*
 Jó nap'!
(Liza odasiet hozzá)

CYRANO *(megfordul)*
 Ki ez?

RAGUENEAU A nőm ismeri jól...
 Mondják, a város egyik vasgyúrója!

CYRANO *(veszi a tollat és Ragueneau-t egy kézmozdulattal eltávolítja)*
 Csitt!...
(Félre)
 Írok néki... aztán átadom...
 Aztán futok...
(Elveti a tollat)
 Nagy gyávaság, tudom,
 De itt süllyedjek el mindjárt, ha szám...
(Ragueneau-hoz)
 Hány óra?

RAGUENEAU Fertály hétre!

CYRANO *(magához)*
 ...szólni mer
 Mindarról, amit érzek igazán,
 Ami szívemnek édes, szent teher!
 Amíg ha írok...
(Újra fölveszi a tollat)
 Úgy van! E levél
 Mindent bevall majd, egy csöppet se fél!
 Minden betűjét ábrándozva hordtam
 A lelkem mélyén s százszor kicsiszoltam.
 Ha e papírt magam elé tolom:
 Mást nem teszek most, csak lemásolom!
(Ír. - Az ajtó üvegtáblái mögött vézna, ingatag alakok körvonalai tűnnek fel)

NEGYEDIK JELENET

Ragueneau, Liza, a testőr, Cyrano ír a kis asztalnál, poéták fekete ruhában, sáros, lötyögő harisnyával

LIZA *(Ragueneau-hoz)*
 Jön már a rongy had!

ELSŐ POÉTA *(belép, Ragueneau-hoz)*
 Drága kolléga!

MÁSODIK POÉTA *(megrázza Ragueneau kezét)*
Poéta-társ!

HARMADIK POÉTA Sütők fénycsillaga!
(Szaglálódik)
Be nagyszerű a légköröd szaga!

NEGYEDIK POÉTA Szakács-Apolló!

ÖTÖDIK POÉTA Nagy Phoebus maga
Mint lacikonyhás!

RAGUENEAU *(körülveszik, ölelgetik, rázzák a kezét)*
Szebb világba száll
Az ember, hogyha velük diskurál!

ELSŐ POÉTA Késtünk, mivel a nesle-i kapunál
Nagy csődület van.

MÁSODIK POÉTA Nyolc lekaszabolt
Gonosztevő fetreng az út kövén!

CYRANO *(egy pillanatra fölveti a fejét)*
Nyolc? Azt hittem: hét!
(Folytatja a levélírást)

RAGUENEAU *(Cyrano-hoz)*
Tudja ön, ki volt
A küzdelem hatalmas hőse?

CYRANO *(közönyös hangon)*
Én? Nem!

LIZA *(a testőrhöz)*
És ön?

TESTŐR *(pödri a bajuszát)*
Én? Talántán?

CYRANO *(írás közben egy-egy szót mormol maga elé)*
Szeretem...

ELSŐ POÉTA Kalap, bot, mint harc-síkon a tetem,
Úgy fekszik ott...

MÁSODIK POÉTA Egy ember verte szét,
Mondják, e falka rablót!...

CYRANO *(ír)*
...a szemét...

HARMADIK POÉTA Egypár bevert fő gazdátlan sapkáját
A rakparton lelték meg...

CYRANO *(ír)*
...és a száját...

ELSŐ POÉTA Ezt egyhamar meg nem csinálja más!

MÁSODIK POÉTA Oroszlán volt... Valami óriás!

CYRANO *(ír)*
És aki majd elájul, hogyha látja...

HARMADIK POÉTA *(elcsíp egy süteményt)*
Mi újat írtál, Ragueneau?

CYRANO *(ír)*
...imádja...
(Éppen a nevét akarja aláírni, de megáll, fölkel a székről és a levelet az ujjásába dugja)
Elég! Nevet nem írok! Hisz magam adom át!

RAGUENEAU *(a harmadik poétához)*
Receptet írtam versben.

NEGYEDIK POÉTA *(egy sor habos tészta előtt)*
Bravó! No rajta hát.
Olvasd!

ÖTÖDIK POÉTA *(egy kis diós kalácsot tart a kezében)*
Kis patkó, patkolj bennem el!
(Befalja)

ELSŐ POÉTA
Ha rám kacsintasz, a szívem tüzel,
Imádok minden mandula-szemet!
(Fölragad egy mandulás süteményt)

MÁSODIK POÉTA
Hallgatjuk!

HARMADIK POÉTA *(a szájához emel valami habos csemegét)*
Jer, bekaplak, kis habom!

MÁSODIK POÉTA *(magából a nagy tészta-lantból is leharap egy jókora darabot)*
A lant először táplál engemet!

RAGUENEAU *(szavalni készül, köhög, sapkáját igazítja, pózba vágja magát)*
Ha meghallgatják kiseded darabom...

MÁSODIK POÉTA *(az elsőhöz, akit könyökével oldalba lök)*
Pofázol?

ELSŐ POÉTA
S még hogy!

MÁSODIK POÉTA
Én is harapom!
Ma bedugul gyomromnak minden rése!

RAGUENEAU *(szaval)*
A mandulás tortácska készítése!
Verj tojást, míg a habot
Megkapod.
Vágj föl egy citromfejecskét,
Hadd csöpögjön rá a lé;
Önts belé
Mandulából szűrt tejecskét.

Vedd a formácskákat és
Egy kevés
Tésztát kenj az oldalukra.
Kis barack-íz, egy parány,
Jó arány.
Azután csöppentsd a lyukra.
Keveréked, a habost.
Tüzzre most!
Ontsa lángját rözse, fácska,
Míg a gyurmánk szőke, szép!
Im ekép'
Lesz a mandulás tortácska!

POÉTÁK

(tele szájjal)
Pompás! - Dicső!

EGY POÉTA

(majd megfűl, amint habzsolja be a sok süteményt)
Ümm...
(Nagyokat falva hátrafelé mennek. - Cyrano, aki mindent jól látott, Ragueneau-hoz lép)

CYRANO

Habzsolásukat

Nem látod, míg elkábítod magad
Saját hangoddal?

RAGUENEAU

(halkan, mosolyogva)
Csak teszem magam,
Hogy egyenek bátran, zavartalan!
A verselés így kettős élvezet:
Táplálja kedvenc gyöngeségemet,
S a koplalóknak eleséget ad!

CYRANO

(veregeti a vállát)
Tetszel nekem!...
(Ragueneau a poéta-barátjaihoz megy. Cyrano utánanéz, majd kissé durván)
He, Liza, hé!
(Liza, aki bizalmasan súgott-búgott a testőrrel, összerenzen és Cyranohoz siet)

Magát

E kapitány úr... ostromolja?

LIZA

(sértődve)

Ó!

Énnálam felsül minden csábító!
Aki erényem megtámadni merné,
Azt büszke pillantásom azonnal visszaverné!
(Lesüti a szeméit)

CYRANO

E győzelmes pillantás mért van a porba lenn?

LIZA

(fojtott haraggal)
De...

CYRANO *(határozottan)*
Ragueneau-t én szívből kedvelem.
Azt, aki szarvat tűz a homlokára,
Én öklelem föl!

LIZA De...

CYRANO *(emelt hangon, hogy az udvarló is hallja)*
Megértsük ám!
(Üdvözli a testőrt, nézi az órát és a háttér üveges ajtójához vonul, ahonnan az utcára tekinget)

LIZA *(a testőrhöz, aki nyugodtan viszonzta Cyrano köszöntését)*
Na!
Csodálom önt! Tegyen már észrevételt...
Az orrára...

TESTŐR Orrára...
(Hirtelen távozik. Liza utána)

CYRANO *(a háttér ajtójánál integet Ragueneau-nak, hogy vigye a költőit)*
Psz! Pszt!

RAGUENEAU *(a poétákhoz, a jobboldali ajtóra mutatva)*
Jerünk!
Ott jobb lesz!

CYRANO *(türelmetlenül)*
Psz! Pszt!

RAGUENEAU Ott majd verselünk
Kedvünk szerint...

ELSŐ POÉTA *(tele szájjal, kétségbeesve)*
És itt hagyjuk az ételt?

MÁSODIK POÉTA Vigyük magunkkal!... Jöjjenek velünk!
(Processzióban mennek Ragueneau mögött, miután a süteményes padkáról mindent lekaptak, amit hamarjában lehetett)

ÖTÖDIK JELENET

Cyrano, Roxán, a Duenna

CYRANO Ha van reménység, egy szikrányi csak,
Kedves levélkém, én átnyujtalak!
(Roxán - álarcosan - megjelenik az üvegtábla mögött. A Duenna követi. Cyrano hirtelen ajtót nyit)
Tessék!
(A Duennához siet)
Duenna, csak két szóra!

DUENNA Négyre!

CYRANO Nyalánk ön?

DUENNA Torkig tudnám magam enni!

CYRANO *(papírtölcséreket vesz le gyorsan a comptoirról)*
Ím, Benserade két bájos költeménye...

DUENNA *(kelletlenül)*
Ó...

CYRANO ...tortácskát fogunk beléje tenni!

DUENNA *(sugárzó arccal)*
Ah!

CYRANO És a rétest szintén kedveli?

DUENNA Nagyon, kivált, ha krémmel van teli.

CYRANO Ím, hat darab, a legszebb, ami van
A Saint Amand úr balladáiban!
Chaplain versében fánkot nyujtok át...
- És szereti az égett mandulát?

DUENNA Szörnyen!

CYRANO *(egy rakás megrakott tölcsért tesz a karjaira)*
Tehát menjen ki s egyék - a hárs alatt.

DUENNA De...

CYRANO *(tolja kifelé)*
S ott maradjon addig, amíg van egy falat.
*(Beteszi az ajtót, Roxánhoz közeledik és levett kalappal
tiszteletteljes távolságban megáll előtte)*

HATODIK JELENET

Cyrano, Roxán. A Duenna egy pillanatra

CYRANO Ó, áldom ezt a percet, melyben ön
Emlékezik rám és e helyre jön,
Hogy mondjon... mondjon...

ROXÁN *(levette az álarcot)*
Szép köszönetet
Először is, - mert azt a figurát,
Akit tegnap kardja hegyére vett,
Azt egy nagy úr...

CYRANO Guiche ?

ROXÁN *(lesüti a szemét)*
Férjül szánta nékem.

CYRANO Helyettes férjül?
(*Meghajtja magát*)
A gyönyörűségem
Így még nagyobb, mert akkor voltaképp
Nem egy rút orrért, de a maga szép
Szeméért vívtam.

ROXÁN Aztán... hallja hát...
Ám erről szólni csak azért merek,
Mert félig-meddig ön az én testvérem!...
Gyakran játszottam önnel, mint gyerek...

CYRANO Nyaranta, nálunk, a mezőn, az éren!

ROXÁN Kardot nyesett, ahol csak nád akadt...

CYRANO Font a babának szőke hajakat,
Ahol szakállas tengerit talált!

ROXÁN Kacagtunk, kergetőztünk...

CYRANO S a könnyű óra szállt!

ROXÁN Amit kívántam akkor, ön mind megtette ottan!

CYRANO Rövid szoknyát viselt még. S Magdának szólítottam.

ROXÁN És csinos voltam akkor?

CYRANO Nem éppen rút.

ROXÁN Ha jött! Véres kezekkel néha, játsztam a zsémbelőt,
A szigorú mamát és szóltam: „Rossz gyerek,
Hol mászkáltál megint, ki karmolt újra meg?
(*Megfogja Cyrano kezét és ámulva felkiált*)
Mit látok? Újra egy!
(*Cyrano el akarja húzni a kezét*)
Ne-nem! Mutassa csak!
Szörnyű! A te korodban! Ah, elfojt a harag!
Hol kaptad ezt?

CYRANO Játszottam a nesle-i kapunál!

ROXÁN (*leül egy asztalhoz és zsebkendőjét egy pohár vízbe mártja*)
Hadd lám!

CYRANO (*mellé ül*)
Jóságos, édes, gondos mamácska!

ROXÁN Fáj?
Amíg kötöm az ujjad, mindent megmagyarázz!
Hány volt ön ellen, mondja?

CYRANO Nem sok - talán ha száz!

ROXÁN Mesélje hát!...

CYRANO Nem!... Inkább közölje most velem,
Mi az, amit azonnal nem mert...

ROXÁN *(Cyrano kezét még mindig tartja)*
De most merem!
A mult illatja, mely felénk lebeg
Fölbátorít... Kimondom -- Szeretek!

CYRANO Ah...

ROXÁN Valakit, ki erről mit se tud.

CYRANO Ah!

ROXÁN Még nem.

CYRANO Ah!

ROXÁN De tudja nemsokára!

CYRANO Ah!

ROXÁN Mert sajnálom szegény fiút...
Régen szeret... félénken, messziről...
Epedve néz rám a magasba föl...

CYRANO Ah!

ROXÁN Keze forró. Hagyja itt csak szépen!
De ékesen szól a szeme sugára...

CYRANO Ah!

ROXÁN *(zsebkendőjével kis kötést csinált a kezén s éppen elkészült vele)*
És képzelje, az ön ezredében
Szolgál...

CYRANO Ah!

ROXÁN *(mosolyogva)*
Ott! Mert úgy tudom, hogy éppen
Az ön vitéz csapatjában kadét!

CYRANO Ah!...

ROXÁN Lángész! Lélek árad rajta szét...
Bátor, nemes, valódi dalia...
És szép nagyon...

CYRANO *(sápadtan fölugrik)*
Szép!

ROXÁN Mit mond? Mi baja?

CYRANO Ah semmi... semmi...
(Keserű mosollyal a kezére mutat)
A kezem csupán!

ROXÁN Egy szóval: szeretem! De még nem láttam ám
Csak egyszer-kétszer a színházban, este...

CYRANO Még nem beszéltek?

ROXÁN Szememet kereste,
S én válaszoltam neki a szememmel.

CYRANO És mégis tudja...

ROXÁN Mindent tud az ember,
Ha fecsegők veszik körül... Nekem
Besugták gyorsan, hogy...

CYRANO Kadét?

ROXÁN Igen.
A gárdisták közt.

CYRANO És mi a neve?

ROXÁN Báró Neuville Christian.

CYRANO Ilyet
Nem ismerünk. Köztünk nincs.

ROXÁN Csak ma lett
Kadét. - Az ezred ma fogadta be...
Castel Jaloux a kapitánya.

CYRANO Jó...
De hogyha tán e gyorsan dobogó
Szivecske később...

DUENNA *(benyitja az üveges ajtót)*
Patkó, torta, rétes
Mind elfogyott!

CYRANO Hát most olvassa, édes,
A borítékot... Verssel van teli!
(A Duenna eltűnik)
Őn a finom beszédet kedveli
Ha választotta tán barbár, sületlen!

ROXÁN Esménynek van csak ily fürtös feje!

CYRANO S ha szólásmódja borzas, fésületlen,
Ha cifra fejnek híg a veleje?

ROXÁN Előre hallom: elmés, hogyha szól!

CYRANO Az ám! A szó mind éles, hogyha jól
Vág a bajuszka... hisz rendes dolog!...
- S ha buta mégis!?

ROXÁN *(dobbant a lábával)*
Akkor meghalok!

CYRANO *(szünet múlva)*
Azért jött hát, hogy ezt tudtomra adja?
Szeretném tudni: mindez mire jó?

ROXÁN Úgy rámijsztett egypár csacsogó!
Azt mondták, hogy az ön vitéz csapatja
Gascogne-i mind...

CYRANO S a jussát egy se hagyja!
Párbajra késztet zöld ifjoncokat,
Akik - mivel jó pártfogó akad
Közéjük törnek, bár gascogne-i vért e
Kis urfiakba nem csapolt az ég!

ROXÁN Elgondolhatja, hogy remegek érte!

CYRANO *(a foga közt)*
Van rá oka!

ROXÁN De sápadozva még,
Egy gondolat vigasztal: látom önt,
A győzhetetlent, a nagyot, amint
Kiáll azokkal s egyet porba dönt!...
Az, akitől fél valamennyi mind,
Így érvelek magamban...

CYRANO Jó, ne féljen!
Oltalmazom! A kis bárócska éljen!

ROXÁN Megvédi, úgy-e? A szívéhez szóltam?
Hisz önnek mindig hű barátja voltam!

CYRANO Az, az!

ROXÁN Barátja lesz hát?

CYRANO Az leszek!

ROXÁN És sohasem vív párbajt?

CYRANO Esküszöm!

ROXÁN Nagyon szeretem önt!... De most már sietek!
*(Hirtelen fölveszi az álarcát, csipkét borít a homlokára
és szórakozottan)*
Igaz... kalandját elhallgatta ön...
Az éjjeli csatával adós maradt nekem...
- Mondja neki, hogy írjon!
(Ujja végével graciózus csókot hint Cyrano felé)
Mennyire szeretem!

CYRANO Jó, jó...

ROXÁN Tehát száz gyilkos!... Ég áldja... menni kell...
Örök barátság, nemde?

CYRANO Az!

ROXÁN Később mondja el,
Mi történt?... Százan! Ah, borzad a lelkem!
Mondja, hogy írjon... Csak rá gondolok!...
Száz ember! - Száz! - Valóban nagy dolog!

CYRANO *(üdvözli)*
Azóta még nagyobbat is műveltem!

(Roxán kimegy. Cyrano földre szegzett szemmel mozdulatlanul áll. Csönd. A jobboldali ajtó kinyílik, Ragueneau benéz)

HETEDIK JELENET

*Cyrano, Ragueneau, a poéták, Carbon de Castel Jaloux, a kadéto, nép stb.,
később gróf Guiche*

RAGUENEAU Beléphetünk?

CYRANO *(meg se moccan)*

Be!

(Ragueneau int a poétáknak, akik egymás után belépnek. Ugyanakkor az üveges ajtó küszöbén megjelenik Carbon de Castel Jaloux, testőrkapitány-egyenruhában - és Cyrano láttára élénken gesztikulál)

CARBON DE CASTEL-JALOUX Itt van!

CYRANO *(fölnéz)*

Kapitány!

CARBON *(zajos örömmel)*
Mindent tudunk! Hős! Harmincegynehány
Kadétom vár...

CYRANO *(vonakodva)*

De...

CARBON *(magával akarja vinni)*
Jöjj! Tedd meg nekik!
Ott iddognak átellenbe' ...

CYRANO Nem!

CARBON *(az üveges ajtó küszöbére lép és mennydörgő hangon átkiabál az utcán)*
Fiuk, a nagy hős okvetetlenkedik!
Nem mozdul!

EGY HANG *(kívül)*

Adta lelke!

(Zaj az utcán. Lábdobogás. Kardcsörgés)

CARBON *(dörzsöli a kezeit)*

Egy perc s mind itt terem!

A KADÉTOK *(nagy lármával berohannak)*
Ebadta! - Fékom adta! - Száz ördögadta!

RAGUENEAU *(ijedten hátrál)*

Kérem,

A KADÉTOK Az urfiak mind Gascogne-ból valók?

Mind!

ELSŐ KADÉT *(Cyranohoz)*

Éljen!

CYRANO Báró!

MÁSODIK KADÉT *(Cyrano nyakába borul)*

Többet mond e csók.

CYRANO Báró!

HARMADIK KADÉT Ölellek!

CYRANO Báró!

NEGYEDIK KADÉT Ontsd a vérem,
- Tiéd!

CYRANO *(nem tudja, hogy kinek válaszoljon)*
De bárók... bárók... irgalom!

RAGUENEAU Mind bárók?

A KADÉTOK Mind!

ELSŐ KADÉT Toronymagas halom
Nyúlhatna fel bárói címerekből.

LE BRET *(belép és Cyrano-hoz siet)*
Egész raj ember ujjongva keres föl,
Élén azokkal, kik tanúi voltak...

CYRANO *(elrémülve)*
Hollétemet talán csak eltitkoltad?

LE BRET *(dörzsöli a kezét)*
Nem én!

EGY POLGÁR *(berohan, sokan követik)*
Nagy ember, ide gyűl a város!
Az érdeklődés, ah, lázzal határos!

(Künn tömérdek nép tolong. Kocsik és gyaloghintók állanak meg a boltajtó előtt)

LE BRET *(halkan, mosolyogva, Cyrano-hoz)*
És Roxán?

CYRANO *(hevesen)*
Hallgass!

A TÖMEG *(ordít az utcán)*
Éljen!
(A sokaság egy része dulakodva beözönlik. Nagy éljenezés)

RAGUENEAU *(asztalon állva)* A nép őrjöngve tombol,
Megostromolja boltom és mindent összerombol!
Ah, nagyszerű!

URAK *(Cyrano körül)*
- Barátom, levett kalappal állok!
- Barátom! - Ó, barátom! - Szívemből gratulálok!

CYRANO Tegnap még nem volt ennyi jó barátom!

LE BRET *(elragadtatva)*
Hja, a siker!

ELSŐ MARQUIS *(kinyújtott kézzel Cyrano felé rohan)*
Te, ember vagy a gáton!
Te, lelkem, hogyha tudnád...

CYRANO Te?... Ugyan!
 Őriztünk együtt kecskét már, uram?

MÁSODIK MARQUIS Több úri hölgy kocsimban arra vár,
 Hogy bemutassam... Jöjjön hát velem!...

CYRANO *(fagyosan)*
 S az úr nekem be van mutatva már?

LE BRET *(elhűlve)*
 Mi lelt?

CYRANO Hallgass!

EGY ÍRÓ *(jegyzőkönyvvel, tollal)*
Lehetne hirtelen
 Egyet-mást kapnom?...

CYRANO Nem!

LE BRET *(meglöki)*
Ez Renaudot...
 A hírlapot nemrég találta fel.

CYRANO Mit bánom!

LE BRET Mondják, hogy az eszme jó...
 Mindent hoz, ami embert érdekel...
 Jövője van!

POÉTA *(Cyranóhoz somfordál)*
Vitéz úr!

CYRANO Újra egy!

POÉTA A Múza önhöz udvarolni megy!

VALAKI *(odatolakodik)*
Uram!

CYRANO Elég már!
(Mozgás. Sorfalat állanak. Gróf Guiche belép több katonatiszttel. Utánuk: Cuigy, Brissaille és azok a tiszték, akik az első felvonás végén Cyranót kísérték. Cuigy hirtelen Cyranóhoz megy)

CUIGY *(Cyranóhoz)*
 Guiche gróf! Gassion Tábornagy küldi!

GUICHE *(üdvözli Cyranót)*
 Hőstett volt bizony! Elmondták néki a mesés csatát,
 És most hozom igazi csodálatát!

A TÖMEG Éljen!

CYRANO *(meghajtva magát)*
A marsall jól ért a bravurhoz!

GUICHE Kétkedve szólt e néhány nemes úrhoz,
 De ők szavukra mondták, hogy való.

CUIGY Láttuk!

LE BRET *(súgva Cyranóhoz, aki borongva néz maga elé)*
Te...

CYRANO Hallgass!

LE BRET Te szomorkodol!

CYRANO *(megrebben s hamar összeszedi magát)*
Ezek előtt? Én?
(Egyet sodor a bajuszán és kidülleszti a mellét)
Ördög és pokol!

GUICHE *(akinek Cuigy valamit súgott a fülébe, Cyranóhoz)*
A híre máris fennen szárnyaló!...
Ön a bolond gascogne-iak sorában
Szolgál, úgy-e, királyunk táborában?

CYRANO Ott, gróf úr, a kadétek közt.

EGY KADÉT *(dörgő hangon)*
Minálunk!
(a Cyrano mögött sorakozó legényeket mustrálva)
Ah, ah, tehát akikkel szemben állunk,
Gascogne-iak mind? Lám, lám, hát ezek
A büszke hősök, ama híresek!

CARBON Cyrano!

CYRANO Kapitányom!

CARBON Senki sem
Hiányzik most közülök, azt hiszem.
Guiche gróf uram kíváncsi rájuk, látom.
Mutasd be őket, Bergerac barátom!
(két lépést tesz a gróf felé és a kadétekra mutat)
Ezek a gascogne-i legények,
S Castel Jaloux a kapitány.
Hazug és hős bennük a lényeg,
Ezek a gascogne-i legények!
Nemesek mind, szörnyű szegények,
De a lelkük büszke, vidám!
Ezek a gascogne-i legények,
S Castel Jaloux a kapitány!
Gém-lábu sasok, csodalények
Amilyen nem volt soha tán...
Szól róluk a hír, meg az ének!
Gém-lábu sasok, csodalegények...
Lyuka van mindjök süvegének,
De golyó szakította csatán!
Gém-lábu sasok, csodalények,
Amilyen nem volt soha tán!
Mint bösz, dobogó hadi mének,
Úgy járnak a harc piacán,
S neki vágnak a kard-tömegének,

Mint bős, dobogó hadi mének!
A kalandos nép remekének
Született ez a víg karaván!
Mint bős, dobogó hadi mének,
Úgy járnak a harc piacán!
Ime a gascogne-i legények!
Hej, csókhoz is értenek ám!
Aggódnak a férjek, a vének:
Ime a gascogne-i legények!
De kakuk szól a cinegének:
Uccu a menyecske!... Biz úgy a!... No lám!
Ime a gascogne-i legények
Hej, csókhoz is értenek ám!

GUICHE *(hanyagul ül egy karosszékekben, amit hamarjában Ragueneau tolt oda neki)*

A költő, napjainkban, szükséges fényűzés...
- Nos, nem szegődnék hozzám?

CYRANO Önhöz, uram? Nem! És
Másokhoz még kevésbé.

GUICHE Örömmel mondhatom,
Hogy Richelieu, nagybátyám, élvezte önt nagyon
Azért, amit tegnap tett. Majd szólok önről nála.

LE BRET *(nagy örömmel)*
Hallod?

GUICHE Véletlenül tán van egy tragédiája?

LE BRET *(Cyrano fülébe súg)*
Agrippine-t színre hozzák!

GUICHE Nos, vigye hozzá bátran!

CYRANO *(jólesik neki a dolog és kezd kapni rajta)*
Valóban...

GUICHE Jártas a tragédiákban!...
Imitt-amott fog változtatni csak...

CYRANO *(megint elkomorodik az arca)*
Nem! Azt hiszem, megölne a harag,
Ha egy betűt, egy kómmát vetne ki!...

GUICHE De hogyha egy vers megtetszett neki,
Annál busásabb a jutalma.

CYRANO Nem!
Jutalmazóbb az én önérzetem.
Ha egy-egy versem, egy-egy kis dalom
Tetszik nekem... s magamnak szavalom!

GUICHE Nagyon kevély!

CYRANO Valóban? Észrevette!

ELSŐ KADÉT *(belép a nagy üveges ajtón. Egy csomó összevissza vert, átluggasztott tollas süveget nyársalt föl a kardjára. Azokat hozza most.)*
 Cyrano, nézd, mit fogtunk! Teringette.
 Csodálatos szárnyas vadak! A parton
 Találtuk és mindjárt felfűzte kardom.
 A szétugrasztott lókötők hagyták ott!

CARBON Nagy zsákmány!

KADÉTOK *(hahotázva kacagnak)*

CUIGY Képzelem, hogy furcsa képet vágott
 A banditák gazdája!...

BRISSAILLE Szép legény!
 Vajon ki az, szeretném tudni...

GUICHE Én!
(A kacagás megszűnik)
 Elbántak volna egy részeg pimasszal - -
 Mert kardomat nem mérem össze gazzal!
(Kínos hallgatás)

ELSŐ KADÉT *(a kalapokra mutatva, halkán Cyranóhoz)*
 Jó zsírosak! Szalámivá metélem!

CYRANO *(elveszi tőle a spádét és a rajta levő kalapokat udvarias meghajlással gróf Guiche lábai elé csúsztatja)*
 Barátjainak adja vissza, kérem!

GUICHE *(förláll a székről)*
 Gyaloghintómat!... Távozzom!...
(Cyranóhoz, hevesen)
 Uram!

EGY HANG *(kiabál az utcán)*
 Kegyelmes úr gyaloghintója!

GUICHE *(uralkodik magán. Mosolyogva)*
 Van
 Néhány szavunk... Olvasta Don Quijote-ot?

CYRANO Olvastam. És e cingár, tódott-fódott,
 Lelkes vitézt fölöttébb becsülöm.

GUICHE Gondolkozzék...

EGY GYALOGHINTÓS *(jelent a küszöbön)*
 A hintó!

GUICHE ...sokszor ön
 A szélmalomról szóló káputon!

CYRANO Szép fejezet. A számát is tudom.

GUICHE Mert hogyha örült támadó akad...

CYRANO Mit? Én támadnék olyan urakat,
 Akik forognak minden szélre?

GUICHE

Hát

A nagy malom nem hagyja ám magát.
A szárnyas, óriás kar úgy korbácsolja végig,
Hogy ön a sárba röppen!...

CYRANO

Vagy a csillagos éjig!

(Gróf Guiche kimegy. Látszik, ahogy fölszáll a gyaloghintójába. Az urak egymás közt suttogva távoznak. Le Bret az ajtóig kíséri őket. A néptömeg szétoszlik)

NYOLCADIK JELENET

Cyrano, Le Bret, a kadétek, akik jobbra-balra helyet foglalnak az asztaloknál és esznek, isznak. Ragueneau cselédsége szolgálja ki őket.

CYRANO

(csúfondárosan üdvözli azokat, akik Guiche-től való féltőkben köszönés nélkül hagyják el a boltot)
Uraim... Uraim... Uraim!...

LE BRET

(kétségbeesve, égre nyújtott karokkal tér vissza hozzá)
A mennybolt rámszakad!

CYRANO

Megint morogsz?

LE BRET

Be kell, hogy lásd magad:
Túlságosan vad, örült egy dolog,
Hogy a szerencsét így meggyilkolod!

CYRANO

Nevezd bolondnak!

LE BRET

(diadalmasan)

Lásd!

CYRANO

De néha éppen

Ez a bolondság üdvös!... Példaképpen,
S az elvekért, túlozni néha jó!

LE BRET

Csak kissé engedj e marakodó
Testőr-tempókból: - hír, vagyon, kegyek,
Fényes szerencse...

CYRANO

Nos, hát mit tegyek? Tán pártfogót keressek valahol,
Hogy kapzsi szájjal rátapadva jól,
Mint élőfához a kúszó növény:
Nap-nap után zsíriját kiszívjam én,
S ne ön-erőmből menjek föl, de gazság
Segítsen és kapaszkodó ravaszság?
Nem, köszönöm! - Vagy a piacra álljak
S a bankároknak verset dedikáljak,
Mint annyi más? Ugrándozzak vigan
Miniszterek előszobáiban,
Nevettetvén Ő excellenciáját,
Amíg fanyar mosolyra vonja száját?
Talán beteggé dőzsöljem magam?

Bókoljak, míg megfájdul a nyakam
És piszkos lesz a térdem? Szép szemet
Vágván örökké, a gerincemet
Puhítsam folyvást? Símogassak kecskét
A jobb kezemmel s káposztafejecskét
Öntözzek a balommal? - Köszönöm!
Dicsérjek mást, mert bőven visszajön
A másra szórt hízelgés? Legyek, göggel tele,
Egy ici-pici körnek apró nagy embere?
Ha nincs elől hely, surranjak be hátul?
Hajózzam a ritornell tengerén,
S kapjon szelet vitorlám, a szerény,
Ájuldozó agg hölgyek sóhajátul?
Nem, köszönöm! - A könyvárust fizessem,
Hogy verskötetkém kinyomatni tesszen?
Nem, köszönöm! - Avagy tán holmi vad
Korhely buták közt, kik zsinatjukat
Csapszékben tartják, én legyek a pápa?
Nem, köszönöm! - Egyetlen gyönge, kába
Szonettel menjek tányérozni hírt?
Talentumot ne lássak soha másban,
Csak a hülyékben? Égjek forró lázban,
Hogy rólam Iksz vagy Ypszilon mit írt?
Számítsak, féljek, kunyoráljak, sírjak,
És ahelyett, hogy egy jó verset írjak,
Menjek vizitbe mélán, hogy egypár ostoba
Esetleg rám szavazzon? Nem, nem, nem, nem, soha!
Más kell nekem?... A hegy-völgy, a vadon,
Ahol bolyongok vígan, szabadon!
Édes magány, ahol kedvemre élek,
Dalolgotok, ábrándozom, remélek...
Fejembe vágva tollas süvegem
Kalandozom, ha úgy tetszik nekem...
Egy semmiségért véres harcra szálllok,
Verekszem érte, vagy - verset csinállok!
Fantáziám a holdban egyet fordul,
És könyvet írok róla, semmi másért,
Csak a bolondos, kedves utazásért!
Azt írom csak, ami szívemből csordul,
És így szólok magamhoz: Légy szerény!
Elégedjél meg a gyümölcsessel, fával,
Magad-ültette rózsa illatával,
Mely ott lebeg kis kertecskéd terén!
Ha van nagy ritkán diadalban részem,
Azt én vívtam ki, az enyém egészen,
Cézárnak abból mitsem adok át,
És büszkén hordom tettem tudatát!
Egy szóval: csúszo inda-szerepet
Nem vállalok halálomig!... Lehet:

Tölgy nem vagyok, nincs bükk-természetem,
De egyedül növök, ha már magasra nem!

LE BRET Jó, egyedül, de nem mindenki ellen!
Mi bújt beléd, micsoda átkos szellem!
Miért csinálsz új ellenségeket
Minden szavaddal?

CYRANO Megmondom neked:
Azért, mert látom, hogy miképp csináltok
Barátokat ti: hogy miképpen álltok
Egymással szemközt és csúfot miképp
Úztok belőlük!... Inkább menjen el
Mellettem némán ez a csürhe nép!
Vígán kiáltok néha-néha fel:
Egy ellenséggel újra több!

LE BRET Beteg
Tévelygés.

CYRANO Jó! De nem segíthetek.
Mert ez a gyöngém! Tetszik, hogy ne tesseem,
És szeretem, ha gyűlölnek. Nevessen
A józan ész bár, nagy gyönyör, barátom,
Gyilkos szemek közt járni-kelni! Látnom
Mellényemen az irigyek epéjét,
Cenk fickók nyálát!... Ó, az élet kéjét
Csak ez fokozza!... Téged s másokat
Puhít a langy barátság, mint a széles
Olasz gallér csipkéje a nyakat.
Igaz, hogy benne jól érzed magad,
De férfias tartásod semmivé lesz,
Mert támasz nélkül áll a törzs felett
Az ingó homlok. Ám a Gyűlölet
Gondoskodik, hogy jó kemény legyen
Az én nyakfodrom s mindig peckesen,
Rátartian emelkedjék e fő!
Ahány ellenség, annyi új redő,
Mely csiklandozva, ingerelve ad
Feszélyező kint s hősín sugarat.
Mert a spanyol fodorhoz hasonló a Gyűlölség:
Nyakvas, mely csupa kényszer, dicskőr, mely csupa fölség!

LE BRET *(szünet múlva karját a Cyrano karja alá tolva)*
Csak harsogd tele szájjal gögös keservedet,
De aztán valld be sugva, hogy Roxán nem szeret!

CYRANO *(hevesen)*
Hallgass!

(Jelenet közben Christian belépett és a kadétok közé vegyült; ezek úgy tesznek vele, mintha ott se volna; végre letelepszik egyes-egyedül egy kis asztalhoz, ahol Liza szolgálja ki)

KILENCEDIK JELENET

Cyrano, Le Bret, a kadétok, Christian de Neuville

ELSŐ KADÉT *(háttul ül, pohárral a kezében)*
Cyrano!
(Cyrano odafordul)
Térjünk a dologra!

CYRANO
Mindjárt!
(Karonfogva hátrasétál Le Bret-vel és halkán beszélget vele)

ELSŐ KADÉT *(fölkel, előrejön és megáll annál az asztalnál, ahol Christian ül)*
Tanulhat majd az inasocska!

CHRISTIAN *(föltekingint)*
Inas?

MÁSODIK KADÉT Biz úgy! Sápadt északi fény!

CHRISTIAN Északi fény?

ELSŐ KADÉT *(hetyke hangon)*
Figyeljen, szép legény,
És tudja meg: beszélhet köztünk sokról,
Csak egyről nem, míg fönn áll e csapat,
Épp úgy, ahogy beszélni nem szabad
Akasztott ember házában hurokról!

CHRISTIAN Mi az?

MÁSODIK KADÉT *(dörgő hangon)*
Nézzen rám!
(Mutatóujját háromszor, titokzatosan az orrára teszi)
Értettük?

CHRISTIAN Áh, a...

MÁSODIK KADÉT Csitt! Ezt a szót nem ejtjük ki soha!
(A Le Bret-vel társalgó Cyranóra mutat)
Mert dühbe jön s magácskát összevágja!

ELSŐ KADÉT *(aki az alatt, míg Christian a beszélőkhöz fordult, észrevétlenül a háta mögött foglal helyet)*
Minap két embert küldött másvilágra,
Csupán mivel az orrukból beszéltek!

MÁSODIK KADÉT *(siri hangon, - kibukkanván az asztal alól, ahová négykézláb mászott)*
Csak egy kis célzás: - zsöngé életének
Azonnal kámpec!

ELSŐ KADÉT *(kezét a Christian vállára teszi)*
Egy szó elegendő...
Egy szó? Mit mondok! Egy kis mozdulat!

S ha keszkenőt húz, akkor ez a kendő
A szemfedője lesz... Itt többször nem mulat!

CHRISTIAN Kapitány úr?

CARBON *(odafordul és végignézi)*
Nos?

CHRISTIAN Az ember mit csináljon,
Ha a délfancia túlságig kérkedő?

CARBON Mutassa meg, no, hogy északi tájon
A bátorság szintén magasra nő!
(Hátat fordít neki)

CHRISTIAN Köszönöm!

ELSŐ KADÉT *(Cyranóhoz)*
Beszélj!

MIND Beszélj el!

CYRANO *(hozzájuk megy)*
Elbeszélem...
(Mind közelebb nyomulnak a székeikkel és feszült kíváncsisággal figyelnek. Christian lovagolva ül a maga székén)
Mentem magam a holdvilágos éjben.
A hold tündöklött, mint egy kerek óra
Ám ekkor a szelíden ragyogóra
Egy aggodalmas óras rávetette
A tenyerét és felhő-tokba tette.
Sötétség. Lámpa nincsen. Botolva lép a láb.
Az ember, ördögadta, alig látott tovább -

CHRISTIAN Az orránál.
(Csönd. Mindenki lassan fölemelkedik. Borzadva néznek Cyranóra, aki meghökkenve szünetet tart. Feszült várakozás)

CYRANO Ki ez az ember?

EGY KADÉT *(félhangosan)*
Ez?
Ma reggel jött...

CYRANO *(egy lépést tesz Christian felé)*
Ma reggel?

CARBON *(félhangosan)*
A neve
Báró Neuvil...

CYRANO *(megáll - gyorsan)*
Ah, jó!
(Sápad és pirul és olyan mozdulatot tesz, mintha még egyszer rá akarna rohanni Christianra)
De én...
(Legyőzi magát és tompa hangon)

Helyes...

Azt mondtam...

(Újra kitör belőle a düh)

Ördög!

(Nyugodtan folytatja)

...hogy semmit se láttam.

(Általános csodálkozás. Mindenki újra leül)

Mentem tehát s magamban meditáltam:

Hová ragad barátságom heve!

Egy koldusért itt a hátam megett,

Kihívok tán valami herceget,

Aki -

CHRISTIAN

Megorrol...

(Mindenki felemelkedik, Christian himbálja magát a széken)

CYRANO

(elfülő hangon)

Bosszút áll... Igen.

Mondom, magamban, kár is volt nekem

Bemártanom -

CHRISTIAN

Az orrát...

CYRANO

Ujjamat

E forró lébe... mert hát könnyen ad

Ilyen nagy úr az embereknek -

CHRISTIAN

Orrot.

CYRANO

(törli homlokáról a verejtéket)

...Titkos döfést. De tessék vagy ne tessék

Előre most! Első a kötelesség!

Szóltam magamhoz és a vérem forrott.

E pillanatban egy kéz a sötétben -

CHRISTIAN

Orron teremti.

CYRANO

A csapást kivédem,

A támadót kardom tüstént levágja,

S im szemben áll -

CHRISTIAN

Egy ornyi hosszúságra...

CYRANO

(felordít és rárohan)

Az istenfáját!...

(Valamennyi kadét előrenyomul, hogy lássa, mi lesz, Christianhoz érve, Cyrano hirtelen legyőzi magát és tovább beszél)

...szemben áll velem

A száz zsvány. Pálinkás hagymabűzt -

CHRISTIAN

Orront.

CYRANO

(sápadtan mosolyogva)

Lehel mind. Jönnek hirtelen.

Szólok magamhoz: Vágjad, verjed, üzd!

Nekik megyek hatalmas -

CHRISTIAN Orral...

CYRANO tűzzel!...

Elbánok mindjárt öttel, hattal, tízzel...
Egypár nem kél föl, azt hiszem, soha!
Egy rám csap most: puff!... S erre én -

CHRISTIAN *(utánzott tüsszentéssel)*

Psiha!

CYRANO *(kitörve)*
Mennydörgős mennykű! Menjetek ki mind!
(Valamennyi kadét az ajtó felé rohan)

ELSŐ KADÉT Az éhes tigris ébren van megint!

CYRANO Mind! S ezzel itt most hagyjatok magamra!

MÁSODIK KADÉT Hasét csinál belőle, ördögadta!

RAGUENEAU Hasét?

HARMADIK KADÉT Az ám! S megtölti majd vele
Írós téisztáit!

RAGUENEAU Sápadok bele...
Fehér leszek, mint egy szalvéta, érzem!

CARBON No, hát menjünk ki!

NEGYEDIK KADÉT Fölfalja egészen,
Egy morzsát sem hagy!...

ÖTÖDIK KADÉT Lesz itt szép dolog!
Szentuccse, fázom, ha rá gondolok!

HATODIK KADÉT *(beteszi maga után a jobb oldali ajtót)*
Irtóztató, hogy itt mi lesz!...

*(Mind szerteszét mentek, egy részük hátul, más részük oldalt, némelyik a lépcsőn menekült.
Cyrano és Christian szemközt állanak s egy ideig farkasszemet néznek egymással)*

TIZEDIK JELENET

Cyrano, Christian

CYRANO Ölelj meg!

CHRISTIAN Uram!

CYRANO Brávó!

CHRISTIAN De.

CYRANO A szívemre, gyermek!

Bátor vagy! Így jó!

CHRISTIAN Mondja, kérem... látja...

CYRANO Ölelj meg, mondom! Én vagyok a bátyja!

CHRISTIAN Kié?

CYRANO Kié? A Roxáné!

CHRISTIAN Nagy ég!

(Hozzáfut)
 Ön... ön a bátyja!...

CYRANO Úgy-e, hogy derék?
 Unokahúgom az a szőke lány!

CHRISTIAN És ön tud...

CYRANO Mindent!

CHRISTIAN Hát szeret?

CYRANO Talán!

CHRISTIAN (megragadja a kezét)
 Mily boldogság, hogy önt megismerem!

CYRANO No lám, hamar kibékültél velem!

CHRISTIAN Bocsásson meg...

CYRANO (nézi Christiant és kezét a vállára teszi)
 No, csinos a betyár,
 Az szent!

CHRISTIAN Ha tudná, mennyire csodálom!

CYRANO S az orrok?...

CHRISTIAN Ah, mind visszavonva már!

CYRANO Írnod kell néki, drága rózsaszálom!

CHRISTIAN Ó, jaj!

CYRANO Mi az?

CHRISTIAN Szerencsém oda van,
 Ha írnom kell...

CYRANO Mért?

CHRISTIAN Ismerem magam...
 Buta vagyok!

CYRANO Nem butaság jele,
 Ha így bevallod. S élccel volt tele,
 Ahogy szavamba vágtaal.

CHRISTIAN Hát igen,
 Ha támadok, tán sikerül nekem!...
 Van bennem egy kis katonás szóbőség.
 De nővel szemben csak kiver a hőség.
 És hallgatok, mint a csuka!... Pedig,

Ha elmegyek mellettük, szemeik
Sokatmondóan néznek rám...

CYRANO S ha megállasz,
Gyöngéd szivükből nem jön semmi válasz?

CHRISTIAN Nem!... Mert azokhoz tartozom, akik
Szépen beszélni nem tudnak nekik
A szerelemről...

CYRANO Kissé szebb idom
Ha volna rajtam, tenném én, tudom!

CHRISTIAN Ó, hogyha bájjal ejthetném a szót!

CYRANO Ha képpemmel játszhatnám hódítót!

CHRISTIAN Roxán negédes... érzem, hogyha szólnék,
Kiábrándulna!

CYRANO *(mohón nézi Christiant)*
Bezzeg boldog volnék,
Ha ilyen arccal szólna szellemem!

CHRISTIAN *(kétségbeesve)*
Ah, ékesszólást adjatok nekem!

CYRANO *(határozottan)*
Hát én adok!... Te kölcsönözd nekem
Győzelmes arcod s kettőnkből - igen
Kettőnkből egy regényhőst alkotok!

CHRISTIAN Mit?

CYRANO Kérlek, állj rá. Nem kell ide sok!
Én betanítlak, hogy mit mondj neki,
S te ismétled...

CHRISTIAN Vagyis, ha jól értettem...

CYRANO Így a leány nem ábrándulna ki!
Nos, akard, hogy elcsábítsuk ketten?
Hogy lelkemet bivalybőr-ujjasomból
Átfűjjam hímzett köntösödbe?

CHRISTIAN Én...

CYRANO Nos, akard?

CHRISTIAN Én félek...

CYRANO Ha tudod jól
Hogy egymagad nem lész úr a szivén:
Vedd ajkaidra szavaim tüzét,
S Roxán fagyát e láng olvasztja szét!

CHRISTIAN Szemed ragyog!

CYRANO Szólj!

CHRISTIAN Annyira kívánod?

CYRANO *(mámoros kéjjel)*
 Én?...
(Erőt vesz magán)
 Mint poéta!... Érdekelne, látod!
 Kíváncsi rá a költő-képzlet,
 Ami hiányom, pótolom veled,
 S hiányodat te pótolod velem,
 Árnyékkodúl szegődöm. Szüntelen
 Segítek néked és viszont te nékem!
 Én szellemed és te az én szépségem!

CHRISTIAN De azt, amit vár, azt a levelet
 Sosem tudnám megírni...

CYRANO *(kiveszi ujjasából azt a levélkét, amit az imént készített el)*
 Íme, vedd!

CHRISTIAN Ez a levél...

CYRANO Cím kell rá, semmi más.

CHRISTIAN De...

CYRANO Küldd el bátran. Csinos alkotás!

CHRISTIAN Egy kész levél?

CYRANO Ó, mindig van nekünk
 Ilyesfélékből gazdag készletünk!
 Episztolák Chlórishoz... csupa lég,
 Testetlen ábránd... szappanbuborék!
 Vedd!... Önts tartalmat az üres formába,
 Amit sóhajjal töltött meg a kába
 Ábrándozás. Adj célt a céltalannak.
 Meglátod majd: szép részletei vannak,
 Éppen azért, mert nem a szívem írta,
 Csupán a tollam, mely cifrázni bírta.
 No, vedd át!

CHRISTIAN Nem kell változtatni tán
 Imitt-amott egy s másik mondatán?
 Nincs hozzá írva!... Illik rá?

CYRANO Akár
 Egy finom kesztyű.

CHRISTIAN De...

CYRANO Hagyd abba már!
 Nagyon hiszékeny az önszeretet!
 Megesküszik rá, én mondom neked,
 Hogy a levél hozzá van írva!

CHRISTIAN Ó,
 Kedves barátom!
(Cyrano nyakába borul. Ölelkezve állanak)

TIZENEGYEDIK JELENET

Cyrano, Christian, a kadétek, a testőr, Liza

ELSŐ KADÉT *(az ajtót félig kinyitva)*
Nincs már semmi nesz...
Halotti csönd... No, most irtóztató
Látvány tanuja lesz szemünk.
(Bedugja a fejét)
Mi ez?

A KADÉTOK *(amint valamennyien belépnek és látják az ölelkező Cyranót és Christian)*
Ah!... Ó!...

ELSŐ KADÉT Na, már ez nagyszerű!
(Általános elképedés)

TESTŐR *(gúnyosan)*
Na, lám!

CARBON Az ördögünk apostol lett talán?
Ha ráütöttek orrlikára, hát
Nyujtja hamar - a másik orrlikát?

TESTŐR Orrunkat már nem védjük, hős lovag?
(Híva Lizát és diadalmas arccal)
Ezt hallgasd, Liza!
(Tüntetőleg szimatol)
Hm, micsoda szag? Ön szaglásáról régen hírneves...
Mi büzlik itt?... Sajt?... Rántás?...

CYRANO *(fölpofozza)*
Nyakleves!

(Örömrivalgás. A kadétek bukfencet hánynak azon való örömükben, hogy Cyranót megint a réginek látják)

Gyorsabban a szalagjait! Ha késünk,
A „báj-érzés”-ben nem lesz semmi részünk!

ROXÁN HANGJA Megyek, megyek!...
(*Húros hangszerek közeledő zenéje hallatszik*)

CYRANO HANGJA (*énekel a színpalak közt*)
La, lalla!

DUENNA (*meglepetve*)
Szerenád?

CYRANO (*belép, két kobzos apród kíséri*)
Dúr, dúr, te durum káput! Az ember megbomol!

ELSŐ APRÓD (*gúnyosan*)
Őn tudja hát, vitéz úr, hogy mi a dúr, a moll?

CYRANO Gassendinél tanultam muzsikát!

APRÓD (*játszik és dalol*)
Lala, lala!

CYRANO (*kikapja kezéből a hangszert és tovább énekl*
Hadd folytatom!... Lala!

ROXÁN (*kilép az erkélyre*)
Őn az?

CYRANO (*Roxánhoz intézett szavait a megkezdett dallam szövegéül
használja*)
Megjöttem, szépség angyala.
Hogy liljomját s rózsáit üdvö--zöl--jem!

ROXÁN Megyek le mindjárt!
(*Távozik az erkélyről*)

DUENNA (*az apródokra mutat*)
S ez a két művész?
Hol vette őket?

CYRANO Nyertem, drága hölgyem!
Egy pajtásommal a grammatikán
Vitatkozom. Mindkettőnk harcrakész.
Nem engedünk. Egyszer csak pajtikám
E cincogó fattyúkra rámutat,
Akik - karmolván öblös lantjukat -
Kíséretében vannak szüntelen.
És így szól hozzám: „Jó! Fogadj velem!
Fogadjunk hát egy napi muzsikába!”
Elveszti. És most, míg Főbusz sugára
Föl nem ragyog, lerázhatatlanúl
Kísér e két szorgalmas kobzos úr,
Dalos tanúim minden utamon!
Egy ideig kedves volt... Már unom!
(*Az apródokhoz*)

Hé! Csapjatok Montfleurynek zenét
Az én nevemben!
(Az apródok indulnak hátrafelé. - A Duennához)
Meggkérdem ma is,

Mint minden este...
(A kisiető apródokhoz)
Hosszú és hamis

Legyen a koncert!
(A Duennához)
...keble istenét
Vajon még mindig ragyogónak látja?

ROXÁN
(kilép a házból)
Ah, szellemes, szép, - és Roxán imádja!

CYRANO
(mosolyog)
Hát szellemes? Nagyon?

ROXÁN
Túltesz önön!

CYRANO
Megengedem!

ROXÁN
Ó, nagy az örömöm!
Hogy mond el csinos semmiségeket,
Mily finoman!... Nincs párja!... Néha fél,
Hallgatva ül, múzsája szárnysegett,
Aztán egyszerre gyönyörűn beszél!

CYRANO
(gúnyosan)
De nem!...

ROXÁN
(bosszúsan)
A férfi mind irigy, hiú!
Butának tartják, mert csinos fiú!

CYRANO
Szépen beszél a szerelemről?

ROXÁN
Szépen?
Nem is beszél, de szónokol hevében!

CYRANO
Ír is?

ROXÁN
Még jobban! Hallja csak - hiven
Fogok idézni: „Elrablod szívem
De nékem annál több marad!”
(Diadalmasan Cyranóhoz)
Remek?

CYRANO
Az Isten tudja!

ROXÁN
S ezt hallgassa meg:
„Ha szívemet megtartod, ó, küldd el a tiédet,
Édes, kegyetlen angyal, hogy szenvedhessek érted!”

CYRANO
Egyszer sok szíve van, máskor meg semmi? Ej,
A soktól semmihez: egy kissé hosszú séta!

ROXÁN
Ön féltékeny rá!

CYRANO *(megrezzen)*
Mit mond?

ROXÁN Mint poéta!...
És hallja csak, mily bájos ez a hely:
„Szerelmem lángját már tovább nem bírom,
Ha csókokat küldhetnék e papíron,
Az ajkaddal olvasnád levelem!”

CYRANO *(akaratlanul diadalmasan mosolyogva)*
Valóban ez...
(Gyorsan észretér és kicsinylő hangon)
...nagyon szerénytelen!

ROXÁN És ez...

CYRANO *(boldogan)*
Betéve tudja?

ROXÁN Tudom minden sorát!

CYRANO Hizelgő!

ROXÁN Mester!

CYRANO *(szerényen)*
Ó, sok!

ROXÁN *(határozottan)*
Mester! Nincs párja!

CYRANO Hát
Nem bánom... mester.

DUENNA *(aki a háttérben volt, gyorsan előrejön)*
Gróf Guiche!
(Cyranót a ház felé tuszkolja)
Menjen be szaporán!
Ha önt most itt találná, nyomára jönne tán...

ROXÁN *(Cyranóhoz)*
Édes titkomnak... Látja, szegény szívem remeg!
A gróf szeret... hatalmas! Nem, nem, ne tudja
meg! Széttépné azt, amit szép álmaimból szőttem!

CYRANO *(a házba lépve)*
Jó.
(Gróf Guiche jön)

MÁSODIK JELENET

Roxán, Guiche gróf, Duenna hátul

ROXÁN *(ceremóniás bókolással, Guiche-hez)*
Kimenőm van.

GUICHE S én búcsúzni jöttem.

ROXÁN Ön útra kél?

GUICHE A háborúba.

ROXÁN Most?

GUICHE Ma este még.

ROXÁN Ma?

GUICHE Arrast lövetik
A franciák...

ROXÁN Ah, ostrom?

GUICHE Bánatost
Ön nem mutat...

ROXÁN De gróf úr...

GUICHE Én pedig...
Ah, öntől válva, mindent itt hagyok!
- Hallotta már, hogy ezredes vagyok?

ROXÁN *(közönyösen)*
Fogadja, gróf...

GUICHE A gárdát vezetem.

ROXÁN *(megdöbbenve)*
A gárdát?

GUICHE Azt. Ahol a hetyke, vad
Rokona szolgál. Majd Arras alatt
Szájhősködését visszafizetem!

ROXÁN *(elfúlva)*
A gárda megy?

GUICHE *(kacag)*
Csak nem gondolja tán,
Hogy a suton maradnak?

ROXÁN *(a padra roskad, félre)*
Christián!

GUICHE Mi lelte?

ROXÁN *(reszketeg hangon)*
Ez a hír!... Fájdalmas mód felett
Csatában tudni azt, akit szívünk szeret!

GUICHE *(elbájolva)*
 Ily édes szó... először életében,
 S a búcsú napján!

ROXÁN *(más hangon, legyezve magát)*
 Az a terve hát,
 Hogy most a vad Cyranón megbosszúlja magát?

GUICHE *(mosolyogva)*
 Tán pártját fogja?

ROXÁN Pártját? Semmiképpen!
 Ellenkezőleg!

GUICHE Gyakran látja?

ROXÁN Nem.

GUICHE Egy kis kadéttal jár most szüntelen...
(Keresi a nevét)
 Neu... vil... Neu...

ROXÁN Nyurga?

GUICHE Szőke.

ROXÁN Rőt.

GUICHE Csinos.

ROXÁN Bah!

GUICHE De buta!

ROXÁN Meglátszik rajta!
(Más hangon)
 Nos,
 Ha ön Cyranót harcba küldi, tán
 Bosszantja ezzel? Éled a csatán,
 Gyönyörrel harcol!... Terve gyöngé fajta.
 Más módon tudnék bosszút állni rajta!

GUICHE Hogy?

ROXÁN Ezredemből a kadétoakat
 Párisban hagynám, hogy a nyalka had
 Itt üljön tétlen, míg babért szerez
 A többi mind fényes csatákban! Ez
 Jól megkínozná!... Büntetni akarja?
 Marassza honn! Ne küldje ki a bajba!

GUICHE Asszony!... Csak asszony gondolhat ilyet!

ROXÁN Igen!... Dühöngjön! És a többiek
 A harctól messze hadd nyögjenek itt!
 Ez lenne bosszú!

GUICHE *(Roxánhoz közeledve)*
 Szeret egy kicsit?

(Roxán mosolyog)
Abban, hogy így ellenségemre lázad,
Vonzalmat látok...

ROXÁN Jó a magyarázat!

GUICHE *(több pecsétetes írást mutat neki)*
Itt a parancs. Megkapja minden század,
Kivéve a kadéto k csapatát...
(Egyet kiválaszt és zsebébe csúsztatja)
Ez ittmarad, ni! Ezt nem adjuk át!
(Kacag)
Haha, Cyrano! Harcok csillaga!
(Roxánhoz)
Az emberekkel sokszor űz maga
Ilyen kis tréfát?

ROXÁN Néha.

GUICHE *(egészen közel Roxánhoz)*
És ma, éppen
Ma kell távoznom, amikor szemében
Kigyúl az érzés!... Nem hagyhatom el!
Figyeljen rám... Egy klastrom van közel.
A kapucinus szerzeté. Ide
Világi ember nem lép soha be,
De hogyha én közéjük surranok,
Szent s bő csuhájuk engem védni fog.
Mert nagybátyámat, Richelieu-t, e rend
Szolgálja otthon... s tudják, mit jelent
Az öcs hatalma... tudják, hogy mit érek!
Azt véli Páris, már utamra mentem,
De áruhában este visszatérek!...
Hadd késsem egy napig még, drága szentem!

ROXÁN S ha megtudják... dicsőséges neve...

GUICHE Eh!

ROXÁN És az ostrom...

GUICHE Most szívem heve
A zsarnokom!... Engedje meg...

ROXÁN De nem!

GUICHE Engedd!...

ROXÁN *(szerelmes lemondással)*
Erőt kell venni szívemen!

GUICHE Ah!

ROXÁN Távozzék, gróf?
(Félre)
Christian marad!

(Fenn)
Legyen hős - Antal!

GUICHE Égi sugarat
Vet rám e név... tehát szereti, látom...

ROXÁN
Azt, akiért reszkettem!

GUICHE *(túláradó örömmel)*
Ah, megyek!
(Kezet csókol Roxánnak)
Elégedett már?

ROXÁN Ó, igen, barátom!
(Guiche elsiet)

DUENNA *(csúfondárosan bókol a háta mögött)*
Igen, barátom!

ROXÁN *(a Duennához)*
Csak ne mondja meg
A hős rokonnak, hogy kedves csatáját
Én loptam el!...
(Szól a ház felé)
Cyrano!

HARMADIK JELENET

Roxán, a Duenna, Cyrano

ROXÁN Átfutunk
Clorinde-hoz.
(A szemközt levő kapura mutat)
Ott a szerelemnek báját
Fejtegetik: Alcander s Lysimon.

DUENNA *(kisujját a füléhez tartja)*
Azt súgja a kisujjam, hogy utunk
Hiába lesz már!

CYRANO *(Roxánhoz)*
Szép kisasszonyom!
A majmok várják!
(Roxán és Duenna Clorinde háza előtt)

DUENNA *(elragadtatva)*
Lám a kopogó
Puhácska gyolcsba van göngyölve.
(A kopogóhoz) Ó,
Te durva érc, befontak tégedet,
Hogy ne zavarj a szép beszédeket!

(Roppant óvatosan nyúl hozzá és rendkívül gyöngéden kopog vele a kapun)

ROXÁN

(kapunyitás közben)

Lépjünk be!

(A küszöbön, Cyranóhoz)

Várjon Christian, ha jön!

CYRANO

(Gyorsan Roxánhoz a belépés pillanatában)

És -

(Roxán visszafordul)

Mondja csak, ma mit szándékszik ön

Kérdezni tőle?

ROXÁN

Mit?

CYRANO

Nos?

ROXÁN

(ujját az ajkaira teszi)

Hallgat?

CYRANO

Én?

Mint ez a fal!

ROXÁN

Hát semmit!... „Lépj elé!”

Így szólok hozzá -: „Szavadat lesem...

Szólj... rögtönözz... beszélj most ékesen

A szerelemről!”

CYRANO

(mosolyogva)

ROXÁN

Csitt!

CYRANO

Hallgatok!

ROXÁN

Egy szót se!

(A házba lép és beteszi a kaput)

CYRANO

(a bezárt kapu felé)

Nem! Csak ennyit: áldjon ég.

(A kapu kinyílik, Roxán feje kikandikál)

ROXÁN

Mert ha elárul, hát készülni fog!

CYRANO

Legyen nyugodt!... Szép Roxán, már elég.

ROXÁN ÉS CYRANO

(egyszerre)

Csitt!

(A kapu bezárul)

CYRANO

(kiált)

Christian!

NEGYEDIK JELENET

Cyrano, Christian

CYRANO No, már mindent tudok!
Állj résen, fend ki a memóriád...
Hamar, hamar, dicsőség vár ma rád!
Ne nézz ilyen mogorván, mérgesen...
Hozzád megyünk s be fogsz tanulni...

CHRISTIAN Nem!

CYRANO Mit?

CHRISTIAN Nem!... Bevárom itt Roxánt!

CYRANO Bolondom
Mi lelt? Hamar tanuld be...

CHRISTIAN Nem, ha mondom!
Nem magolok! Torkig vagyok velem!
Nem kell a más beszéde, levele!
Kezdetben jó volt... Most már mitse félek!...
Érzem: szeret! Most majd magam beszélek!

CYRANO Jujuj!

CHRISTIAN Meglátod, hogy tudom! Van itt
Egy kicsi ész!... Meg aztán valamit
Tetőled is tanultam, csoda-lélek,
S ez most javamra lesz! Igen, beszélek!
És hogyha nem hódítja meg a szó,
A két karom vajon mire való?
(Meglátja Roxánt, aki a Clorinde házából kilép)
- Ő az! - Maradj... Ne hagyj magamra!... Látod,
Már itt van...

CYRANO (köszön)
Jó! Beszéljen uraságod!
(Eltűnik a kertfala mögött)

ÖTÖDIK JELENET

Christian, Roxán, Duenna egy pillanatig stb.

ROXÁN (ceremóniás hajlongások közt búcsúzik a Clorinde házából
vele egyidejűleg kijövő társaságtól)
Barthenoid! Alkander!

DUENNA (kétségbeesve)
Elkéstünk! Vége, vége!

Nekünk nem nyílt a szerelem szépsége!
(Roxán házába megy)

ROXÁN *(még egyre köszönget)*
 Urimédonte! Isten velünk!
(Valamennyien üdvözlik Roxánt, azután egymás előtt hajlonganak, szétválnak és különböző utcákba szélednek. Roxán meglátja Christiant)

Ön az?

(Hozzámegy)
 Leszáll az est... balzsamos a tavasz...
 Közel nincs senki... Üljön ide le,
 S beszélje halkán a fülem tele.

CHRISTIAN *(leül mellé a padra. Csönd)*
 Én... szeretem.

ROXÁN *(Úgy van... a szerelem!*
 Erről beszéljen, míg itt ül velem!

CHRISTIAN Szeretlek!

ROXÁN Ez a téma. Most hímezze.

CHRISTIAN Én önt...

ROXÁN Hímezze!

CHRISTIAN *(Úgy szeretlek téged!*

ROXÁN Ha így halad, bizony nem jut ma messze...
 És aztán?

CHRISTIAN *(Aztán... Ó, ha én tenéked*
 Megtetszeném... ha szívem, a heves...

ROXÁN *(egy kis duzzogással)*
 Tejhabra vágyom... ez rántott leves!
 Azt mondja, hogy miképp szeret!

CHRISTIAN *(Nagyon!*

ROXÁN Nem így! Tagolja széjjel!

CHRISTIAN *(Ajkadon*
 Szeretnék függni!...

ROXÁN *(Christian!*

CHRISTIAN *(Ha látlak,*
 Boldog vagyok!... Szeretlek!

ROXÁN *(föl akar kelni a padról)*
 Újra!

CHRISTIAN *(hevesen visszatartja)*
 Nem!

Én nem szeretlek!

ROXÁN *(leül)* Ez jó!

CHRISTIAN Én imádlak!

ROXÁN *(fölkél és távozni készül)*
Elég!

CHRISTIAN Igaz!... Nincs már egy csöpp eszem!

ROXÁN *(szárazon)*
És ebben éppúgy nem gyönyörködöm,
Barátom, mintha rúttá válna ön!

CHRISTIAN De...

ROXÁN Hagyja el! Megugrott szellemét
Keresse inkább!

CHRISTIAN Én...

ROXÁN Tudom... szeret!
Jó éjszakát!...
(Indul a ház felé)

CHRISTIAN Csak egy fél percre még!
Hadd súgjak egy szót...

ROXÁN *(a kaput nyitja)*
Százat, ezret
S mindig csak azt: imádlak! Hagyjuk el.

CHRISTIAN De én...
(Roxán a kaput becsapja Christian orra előtt)

CYRANO *(aki pár pillanattal előbb észrevétlenül megint a színpadra lépett)*
Bravó! Ez aztán a siker!

HATODIK JELENET

Christian, Cyrano és rövid ideig az apródok

CHRISTIAN Segíts! Segíts!

CYRANO Nem!

CHRISTIAN Meghalok, ha nyomban
Nem békítem ki!...

CYRANO Jól van, jól... azonban
Hogy fog tanulni most mindjárt maga?
Időnk rövid...

CHRISTIAN *(megragadja Cyrano karját)*
Nézd... ott!...
(Az erkély ablaka megvilágosodik)

CYRANO *(hangja reszket)*
Az ablaka!

CHRISTIAN Ah, meghalok...

CYRANO Lassabban!

CHRISTIAN *(súgva)*
Meghalok!

CYRANO Az éj sötét...

CHRISTIAN Nos?

CYRANO Rendben a dolog...
Nem érdekled bár... jól van, állj ide.
Erkély alá én, és eléje te.
Majd súgok innen.

CHRISTIAN És ha...

CYRANO Tartsd a szád!

APRÓDOK *(megjelennek hátul, Cyranóhoz)*
Hopp, hopp!

CYRANO Csitt, Csitt!
(Int nekik, hogy halkán beszéljenek)

ELSŐ APRÓD *(félleg hangosan)*
Mevolt a szerenád
Montfleurnél!...

CYRANO *(halkan és hirtelen)*
Te jobbra állsz, te balra,
S ha ember jön, rákezdtek holmi dalra.
A lant majd jelzi a közelgetőt.

MÁSODIK APRÓD S milyen dalt játszunk?

CYRANO Vígat, hogyha nőt,
És szomorút, ha férfit láttok! El!
(Apródok különböző irányban tovairamodnak)
No, hívd most!

CHRISTIAN Roxán!

CYRANO *(néhány kavicsot markol föl és az erkély üvegtábláira veti)*
Majd mindjárt felel...
Ez a kavics...

ROXÁN *(az ablakot félleg kinyitja)*
Ki szólít?

CHRISTIAN Én vagyok...

CYRANO *(félleg hangosan, mint Christian)*
Sötét van s a homályon át
Csak tapogatva leng a szó fülébe.

ROXÁN
Ha én beszélek, nincsen ennyi gát.

CYRANO
Természetes! Mert szívem áll elébe!
Mert minden szót, amit felém lehel,
Kitárt szívem hódolva fogja fel
Aztán az én szívem nagy, az ön füle parányi,
S édes szavának könnyű felülről ide szállni.
Beszédem fölfelé megy... ez fáradságosabb!

ROXÁN
De fürgesége megjött, nem cammog, mint a rab.

CYRANO
E kis gimnasztikától csodás erőre kap!

ROXÁN
Valóban nagy magasból beszélek önhöz!

CYRANO
Ha ily magasról hullna szívemre durva szó,
Megölne!

ROXÁN *(mozdulatot tesz)*
Lemegyek.

CYRANO *(gyorsan)*
Nem!

ROXÁN *(az erkély alatt álló padra mutat)*
Lépjön e padra hát!

CYRANO *(rémülten visszahátrál)*
Nem! Nem!

ROXÁN
Hogyan? Folyton kosarat ad?

CYRANO *(az indulat mindjobban elragadja)*
Engedje, hogy az alkalommal éljünk,
Kedves szavakkal egymással beszéljünk
S ne lássuk egymást!

ROXÁN
Mit mond?

CYRANO
Isteni! Egymást az éjben vágyva sejteni!
Ön a homályban egyebet se lát,
Csak köpenyem hullámzó vonalát,
S fehér ruhája csillog csak felém:
Én csupa árnyék és ön csupa fény
Tudná, e perc mily üdvösség-adó!...
Ajkamról néha szépen folyt a szó...

ROXÁN
Gyakran!

CYRANO
Találtam cifra szavakat,
De a szívemből még egy sem fakadt.

ROXÁN
Miért?

CYRANO
Mert eddig... más beszélt belőlem...

ROXÁN Más?

CYRANO ...A zavar... a gyáva remegés,
Mely nyugzi azt, aki szívembe néz!
De a homály mindezt elúzi tőlem...
Először önnel most, csak most beszélek!

ROXÁN A hangja is más!

CYRANO *(szenvedélyesen közeledik)*
Úgy van, más! A lélek
Fölszabadul... bilincsemet lerázom...
És most merem...
(Zavartan megáll)
Heves felindulásom
Bocsássa meg!... Beszélnek hidegen,
De olyan édes... olyan új nekem...

ROXÁN Új?

CYRANO *(zavartan. Szavait szeretné okosan megválogatni)*
Igen az, hogy - - nyíltan szólhatok!
Úgy félek attól, hogy gúnyos szemet
Vágnak rám...

ROXÁN Miért?

CYRANO Mivel... lelkes vagyok!
Szellemben fojtom érző szívemet,
Tépnék az égről csillagot s beérem
Néhány útszéli szóvirággal!

ROXÁN Kérem,
A szóvirág szép!

CYRANO Dobjuk el ma este!

ROXÁN Még nem beszélt így! Tegnap még kereste!

CYRANO El, Amor tegze, nyíl, festett világ!
Nyíljon fejünkön harmatos virág!
Ne szürcsölgessünk langy cukros vizet
Arany gyűszűből. Hitvány élvezet!
Ki a szabadba! Ott igyunk, magából
Az élet friss, habzó zuhatagából!

ROXÁN S a szellem?

CYRANO Arra használtam csupán,
Hogy a haragvót itt marasszam. Ám
Megsérteném a bűvös éjszakát,
A szent, dicső természetet magát,
Ha most úgy nyögne számon a remény,
Mint egy unalmas, cifra költemény,
Nézzünk a fényes csillagokra fel,
S röppentyűinket oltogassuk el!

Ne bízzunk mindent elménk lombikjára.
Túlfinom érzés illan, mint a pára.
Ne fékezzen vonzalma bók léha ékessége,
Mivel a fékek féke gyakran a végek vége!

ROXÁN

De hát a szellem...

CYRANO

Gyűlölöm, utálom

A szerelemben! És bűnnek találom,
Ha ember, forrón s híven szerető,
Szavakkal játszik! Eljön az idő,
- És szánom azt, akit nem ostromol
E drága perc - mikor a szív komoly
Szerelmet érez... mélyet és valót,
Mely bántásnak vesz minden cifra szót!

ROXÁN

S e percet hogyha eljöttek tekintem,
Mit mond nekem majd?

CYRANO

Minden, minden, minden

Ajkamra tódul!... Rád dobálom sorba,
Egész csomóstól és nem kötöm csokorba!
Megőrülök!... Szeretlek!... Gyönyöröm
Súlyát nem bírom!... Megfojt az öröm!
Szívemben mint apró ezüst harang,
Függ a neved Roxánom... s mert beteg
Vagyok a vágytól s folyvást reszketek,
A csöngettyű szól és a tiszta hang
Roxán nevét csöndín szüntelen!
A képed ott járt mindenütt velem.
Emlékbe zártam minden semmiséget.
Tudom: tavaly május huszadikán,
Mégváltoztattad reggel a hajéked.
Ó, ez a haj napként ragyog le rám!
S mint a szem, merőn a napba nézve,
Káprázva lát piros gömböt sokat!
Úgy látok én, hajadtól megigézve,
Aranysugáros szőke foltokat?

ROXÁN

(megindult hangon)

A szerelem!...

CYRANO

Az!... Féltő, szenvedélyes

Vad indulat, amit a szívem érez,
Gyötrő, komor... valódi szerelem!
De nem kér semmit önző módra! Nem!
Hogy boldogabb légy, üdvösségemet
Akármely percben átadnám neked,
S jó tettemet nem rónám soha föl,
Hogy meg se tudd... Csak néha, messziről,
Gyönyörködném sugárzó életedben,
S örömmel súgnám: Ezt én cselekedtem!

Ha rám tekintesz, egy-egy új erény
Sarjad ki bennem s jobbá válok én!
Kezded-e látni? Ó, érted-e már,
Hogy e homályban, mint meleg sugár
Röpül feléd a lelkem? Drága éj,
Kedves homály, főséges szenvedély!
Én, én beszélek és ő hallgat ott!
Bohó szívem szebbet nem álmodott
Soha, soha, mint e csodás valóság!
Küldj rám halált most, ó, isteni jószág!
Az én szavamtól reszket odafönn
A kék gallyak közt!... Úgy van, reszket ön,
Gyöngéd levél a levelek sorában...
Érzem, hogy reszketsz lelked mámorában!
Zavart kezeckéd, gyönyörű virágom,
Hozzám remeg e nyíló jázmin-ágon!
(Szenvedélyesen megcsókolja egy lecsüngő ág végét)

ROXÁN Ah, reszketek, szememben könny ragyog,
Te megbűvöltél s a tiéd vagyok!

CYRANO Haljak meg akkor! Jöjj lebegve mostan,
Édes halál! E mámort én okoztam!
E szent percben nem kérek mást, csupán...

CHRISTIAN *(az erkély alatt)*
Egy csókot!

ROXÁN *(visszahökken)*
Mit kér?

CYRANO Én...
(Christianhoz sűgva)
Sietsz, babám!

CHRISTIAN Most meg van hatva, most enged, barátom!

CYRANO *(Roxánhoz)*
Valóban... kértem... ó, de most belátom:
Merészség volt!

ROXÁN *(kissé csalódva)*
Tehát nem kéri!

CYRANO Kérem...
De nem nagyon! Szép arcán a szemérem
Bizonnyal búsong... Ez szívemre hat!
Tagadd meg ezt a csókot!

CHRISTIAN *(rángatja Cyrano köpenyét)*
Mit, tagadd? De...

CYRANO Hallgass, Christian!

ROXÁN *(kihajolva)*
Mit suttog?

CYRANO

Magamat

Szidtam ki vakmerőségem mián!...
Magamnak mondtam: Hallgass, Christián!
(Lantszó a színpalak közt. Az apródok adják a jelt)
Csitt, jönnek!
(Roxán visszavonul és beteszi az erkély ajtaját, Cyrano figyel a jelre. Egyik apród pajkosan víg, a másik szomorú dallamot intonál)
Víg dal? Bús dal? De ördögadta, hát
Asszony jön-é vagy férfi? - Ah, egy csuklyás barát!

(Egy kapucinus lép a színpadra égő lámpással a kezében. Házról házra megy és minden kaput megvizsgál)

HETEDIK JELENET

Cyrano, Christian, kapucinus

CYRANO

(a kapucinushoz)
Ön Diogénest játssza tán?

KAPUCINUS

Uram,

Nem mondaná meg...

CHRISTIAN

Ördög hozza ezt!

KAPUCINUS

Robin kisasszony háza merre van?

CHRISTIAN

(félre)
Mit akar itt?

CYRANO

(a háttér jobb oldalára mutat)
Ott menjen egyenest,
Mindig előre!

KAPUCINUS

Áldja meg az ég!
Húsz miatyánkot kap tőlem ma még!
(Kimegy)

CYRANO

Kívánom, hogy hallgassák odafenn!
(Visszatér Christianhoz)

NYOLCADIK JELENET

Cyrano, Christian

CHRISTIAN

Hamar, hamar, bírd rá e csókra!

CYRANO

Nem!

CHRISTIAN

Előbb-utóbb...

CYRANO

Igaz! Nincs akadály!

Előbb-utóbb megjő a kéjes óra,
Hogy szőke bajsod és a rózsaszáj
Sietnek majd boldog találkozóra!

(Félre)

Jobb, hogyha most történik, most az én...

(Az erkély üvegajtaja kinyílik. Christian gyorsan az erkély alá vonul)

KILENCEDIK JELENET

Cyrano, Christian, Roxán

ROXÁN

(kilép az erkélyre)

Őn az? Mit súgott az imént felém?

Beszéltünk egy... egy...

CYRANO

Csókról. Kicsi szája

Már ég a szótól. Vegye ajakára
A lényegét hát... az se éget jobban!
Nincs semmi szörnyű e bájos dologban.
Csak az imént - gondolja el - miképpen
Siklott át lassan, szinte észrevétlen,
Pajzán mosolyból méléző sóhajba,
Sóhajból könnybe... s nem keverte bajba
E lassú, gyöngéd átmenet! Tovább
Mehetne még a félénk, pici láb.
Könnytől a csókig nincs már semmi más,
Csak egy kis finom, édes borzadás!

ROXÁN

Hallgasson!

CYRANO

Egy csók! S ettől félni kell?

Eskü, amit közletről súgok el.
Szoros ígéret. Rózsás pont az i-n,
Amit szerelmünk írogat. Kicsiny,
Kedves titok, amit a fül helyett
A szájnak gyón alázatos fejed.
Egy percbe zárt öröklét, mely csodás
Halk hangot ad, mint méhe-zummogás.
Szent áldozás, mely rózsáizű. Hő
Szívünk illatja, szánkon lebegő.
S míg két tüzes csók egymásnak felelget:
Az ajkak szélén ízleljük a lelket!

ROXÁN

Hallgasson!

CYRANO

Ó, a csók olyan nemes,
Meghallgatásra olyan érdemes,
Hogy egy királyné, büszke franciák

Nagy asszonya, e csókot a világ
Legboldogabb lordjának megszerezte!

ROXÁN S aztán?

CYRANO *(rajongva)*
Buckingham én vagyok ma este!
Imádok egy királynőt... szenvedek,
Sóvárgok, mint ő... hű vagyok s beteg,
Mint ő...

ROXÁN És szép vagy, mint ő!

CYRANO *(félre, kijózanodva)*
Szép vagyok!

Igaz! Feledtem!...

ROXÁN Jöjj hát, itt ragyog
A rózsás pont...
(Christian taszítja az erkély felé)
Föl!

ROXÁN Itt a szív csodás
Illatja...

CYRANO Föl!

ROXÁN A méhe-zummogás...

CYRANO Föl!

CHRISTIAN *(habozva)*
Nem tudom... de kezdek félni már!

ROXÁN A percbe zárt öröklét...

CYRANO *(lökdösi)*
Föl, számár!
(Christian a pad, a fák és a pillérek segítségével fölkúszik az erkélyre és átlép a korláton)

CHRISTIAN Roxán!...
(Átöleli és az ajkaira tapad)

CYRANO Ajaj!... Görcs van a szívem táján,
Lázár vagyok a csókok lakomáján!
Egy-egy morzsácska hull rám hidegen.
S valami mégis jólesik nekem:
Az ajkon, melyre égő csókot ad,
Csókolja most az én szavaimat!
(Lantszó a színpalak közt)
Víg dallam? Méla dallam? - A barát!
(Úgy tesz, mintha most jönne valahonnan. Erős hangon)
Hahó!

ROXÁN Ki szól?

„Kisasszony!

Már az ezred útra kél;
Pörög a dob; indulnak fölszerelten;
S mind azt hiszik, hogy én is útra keltem.
Nem fogadok szót! Én el nem hagyom!
Rejt egy kolostor. Nemsokára lát,
Heroldom egy vén, együgyű barát,
Ki mindebből semmit sem ért. Nagyon
Szépen mosolygott édes ajka rám.
Látnom kell újra. Mai éjszakám
Mennyországom lesz. Távolítson el
Mindenkit, hogy csak én legyek közel,
S legyen jó ahhoz, akinek - remélem
Már megbocsátott... És fogadja, kérem...
Satöbbi...”

(A kapucinushoz)

Hallja, szent atyám, mit ír

A gróf nekem:

(Mind közelednek, Roxán fennhangon olvas)

Kisasszony,

Bárha sír

Bennünk a lélek s a nehéz kereszt
Félig lenyom: de így akarja ezt
A bíboros! Nekünk hódolni kell!
Egy hű barátot küldök önhöz el,
Titoktartó, okos, szent férfiút...
Ha e barát majd közelébe jut,
Az lesz a tiszte - kínom porba dönt
De meg kell lenni
(fordít a lapon)

hogy titokban önt

És Christiant azonnal összeadja.
Tudom, hogy ön szép álmait siratja,
S gyötrődve hordja e gyűlölt igát,
De gyász-sorsunknak adja meg magát.
Majd mindenért kárpótlást nyújt a menny!
Fogadja most leghőbb üdvözetem,
Mellyel maradtam... Ésatöbbi...

KAPUCINUS

Lám,

A kedves úr! Előre tudtam ám,
Hogy szent dolog lesz!... Áldja meg az ég!

ROXÁN

(súgva, Christianhoz)

Nos, jól olvastam?

CHRISTIAN

Pompás!

ROXÁN

(fönnhangon, kétségbeesve)

Szörnyűség!

KAPUCINUS *(Cyranóhoz, akire lámpájával rávilágít)*
 Ön az?

CHRISTIAN Nem!... Én!...

KAPUCINUS *(odafordul, rávilágít és a Christian csinos arcát látva meghökken, mintha gyanakodni kezdene)*
 De...

ROXÁN *(gyorsan)*
 Csitt! Utóirat:
 Háromszáz tallért a szerzetnek ad!

KAPUCINUS Ó, áldott úr!
(Roxánhoz)
 Mondjon le!

ROXÁN *(vértanú-arccal)*
 Jó!... Ha kell,
 Lemondok hát!...
(Mialatt Ragueneau nyitja a kaput a szerzetes előtt, akit Cyrano belépésre invitál, Roxán odasúgja Cyranónak)
 Guiche-t tartóztassa fel,
 Amíg mi...

CYRANO Értem!
(A kapucinushoz)
 Mondja, szent atyám,
 Meddig tart?

KAPUCINUS Kell egy fertályóra tán!

CYRANO *(valamennyit a ház felé tuszkolja)*
 El innen mind! Én maradok!

ROXÁN *(Christianhoz)*
 Jerünk!
(Belépnek)

CYRANO Hogy' tartsuk itt föl grófi emberünk'?
(A padra hág és mászik az erkély felé)
 Megvan!... Másszunk föl!
(A két lant gyászos dallamot játszik)
 Férfi jön! Kakas!
(Erős tremoló)
 De még milyen!
(Följutott az erkélyre, kalapját a szemére húzza, kardját félreteszi, köpenyébe burkolózik, azután előrehajol és lenéz)
 No, nem nagyon magas!
(Átlép a karfán, magához von egy odanyúló hosszú faágat, közvetlen a kertfala mellől, belécsimpaszkodik mind a két kezével, hogy egyszerre lenn teremhessen)
 Vigán szökellek gróf uram nyakába!

TIZENEGYEDIK JELENET

Cyrano, Guiche gróf

- GUICHE *(álarcosan lép a színpadra és tapogatózik a homályban)*
Hol a barát? Hol cammog lomha lába?
- CYRANO S a hangom? Hátha rám ismer a gaz?
(Az ágat egyik kezével elbocsátja és úgy tesz, mintha valami láthatatlan kulcsot forgatna meg a zárban)
Krikk-krak!
(Ünnepélyesen)
És most, Gascogne, segíts!
- GUICHE *(nézegeti a házat)* Ez az.
Nem látok jól... Az álarc!...
- (Be akar menni, Cyrano leugrik az erkélyről, az ágba kapaszkodva, mely ív alakban meghajlik és Cyránót a kapu és a gróf Guiche közé helyezi. Cyrano, mintha egész súlyával nagyon magasról esett volna le, mozdulatlanul terül el a földön és ájulást szimulál)*
Hohó... Ki érti ezt?
- (Mikor a szemeit fölveti, az ág már visszapattant. Nem lát egyebet a csillagos égnél és nem érti a dolgot)*
Honnan jött ez az ember?
- CYRANO *(a féltetével fölegyenesedik és vidékies tájszólással)*
A holdbul egyenest!
- GUICHE A holdból?
- CYRANO *(mintha most ébredne föl)*
Hány az óra?
- GUICHE Tán eszelős szegény?
- CYRANO Hány óra? Ősz, tavasz van? És hol csücsülök én?
- GUICHE De...
- CYRANO Szédülök!
- GUICHE Uram!...
A holdbul ebb'a nyomba'
Zuhantam én alá!
- GUICHE *(türelmetlenül)*
Ugyan, no!...
(egészen föláll, rettentő hangon)
Mint a bomba!
- GUICHE *(hátrál)*
Jó, jó! - Hát lezuhant! -- Nincs ennek ép esze...

CYRANO *(megy a gróf felé)*
Nem metafóricán, de tényleg! Érti?

GUICHE
De...

CYRANO
Hogy vajon meddig tartott az én lepottyanásom,
Egy percig vagy száz évig, azt nem t'om, kérem áson,
De fönn vótam a holdba, e sáfrányszínű gömbbe.

GUICHE *(vállat von)*
Jó, elhiszem... bocsásson!...

CYRANO *(elébe lép)*
Ha van tisztesség önbe,
Megmondja, hun vagyok? Mi e'... miféle por?
Hová robbantam én, mint lángzó meteor?

GUICHE
Lánchordtát!...

CYRANO
Nem vót válogatni módom
Esésem közbe, hogy hová csapódom!?
Hold ez, avagy föld? Hová húzott, mondja,
Hátulsó részem tetemes súlypontja?

GUICHE
De uram, én...

CYRANO *(rémesen fölkiált, mire gróf Guiche meghátrál)*
Huh! Szent angyal-sereg!
Itt feketék az úri emberek!

GUICHE *(arcához kap a kezével)*
Mi?

CYRANO *(patetikus borzadással)*
Akkor ez sötét Algéria?
És ön talán egy szerencsen fia?

GUICHE *(lárváját érintve)*
Álarc csupán...

CYRANO *(úgy tesz, mintha kezdene megnyugodni)*
No akkor a szerencse
Itáliába vitt és ez Velence!

GUICHE *(előre akar menni)* Egy hölgy vár!...

CYRANO *(teljesen megnyugodva)*
Akkor Párisban vagyok.

GUICHE *(akarata ellenére elneveti magát)*
Tréfás bolond!

CYRANO
Kacag, mi?

GUICHE
Kacagok...

De most megyek!

CYRANO *(nagy örömmel)*
Tehát Párisba estem!

(Hajlong, kacag és veri le magáról a port)
- Bocsásson meg... csak az imént érkeztem
A mindenségből. Szép utacska ám!
Még most is csupa éther a ruhám
Van a szememben csillag-por, de sok,
Sarkantyúmon planéta-cafatok...
(A kezelőjéről valamit leszed)
S kométa-hajszál a kabátomon!
(Ugy tesz, mintha elfújná)

GUICHE

(dühösen)
Uram!

CYRANO

(amint Guiche indulna előre, hamarosan eléje terpeszti a lábát, mintha valamit mutatni akarna)

Tessék csak nézni, itt a nyom...
A bős Nagy-Medve jól ikrába vágott.
Oszteg mikor megláttam azt a Rákot,
Uccú neki, veszett futásra kelve
A Mérlegbe ugrottam! Hosszi nyelve
Most súlyomat mutatja odafönn!
(Hirtelen Guiche útjába áll, mikor ez továbbindul és megragadja köntösének egyik gombját)
S ha orromat jól megszorítja ön,
Tejet présel belőle.

GUICHE

Micsodát?

CYRANO

Tejet! Mert a Tejúton jöttem át!

GUICHE

Pokol!

CYRANO

Dehogy! Az ég küld engemet!
(Keresztbe font karokkal)
A Sirius - tudom - farkasszemet
Néztem vele sokáig - éjszakára
Nagy hálósipkát nyom a homlokára!
(Bizalmasan)
A Kis-Medvének a farkára léptem,
De nem tud még harapni.
(Kacagva)

S összetéptem

Egy húrt a Lírán, amikor a lábam
Átgázolt rajta!
(Kevélyen)

Mindezt mostanában
Leírom én, - szép könyvbe foglalom!
Amit magammal hoztam: egy halom
Planéta-csillám, csupa színarany
- A köpenyem ilyennel tele van
Kis könyvemet kicsillagozza majd!

GUICHE

De most, uram...

CYRANO Meglesz, amit óhajt!

GUICHE De...

CYRANO Azt kívánja tudni, hogy belül
Milyen a hold s van-é alul, felül
E fényes tökbén ember vagy barom?

GUICHE *(kiabálva)*
Teringettét, nem! Én azt akarom -

CYRANO Megtudni, hogy mikép bújtam bele?
Találmányom lángésszel van tele!

GUICHE *(leverten)*
Bolond!

CYRANO *(kicsinylően)*
Nem mentem Architas nyomán,
Regiomontánt sem követtem ám...

GUICHE Tudós bolond!

CYRANO Szamárság valamennyi!
(Guiche-nek végre sikerült elhaladni Cyrano mellett. Egyenesen a ház kapuja felé tart. Cyrano utánamegy, hogy kellő pillanatban megragadhassa)
Hatféleképp tudok az égbe menni!

GUICHE *(visszafordul)*
Hatféleképpen?

CYRANO *(folyékonyan)*
Úgy van! Hallja ön:
Először is pőrére vetkőzöm,
S a napra fekszem, ha ragyog a reggel,
Harmattal töltött sok kristály-üveggel,
Amit testemre aggatok. A nap,
Amint járása mindig magasabb,
A harmatot felszívja s véle megy
A testem is.

GUICHE *(meglepetve tesz néhány lépést Cyrano felé)*
Nem rossz! De még csak egy.

CYRANO *(hátrál, hogy a grófot a színpad másik oldalára vezesse)*
A levegőt cédrus-ládába zárom.
Gyújtó-tükörrel fölfogott sugáron
Addig hevítem, addig ritkítom,
Míg száll s a holdig meg sem áll, tudom!

GUICHE *(megint egy lépést tesz Cyrano felé)*
Kettő!

CYRANO *(egyre hátrál)*
Mint gépész meg rakéta-mester,
Kemény acélból löveget csinállok...

Lőport alája - aztán uccu, vesd el.
Tüzes golyómmal az egekbe szálllok!

GUICHE *(követi Cyranót, anélkül, hogy észrevenné és az ujjain számlál)*
Három!

CYRANO Ha egy gömb füsttel van tele,
Magasba röppen s én lengek vele.

GUICHE *(követi Cyranót fokozódó ámulattal)*
Négy!

CYRANO Rám kenek sok lány ökör-velőt,
Mert Föbosz ezt gyönyörrel szívja!

GUICHE *(elhűlve)*
Öt!

CYRANO *(lassanként a színpad másik oldalára vezette, ahol egy pad áll)*
Végül: felállok egy arasznyi vásra,
S mágnest dobok föl, mégpedig magasra.
A mágnes röppen és mint egy bolond:
A vonzott vas rögtön utánaaront.
S addig vetem föl mágnes-darabom,
Amíg elérem holdam vagy napom!

GUICHE Hat! - Nagyszerű! - A hat közül pedig
Melyik a legjobb?

CYRANO Mék?... A hetedik!

GUICHE Például! Lássuk!

CYRANO Nem találja el!...

GUICHE *(félre)*
Ez a bolond már szinte érdekel!
(széles, misztikus mozdulatokkal a hullámok mozdulatát utánozva)

CYRANO Hu-üh! Hu-üh!

GUICHE Mi az?

CYRANO Nem érti?

GUICHE Nem!

CYRANO Ez a dagály!... A tündöklő egen
Fönnjár a hold és vonja, vonja lágyan
A halk hullámot fénylő magasában.
Én fürdöm és lefekszem a homokra.
Egyszer csak húznak a fejemnél fogva,
- Mert legtöbb víz a hajfürthöz tapad
És lebegek, mint egy szeráf-csapat,
Halkan, szelíden, mindig jobban és
E pillanatban egy szörnyű lökés
Taszít alá... és akkor...

GUICHE *(feszült várakozással leült a padra)*
Akkor?

CYRANO *(Természetes hangján)*
Akkor -
Lejárt a fertály és a szép lovag-kor!
Mehet az úr! Asszonnyá lett a lány!

GUICHE *(egy ugrással felszökik a padról)*
Hah, ez a hang? Vagy álmodom talán?
(A ház kapuja föltárul. Inasok jönnek ki karos gyertyatartókkal. A színpad megvilágosodik. Cyrano leveszi a fővegét)
Nem! Ez az orr!... Cyrano?

CYRANO *(meghajtja magát)*
Úgy van! Ó!...
És odabenn megvolt az esküvő!

GUICHE Kié?

(Megfordul. - Csoportozat. - A libériás inasok mögött Roxán és Christian, kezüket egymás kezében nyugtatva. A kapucinus mosolyogva megy utánuk. Ragueneau szintén fáklyát tart a kezében. A menetet Duenna zárja be, esti pongyolában, ijedt arccal)

Nagy ég!

TIZENKETTEDIK JELENET

Előbbiek, Roxán, Christian, a kapucinus, Ragueneau, lakájok, a Duenna

GUICHE *(Roxánhoz)*
Ön?!
(Fölsimerve Christiant, kábultan)
Ö?
(Roxán előtt mélyen meghajolva)
Nagyon finom!
(Cyránóhoz)
Gépmester úr, hálám' hadd adjam át!
Amit beszélt, az a paradicsom
Fényes küszöbjén egy szentet magát
Képes lett volna tartóztatni!... Hát
Csak írja mind le! Könyve érdekes,
Kapós könyv lesz majd!

CYRANO *(meghajtja magát)*
Ön nagyon kegyes,
Mefogadom tanácsát. Köszönöm!

KAPUCINUS *(mutatja Guiche-nek a két szerelmest és elégedetten rázza hosszú, fehér szakállát)*
Fiam, szép párt segített össze ön!

GUICHE *(fagyos pillantást vet rájuk)*
 Igaz!
(Roxánhoz)
 Búcsúzzék férjétől!

ROXÁN Hogyan?

GUICHE *(Christianhoz)*
 Ezredje indul --- Félórája van
 Hogy csatlakozzék!

ROXÁN Christian szabad!

GUICHE Ki mondja?

ROXÁN Nem megy a kadét-csapat,
Nem megy csatába, gróf úr!

GUICHE Azt hiszi?
(Kihúzza azt az írást, amit a zsebébe dugott volt)
 Itt a parancs!
(Christianhoz)
S a báró úr viszi!

ROXÁN *(Christiant görcsösen átkarolja)*
 Ó, Christian!

GUICHE *(gúnyosan Cyranóhoz)*
A nászój messze még!

CYRANO *(félre)*
 No, ez rám nézve kisebb gyötrelem,
 Mint ön gondolja!

CHRISTIAN *(Roxánhoz)*
Ó, csókolj!

CYRANO Elég! Fejezd be gyorsan... aztán jöjj velem!

CHRISTIAN *(egyre csókolja Roxánt)*
 Egy csókot még! Hadd függjek ajkadon!
(Cyranóhoz)
 Te nem tudod mit vesztek én...

CYRANO *(el akarja húzni)*
Tudom!
(Dobpergés a távolban)

GUICHE *(aki a háttérbe ment)*
 A dob pörög már.

ROXÁN *(Cyranóhoz, még mindig tartva Christiant, akit Cyrano el akar húzni tőle)*
 Oltalmazza meg! Ígérje, hogy míg harcol a sereg,
 Nem éri baj!

CYRANO Vigyázok rá, de ha...

ROXÁN *(mint föltebb)*
Igérje, hogy sebet nem kap soha,
S mindig okos lesz...

CYRANO Mégis... hogyha tán...

ROXÁN *(mint föltebb)*
Igérje, hogy e rettentő csatán
Nem lesz beteg... nem gyötri durva láz...

CYRANO Az ember sokszor hasztalan vigyáz...

ROXÁN *(mint föltebb)*
Hogy hű marad!...

CYRANO Lesz gondom rá... de kérem...

ROXÁN *(mint föltebb)*
Hogy gyakran ír!...

CYRANO *(határozottan)*
No már ezt megígérem!

NEGYEDIK FELVONÁS

A GASCOGNE-I KADÉTOK

Az az őr-pont, ahol Arras ostrománál a Carbon de Castel-Jaloux százada táboroz. A színpad egész hátulját lejtős halom foglalja el. Azon túl sík szemhatár-sáncokkal, ostromszekerekkel borított rónaság. - Nagyon messze Arras falai láthatók.

A háztetők sziluettjei élesen válnak el a nyílt égboltozattól. - Sátrak; szerte heverő fegyverek; dobok stb. - Virrad. - Sárgáspiros fény keleten. - Kimért távolságokban őrszemek, lobogó tábortűz itt is, ott is. - A kadétkok köpenyeikbe burkolózva alusznak. Carbon és Le Bret virrasztanak az alvó legények közt. Mind a kettő nagyon sápadt és sovány. - Christian a többiek sorában, szintén köpenyébe burkolózva, a színpad elején szendereg. - Arcát a ráeső tűzfény megvilágítja. - Mély csönd.

ELSŐ JELENET

Christian, Carbon de Castel-Jaloux, Le Bret, kadétkok, később Cyrano

LE BRET	Borzasztó!	
CARBON		Semmink!
LE BRET		Fékomadta!
CARBON	<i>(int neki, hogy halkabban beszéljen)</i>	
		Csitt!
	<i>(A kadétkokhoz)</i>	
	Aludjatok!	
	<i>(Le Bret-hez)</i>	
	Ne verd fel őket itt	
	Hangos szitokkal, mert a csöndes álom	
	Táplálja őket.	
LE BRET	Vékonyrak találom	
	Az álom-kosztot ily szörnyű imetten!	
	Ó, ez az éhség!	
	<i>(Távolban puska lövések)</i>	
CARBON	Ébred, összeretten	
	Minden fiacskám!... Beste puffogás!...	
	<i>(A kadétkokhoz, akik fölemelik a fejüket)</i>	
	Aludjatok!	
	<i>(Megint lenyugosznak. Új lövések, most már közelebből)</i>	
ELSŐ KADÉT	<i>(izgatottan)</i>	
	Ah, még egy! S újra más!	
CARBON	Nincs baj, Cyrano jön csak vissza!	

ŐRSZEM *(kívül)* Állj!
 Ki vagy?
 CYRANO HANGJA Cyrano! Ej, ne prézsmitálj!
 ŐRSZEM *(aki a lejtőn áll)*
 Ki vagy, mordézom!
 CYRANO *(megjelent a lejtő gerincén)*
Bergerac, füles!
(Lemegy a dombról. Le Bret nyugtalanul siet eléje)
 LE BRET Nagy ég!
 CYRANO *(int neki, hogy senkit föl ne költson)*
Csitt!
 LE BRET Seb?
 CYRANO Nem volt és sose lesz,
 Amíg ezek céloznak rám!
 LE BRET Nem... ez
 Hallatlan! Egy silány levél miatt.
 Minden hajnalban hetek óta...
 CYRANO *(Christian előtt elhaladva)*
Hadd!
 Ígértem, hogy fog írni!
(Nézi Christiant)
Szendereg.
 Halvány!... de most is csinos a gyerek!
 Ha Roxán tudná, hogy koplal szegény!
 LE BRET Feküdj le!
 CYRANO Dörmögsz? Hadd el, kérlek! Én
 Ott röpdösök - gyerekség a dolog
 Ahol az örök részeg spanyolok!
 LE BRET Hozhatnál egy kis elemózsiát!
 CYRANO Csak könnyű testtel surranhatok át.
 De még ma este, hogyha nem csalódom,
 Vagy meghalunk, vagy fejedelmi módon
 Ebédelünk!
 LE BRET Mit láttál, szólj?
 CYRANO Elég!
 Majd megtudod... Szemem nem látja még
 Világosan.
 CARBON Szégyen-gyalázat az,
 Hogy ostromlók koplalnak!

LE BRET Szent igaz,
 Hogy furcsa helyzet. Furcsa és komoly!
 Lövetjük Arrast, vívjuk emberül,
 De a spanyol hátunk mögé kerül,
 És most az infáns minket ostromol!

CYRANO Remélem hát, hogy valaki akad,
 Aki viszont az infánst ostromolja!

LE BRET Ne tréfálj!

CYRANO Ó, ó!

LE BRET Vigyen el a gólya...
 Nem sajnálnád kitörni a nyakad,
 Hogy egy írást... Ördög kacag veled!...
(Látva, hogy Cyrano indul egy sátor felé)
 Hová mész?

CYRANO Írok egy új levelet!
(Szélibbenti a függönyt és bemegy a sátorba)

MÁSODIK JELENET

Előbbieik, Cyrano nélkül

(Valamivel világosabb lett. - Rózsás hajnali fény. - Arras városa álomba merülve a láthatáron. - Ágyúlövés dörren és rá azonnal dobpergés, bal felől, nagyon messze. Más dobok válszólnak, valamivel közelebbről. A dobszó távolodik, újra közelebb jön és átdörög a tábor egész vonalán. Csörömpölő, zajos ébredés. Tisztek vezénylőszava hallik a távolban)

CARBON *(sóhajt)*
 Tápláló alvás, véget érsz!
(A kadétek mozgolódnak és kibontakoznak hosszú köpenyeikből)
 Tudom,
 Az első szó mi lesz vonagló szájukon!

ELSŐ KADÉT *(félíg fölemelkedve)*
 Éhes vagyok!

MÁSODIK KADÉT Kidőlök!

KADÉTOK Ó, szörnyű!

CARBON Keljetek föl!

HARMADIK KADÉT Már nem bír el a lábam.

NEGYEDIK KADÉT A kard kihull kezemből!

ELSŐ KADÉT *(sisakját tükrül használva)*
 Fehér nyelvemmel már csak a levegőt nyelem!

MÁSODIK KADÉT Ah, egy darabka sajtért bárói címerem!

HARMADIK KADÉT Gaz éhség, koplalással sokáig már ne illess
 Vagy elvonulok rögtön sátramba - mint Achilles!

MÁSODIK KADÉT Éhen halunk!
 CARBON *(odalép ahhoz a sátorhoz, ahol Cyrano bement: félig hangosan)*
 Cyrano!

KADÉTOK Hol egy falat kenyér?
 CARBON *(a sátor előtt, félig hangosan)*
 Segíts! Vidám szavadtól jókedvük visszatér!

MÁSODIK KADÉT *(odarohan az elsőhöz, aki valamit rágicsál)*
 Mit majszolsz?

ELSŐ KADÉT Egy kevés szösz, amit sisakba tett
 Hájjal habarnak össze, hogy kenjen kereket!
 Hja, itt Arras vidékén nincs vadpecsenye sok!

ÖTÖDIK KADÉT *(belépve)*
 Vadásztam!

HATODIK KADÉT *(szintúgy)*
 Én halásztam!

KADÉTOK *(talpra szökkenve megrohanják a belépő kadétoakat)*
 Hahó, mit hoztatok? -
 Fácánt? - Hatalmas potykát? - No, hol a jó falat?

ÖTÖDIK KADÉT Én egy verébkét hoztam.

HATODIK KADÉT Én egy cigányhalat!

KADÉTOK *(kétségbeesve)*
 Tovább nem álljuk! - Menjünk! Az éhség kínja mar!

CARBON Cyrano, hej, segítség! Cyrano, jöjj hamar!
(A színpadon világos nappal van már)

HARMADIK JELENET

Előbbiek, Cyrano

CYRANO *(nyugodtan kilép a sátrából, toll a füle mögött, könyv a kezében)*
 Mi az?
(Csönd. Az első kadéthoz)
 Hová? Gyatrán jársz, annyi szent!

ELSŐ KADÉT Valami, pajtás, a lábamba ment!

CYRANO Ugyan mi?

ELSŐ KADÉT Hát - a gyomrom!

CYRANO Ej, szót se érdemel,
 Így jártam én is!

ELSŐ KADÉT És nem ver le?

CYRANO Fölemel!

MÁSODIK KADÉT Kiszáradt kút a torkom!

CYRANO Jó! Több vér megy bele!

MÁSODIK KADÉT Szörnyen korog a gyomrom!

CYRANO Majd dobolunk vele!

HARMADIK KADÉT Zúg a fülem rettentőn, mint a golyó szele!

CYRANO Üres a gyomrod s mégis füleddel van tele?

HARMADIK KADÉT Adj ennem! Egy kis bélest!

CYRANO *(leveszi a kadét fejéről a sisakot és a kezébe nyomja)*
Csak bélést, soha mást!

NEGYEDIK KADÉT Ah, mit lehetne falnom?!

CYRANO *(a kezében tartott könyvet odahajítja neki)*
Ne, fald az „Ilias”-t!

MÁSODIK KADÉT A bíboros Párisban most zabál!

CYRANO Tán jönne hozzád egy-két teli tál?

MÁSODIK KADÉT Miért ne? És bor! Nem pocsolya-víz!

CYRANO Hé, Richelieu, burgundit, if you please!

MÁSODIK KADÉT Egy kapucinus hozza el nekem!

CYRANO Hogy szent italtól rúgj be, gyermekem?

HARMADIK KADÉT Éhemben falnék szőrös majmokat!

CYRANO Vigyázz, fiam, hogy föl ne fald magad!

ELSŐ KADÉT *(vállat von)*
Szó, ötlet mindig!

CYRANO Mindig!... S azt kívánom:
Úgy haljak én szép nyári éjszakán,
Hogy egy finom szó reszkessen a számon!
Méltó ellenség hadd sújtson le rám
Nemes fegyverrel s ott heverjek én
A szent dicsőség pázsit-szönyegen!
A köszörült kard menjen a szivembe,
S a köszörült szó ajkamról a mennybe!

KADÉTOK Adj ennünk!

CYRANO *(karjait keresztbe fonja)*
Enni? Más nem érdekel?
- Sípos - vén pásztor, jó Bertrandou, jer!
Kettős börtokból vedd ki sípodat
S etesd zenével e falánk hadat.
Fújj régi dalt, mely úgy rezeg tova,
Mint kicsi hűgunk lágy, édes szava,
És úgy lebeg, mint a szülői ház

Kanyargó füstje!... Megható, csodás,
Mint hogyha múltunk bájos hangja lenne,
És tájszólásunk visszhangozna benne!
(a vénember leül és igazítja a furulyáját)
Míg ujjaidnak fürge tánca jár
A hangszeren, mint szökdelő madár:
Emlékezzék meg ében-furulyád,
Hogy egykor nád volt, csak egyszerű nád.
Zokogjon ott a mult idők zenéje,
Szabad lelkének ifjúsága, kéje!
(Az öreg languedoc-nótákat kezd játszani)
Halljátok ezt? Nem mint tárogató
Zendül felétek, harcra nógató
Ez már az erdők kedves furulyája,
Jó kecskepásztor hangos, méla fája...
Ez már a völgy, a róna, a vadon,
Vörös sapkás gulyás-nép, szabadon
Kóborló, míg a Dordogne habja zúg
Halljátok? Ó, a Gascogne ez, fiúk!

(Valamennyi fej lehajlik; a szemek méléznak, titkosan, hirtelen egy-egy könnyet törölnek le a köntös kezelőjével, a köpeny csücskével)

CARBON *(súgva Cyranóhoz)*
Megríkatod mindnyájat!

CYRANO E könnynél van-e szebb?
Az éhség fájdalománál a honvágymemesebb!
Hadd csak, hogy arcuk' tisztább könny fűrössze,
S gyomruk helyett szívük szoruljon össze!

CARBON - Ha ellágyítod: meggyöngítéd őket!

CYRANO *(magához int egy dobost)*
Hős kapitány, ne féltsd e vakmerőket!
Nem sok kell s vérünk újra föllobog...
(Jelt ad. A dob pereg)

KADÉTOK *(föluárálnak és a fegyvereikhez sietnek)*
Hollá! - Mi az?

CYRANO *(mosolyogva)*
No, látod, más se kell,
Csak egy kis dobszó! Gyorsan tűnik el
Honvágym, könny, bánat, minden! A dobok
Ledörgik azt, amit a síp dalol.

ELSŐ KADÉT *(hátról a színpalak közé nézve)*
Gróf Guiche jön!

KADÉTOK *(mormogva)*

Huh!

CYRANO *(nevet)* Ez aztán a hatás!
 No, mondhatom, szíves fogadtatás!

ELSŐ KADÉT Unalmas fráter! Bosszant, hogyha szól.
 MÁSODIK KADÉT Páncélos vértjén finom csipkegallér!
 HARMADIK KADÉT Vason fehér gyolcs! Gyönyörű gavallér!
 ELSŐ KADÉT Kétségkívül kelés van a nyakán!
 MÁSODIK KADÉT Korcs udvaronc!
 HARMADIK KADÉT *(Richelieu-re célozva)* Segíts meg, bácsikám!

CARBON Gascogne-i ő is!
 ELSŐ KADÉT Nem igazi faj!
 Mert a valódi mind bolond, szilaj!
 Okos gascogne-i rendkívül veszélyes!

LE BRET Halvány!
 NEGYEDIK KADÉT Hát persze, mivel ő is éhes!
 De mert a vértjén sok, sok az arany:
 Gyomorgörcsének úri fénye van!

CYRANO *(élénken)* Ne lássa, hogy nekünk az éhség kínja ártott!
 Kártyát, pipát elő!

(Hamar dobokra, táborig székerekre és földre terített köpenyeikre telepednek, hogy kártyázzanak és kockázzanak; rágyújtanak hosszú szárú pipáikra)

S én olvasom Descartes-ot!

(Föl s alá jár s olvas egy könyvecskét, amit a zsebéből húzott elő. - Szünet. - Gróf Guiche belép. Mindenki foglalatoskodik és elégedett arcot vág. A gróf nagyon halvány. Carbon felé megy)

NEGYEDIK JELENET

Előbbiek, Guiche

GUICHE *(Carbonhoz)*
 Ah, jó napot!
(Kölcsönösen nézegetik egymást. - Félre, elégedetten)
 Fakó arc!

CARBON *(szintúgy)* Csupa csont!

GUICHE *(méregeti a kadétoakat)*
 Én, uraim, azt hallom, hogy bolond

Jókedvvel csípős megjegyzéseket
Vagdosnak hozzám a hátam megett...
Igen, önök... hétszilvafás nemeskék,
Kis, bocskoros bárócskák! Elnevezték
Mindennek azt, aki föllebbvalójuk,
Ezredesük!... Jól emléünkbe rójuk!
Elmondanak furfangos cselszövőnek,
Korcs udvaroncnak. Szidnak, dühbe jönnek,
Mert vértemen hősizinű gyolcs ragyog,
S gascon vagyok bár, koldús nem vagyok.
(Csönd. - A kadétok kártyáznak, pipáznak)
Fölhívhatnám a kapitányukat,
Hogy szabja ki a büntetést... De nem!

CARBON Jól is cselekszi, mert kezem szabad,
S a büntetéssel én rendelkezem!

GUICHE Ah?

CARBON Úgy van. Zsoldot tőlem kapnak. Én
Nem fogadok szót, csak a harc terén.

GUICHE Bravó!... Elég!
(A kadétokhoz)
A vásott gúnyt lenézem.
Sok harcot vívtam, hős halálra készen.
Tegnap Bapaume-nál véres, vad csatán
Vertem meg a spanyolt. Egymás után
Háromszor szedtem össze a hadat,
S rájuk zuhantam, mint az áradat!

CYRANO (föl se néz a könyvéből)
- És hófehér, tündöklő vállszalagja?

GUICHE (kellemesen meglepetve)
Tud erről?... Rendetlenül szaladva
Hátrált a dandár... Egyet kanyarodtam,
Hogy a futókat csatarendbe fogjam,
S harmadszor is támadjon a sereg.
Eközben egy iramló tömkeleg
Az ellenség tűzvonalába vitt.
Lelőnek, hogyha foglyul csípnek itt.
De nem hagyott el a jobbik eszem.
Vállszalagomhoz nyúlok csöndesen,
Lecsúsztatom s rangomból mitse lát
A bős spanyol. Az ellenségen át
Így tértem vissza, hogy rohamra szedve
Minden futót, most győzzünk lelkesedve.
- Nos, mit szól a fogáshoz?

(A kadétok teszik magukat, mintha nem figyelnék oda; de a kártyák és a kockavető poharak fönnakadnak a levegőben; a pipafüstöt is visszatartják)

GUICHE *(hanyagul átövezi magát a szalaggal)*
 Hasznos! - De igaz, ni... hát...
 Hadd mondok el! - A tábornagy maga
 Dourlens-be ment, titkon, ma éjszaka,
 Hogy élelmet szerezzen mindenáron.
 A biztosok ott vannak a határon.
 Eléri őket, bár sok lesz a gát.
 De hogy fedezze kellőképp magát,
 Tömérdek embert vitt útjára. Nos,
 Ha a spanyol ma megtámad, gonosz
 Kis játékunk lesz, birkózáván vele.
 Távol van tőlünk a sereg fele.

CARBON No, hogyha ezt megtudná a spanyol,
 Rossz dolgunk lenne!

GUICHE Eh, már tudja jól.
 Ma megtámadnak.

CARBON Ah!

GUICHE Meg ám. A kém
 E támadás hírével jött elém.
 Így szólt hozzám: „Én rendelkezem.
 Jelölje meg hát, hogy miféle ponton
 Legyen roham. Tüstént megyek s bemondom.
 Hogy ezt a pontot biztosra veszem,
 Mert gyöngén védik!” „Menj! - mondtam neki!
 - Menj sáncainkból a mezőre ki,
 Állj meg, nézz vissza, aztán jól ügyelj:
 Ahonnan intek, az lesz az a hely!”

CARBON *(a kadétokhoz)*
 Készüljete!
(Valamennyi talpra szökken. Csörömpölve felcsatolják a kardjaikat)

GUICHE Egy óra múlva.

ELSŐ KADÉT Jó!
(Mind újra letelepednek. Folytatják a félbeszakadt játékot)

GUICHE *(Carbonhoz)*
 Időt kell nyernünk, míg a robogó
 Tábornagy megjön!

CARBON Ennélfogva hát -

GUICHE Csapatjával levágatja magát!

CYRANO Ah, bosszúállás?

GUICHE Ha nagyon imádnám:
 Önt s híveit tán szívesebben látnám
 Biztos helyen, hol kevesebb a vész.

De mert ön nagy hős, páratlan vitéz,
ég a királyt is szolgálom vele!

CYRANO Gróf úr, szívem hálával van tele!

GUICHE Ön - egy száz ellen - szívesen verekszik.
No, most mulathat, hogyha nekifekszik.
(Carbonnal hátravonul)

CYRANO (a kadétokhoz)
Gascogne-i pajzsnak hat mezője van,
Szelíd azúrkek, tündöklő arany.
Kibővül most a Gascogne címere,
Mert vérpiros színt ékelünk bele!

(Guiche halkán beszélget hátul Carbon kapitánnyal. Parancsokat osztogatnak. Készülnek a közeledő támadásra. Cyrano Christianhoz megy, aki összefon karokkal, mozdulatlanul áll)

CYRANO (Christian vállára teszi a kezét)
Barátom!

CHRISTIAN (a fejét rázza)
Roxán!

CYRANO Ah!

CHRISTIAN Kiönteném
Egy szép levélben végső búcsumat!...

CYRANO Azt, ami jön, előre láttam én...
(Levélkét húz ki az ujjasából)
És búcsudat megírtam.

CHRISTIAN Kérlek, add...

CYRANO Kívánod?

CHRISTIAN (Elveszi tőle az írást)
Add már!
(Fölbontja, olvassa, meghökken)
Lám!...

CYRANO Mi az!

CHRISTIAN E folt...
(gyorsan visszaveszi a levelet és látszólag nyugodtan vizsgálja)
Folt?...

CHRISTIAN Könnyecsepp!

CYRANO Az!... Szememből ide folyt...
Költői játék... ábránd... ámde sírtam!
Úgy átéreztem, amikor leírtam!

CHRISTIAN Sírtál?

CYRANO Igen... mert semmi a halál,
De tőle válni... ez szíven talál...
Mert végre én...

(*Christian rámered*)
azaz mi...
(*gyorsan*)
végre te...

CHRISTIAN (*kiragadja kezéből a papírt*)
A levelet, Cyrano! Add ide!
(*Künn messze, zshivaj*)

ŐRSZEM (*hangja távolból*)
Hé, állj, ki vagy!
(*Lövések. Kiabálás. Csöngettyűszó*)

CARBON Mi az, no'
ŐRSZEM (*aki a lejtőn áll*)
Egy szekér!
(*Mind odarohannak, hogy lássák*)

KADÉTOK (*kiáltoznak*)
Hah! Ide fordul! - Táborunkba tér
Az ellenségtől jön vágatva át!
Lőj rá! - Ne még! - Hé, a kocsis kaját!
Mit? - Azt kajátja: A király nevébe'
(*Mindenki a halmon áll és a színpalak közé tekint. A csöngettyűzaj közeledik*)

GUICHE Mit? A király...
(*Visszatérnek, sorakoznak*)

CARBON Le a kalappal! Szépen
Fogadjuk!
(*Bekiált a színpalak mögé*)
Sorfal, aki lelke van!
Hadd kanyarodjék méltóságosan!
(*Batár kanyarodik ügetve a színpadra. Kívül csupa por és sár. Az ablakok lefüggönyözve. Két lakáj hátul a bakon. Hirtelen megáll*)

CARBON (*kiabáló hangon*)
Hollá! Hamar! Verjétek a dobot!
(*Dobpergés. Valamennyi kadét hajadonfővel áll*)

GUICHE Hágóvasat le!
(*Két ember odarohan. A kocsi ajtaja kinyílik*)

ROXÁN (*kiszökell a kocsiból*)
Kedves jó napot!
(*A női hang csendülése a nyomott kedélyű kadétoakat egyszerre fölvilanyozza. - Nagy álmélkodás*)

Ha így szolgálják a királyukat,
Az én szolgálatomban több az érdem!

CYRANO Hallatlan! Hol jött? Hol talált utat?

ROXÁN Hol jöttem? Hát a spanyolokon át!

ELSŐ KADÉT Ó, női csel!

GUICHE Az ellenség sorát
Át tudta törni?

LE BRET Súlyos munka volt!

ROXÁN Dehogy! Batárom szépen áthatolt
Az ellentábor kellős közepén!
Ha egy hidalgó jött kevélyen, én
Kinéztem rá a legszebb mosolyommal
S hintóm előtt megnyílt az út azonnal!
Ki kell hogy mondjam - és zokon ne essék
Gálánsabb nincs, mint a spanyol nemesség!

CARBON Ilyen mosoly jó passzus, annyi szent,
De amikor a táborukba ment,
Nem faggatták, hogy útja merre lészen,
Hogy merre tart hát?

ROXÁN Ó volt benne részem.
S azt mondtam én: „Megyek találkozóra!
A szeretőm vár!... E varázsos szóra
Még a vad is kész bármily szörnyű tette,
A kocsiajtót komolyan betette,
S kézmozdulattal, amelyet király
Megírigyelhet, a rám célozó
Puskákat mind elhárította... Ó,
Egész valója fenség, büszke báj!
Levett kalapján lebegett a toll,
Amint előttem kissé meghajol,
S azt mondja rá: Mehet, szenyórita!

CHRISTIAN Roxán...

ROXÁN Bocsáss meg! Azt súgtam oda,
Hogy szeretőm vagy! De ha férjet mondok,
Át nem bocsátnak, hidd el, a bolondok!

CHRISTIAN De most...

ROXÁN Mi az?

GUICHE Távozzék innen el!

ROXÁN Távozzam, én?

CYRANO Azonnal!

LE BRET Menni kell!

CHRISTIAN Igen!

ROXÁN Miért!

CHRISTIAN *(zavartan)* Mert...

CYRANO *(szintúgy)* Nemsokára tán...

GUICHE *(szintúgy)*
Egy óra múlva...

CARBON *(szintúgy)* Ó, egy óra sok...

LE BRET *(szintúgy)*
Itt, asszonyom...

ROXÁN Harcolnak! Maradok!

KADÉTOK Nem! Nem!

ROXÁN *(Christian karjaiba fut)*
Hadd haljak férjem oldalán!

CHRISTIAN Szemed hogy lángol!

ROXÁN Ó, sejtet-e, mért?

GUICHE *(kétségbeesve)*
Rettentő pont ez!

ROXÁN *(odafordul)* Mit mond?

CYRANO Épp azért
Engedje át minékünk ezt a tért!

ROXÁN *(Guiche-hez)*
Ah, azt akarja, hogy özvegy legyek?

GUICHE Ó, esküszöm!...

ROXÁN Nem! Most már nem megyek!
Nem űz el innen semmiféle szó!...
S különben is... nagyon mulattató!

CYRANO Hősnő lett a negédes? Tapsolok!

ROXÁN Vérünk közös... tehát könnyű dolog!

ELSŐ KADÉT *(Roxánhoz)*
Megvédjük bátran!

ROXÁN *(mindjobban nekihevül)* Úgy lesz, istenemre!

MÁSODIK KADÉT *(mámorosan)*
A tábor csupa Irisz illat!

ROXÁN Éppen
Jó kalapot tettem föl a fejemre...
Pompásan fest majd a csata tüzében!

(Guiche felé tekint)
 De menjen, gróf úr, az idő lejár.
 Jön a spanyol had s vesztegelni kár!

GUICHE Jó, távozom!... Tehát hiába kérek?
 Ágyúimat megnézem s visszatérek.
 Legyen okos! Több ész, mint akarat!... Menjen!

ROXÁN Soha!
(Guiche távozik)

HATODIK JELENET

Előbbiek, Guiche nélkül

CHRISTIAN *(könyörögve)*
 Roxán!

ROXÁN Nem!

ELSŐ KADÉT *(a többihez)*
 Itt marad.

KADÉTOK *(egymást lökve, taszigálva ide-oda szaladnak)*
 Szappant! - Kefét! - Beretvát! - Szalagot!
 A tükrömet!... Ugyan, hová rakod!
 A mellényemnek egy kis lyuka van,
 Cérnát hamar! - Hol a sütővasam!

ROXÁN *(Cyranóhoz, aki szintén könyörög)*
 Tapodtat sem!

CARBON *(miután ő is úgy tett, mint a többiek; termetét övbe szorította, kefélt a köntösét, a kalapját, egyet igazított a kalapja tollán, kézelőit kihúzogálta, - közeledik Roxánhoz és ceremóniásan)*
 Jó! Hogyha itt marad,
 Be kell mutatnom egynehány urat,
 Vidám, jó arcút és előkelőt,
 Akik büszkék, hogy még ma meghalnak ön előtt!
(Roxán meghajtja magát és Christian karjára dőlve vár.)
Carbon végzi a bemutatást)
 Peyrescous báró!

KADÉT *(meghajolva)*
 Asszonyom!

CARBON *(folytatólag)*
 Nemes
 De Malgouyre Estressac, érdemes
 Többi nevén: Lésbas d'Escarabo!
 Ez itten D'Antignan-Juzet lovag,
 Ez báró Casterac de Cahuzac,

S ez itt a fényes névvel ragyogó
De Blagnac-Saléchan de Castel Crabioul...

ROXÁN Ily sok nevet kapott itt minden úr?

SALÉCHAN BÁRÓ Van egy kazalnyi!

CARBON És most nyissa szét
Zsebkendőt tartó kis fehér kezét.

ROXÁN *(kezét kinyitja. A zsebkendő leesik)*
Mi végre?
(Az egész csapat mozdulatot tesz, hogy odarohanjon és fölvegye a kendőt)

CARBON *(hirtelen fölveszi a keszkenőt)*
Nem volt lobogónk! De lesz!
Itt van a legszebb zászló!

ROXÁN *(mosolyogva)*
Zászlónak kicsi ez!

CARBON *(a kapitány dzsidája hegyére tűzi a kendőt)*
De csipkéből van!

ELSŐ KADÉT *(a többiekhez)*
Ilyen asszonyért
Szívemből vígan ontanám a vért,
Csak volna bennem egy mákszemnyi főtt!

CARBON *(aki hallotta, mit beszél a kadét fölháborodottan)*
Pfuj! Ki beszél evésről egy szép asszony előtt!

ROXÁN De kérem, magam is megéheztem nagyon,
Pástétom, hús, borok -: ime az étlapom.
Nos, uraim, ki hozza el nekem?
(Megdöbbenés)

ELSŐ KADÉT Ki hozza el!

MÁSODIK KADÉT És honnan, Istenem!

ROXÁN *(nyugodtan)*
A hintómból!

MIND Mit!

ROXÁN Sőt, lesz, aki tálal,
Sűrög-forog, mindent magára vállal.
Jól nézzenek a kocsisom szemébe,
Ez a kocsis egy jeles ember képe.
Fölmelegít minden szósz, hogyha kell!

KADÉTOK *(rohannak a batár felé)*
Ez Ragueneau! - Fölséges! - Csípjük el!
(Éljenzés, ujjongás)

ROXÁN *(követi őket a szemével)*
Szegény fiúk!

CYRANO *(megcsókolja Roxán kezét)*
Jó tündér!

RAGUENEAU *(fenn a bakon, mint egy piaci komédiás)*
Uraim!

KADÉTOK Bravó!

RAGUENEAU Keresztülmentünk hispánok sorain
Előttük volt a báj s nem látták, hol a háj!
(Taps)

CYRANO *(halkan Christianhoz)*
Hm, Christian!

RAGUENEAU Ahol kedves kaland int,
Ott ők vakok s nem látják...
(Tálat húz ki az ülése alól és fölemeli)
a galantint.
(Taps. A tál kézről kézre jár)

CYRANO *(halkan Christianhoz)*
Egy szót!

RAGUENEAU Bámulják Vénust s azalatt
Diána öze - szépen átszalad!
(Őzcombot lóbál a levegőben. Nagy lelkesedés. Húsz kinyújtott kar kapdos utána)

CYRANO *(súgva Christianhoz)*
Szólnom kell véled!

ROXÁN *(a kadétokhoz, akik élelmiszerekkel megrakottan térnek vissza)*
Csak a földre le!
(Asztalkendőt terít végig a földön a két nyugodt, méltóságos tartású lakáj segítségével, akik a batár hátulsó részén állottak)

ROXÁN *(Christianhoz, abban a pillanatban, amikor Cyrano magával akarja vinni)*
Segíts! Jer!
(Christian odamegy. Cyrano nyugtalanul izeg-mozog)

RAGUENEAU Páva, gombával tele!

ELSŐ KADÉT *(boldogan jön előre, nagy szelet sonkát vágva magának)*
Hát éhesen, fiúk, mégsem halunk...
Előbb pofázunk...
(Észreveszi Roxánt, finomabb kifejezést keres)
ah pardon... falunk!

RAGUENEAU *(a batár párnáit féljüket dobálja)*
Fogollyal bélelt párnák!

HARMADIK KADÉT Az áldóját neki!
(Csődület. A párnákat kihalászták. Nevetés. Öröm)

RAGUENEAU *(vörös borral telt palackokat dobál)*
Rubin!

(*Fehér borral telt palackokat*)
Topáz!

ROXÁN (*összehajtott asztalkendőt dob Cyrano arcába*)
Hopp! Rajta! Bontsa ki!

RAGUENEAU (*egy kicsavart kocsilámpát emelget*)
És minden lámpás egy kis éléskamra!

CYRANO (*súgva Christianhoz, miközben az asztalkendőt együtt kiterítik*)
Velem beszélsz... csak azután vele!

RAGUENEAU (*mindig föllengzőbben*)
Füstölt kolbász az ostorom nyele!

ROXÁN (*bort tölt és felszolgál*)
Csak gasconok esznek ma itt, szavamra,
Ha már megölnek, a teremburáját!
S ha gróf Guiche jön, hát meg ne invitálják!
(*Egyiktől a másikhoz megy*)
Lassabban! - Van idő! - Igyék egy jó nagyot!
Egyék! - Ön sír? - Miért?

ELSŐ KADÉT Mert túl boldog vagyok!

ROXÁN Csitt! - Pirosat, fehérét? Mindent kap, aki kér!
Tányért parancsol? - Villát? - Carbon úr, friss kenyér!
Kinek kell a pulyka melle? - Mindenki jól van, látom!
Szolgálhatok pezsgővel?

CYRANO (*aki megrakottan, segítve megy utána, félre*)
Ó, mennyire, imádom!

ROXÁN (*Christianhoz megy*)
Te?

CHRISTIAN Semmit!

ROXÁN De igen! Piskótát, kicsi bort!...

CHRISTIAN (*föl akarja tartani*)
Mondd, miért jöttél ide?

ROXÁN Előbb e nagy nyomort
Hadd csillapítsam... aztán...

LE BRET (*aki hátrament, hogy a dombon álló őrszemnek lánzsahegyre
tűzött cipót nyújtsa át*)
Gróf Guiche jön!

CYRANO Tűnjön el
Minden palack, tányér, kés, villa, tál!
Ha itt körülnéz, semmit sem talál!
(*Ragueneau-hoz*)
S te, Ragueneau, egy-kettő! Ugorj a bakra fel!

(Szempillantás alatt mindent eldugnak a sátrakban - mindent begyömöszölnek a kabátok, a köpenyek alá és a kalapokba. - Gróf Guiche hirtelen belép. - Egyszerre megáll és szaglászni kezd. - Csönd)

HETEDIK JELENET

Előbbiek, Guiche

GUICHE Jó szag van itt...

ELSŐ KADÉT *(elégedetten dudorász)*
Tralalla... lalla...

GUICHE *(megáll és ránéz)*
Kérem,
Mi a baja?... Olyan piros a képe!

ELSŐ KADÉT Nincs semmi baj! Fejembe száll a vérem,
Mert hát megyünk az ellenség elébe!

MÁSODIK KADÉT Pam, pam...

GUICHE *(odafordul)*
Mi az?

MÁSODIK KADÉT *(pityókosan)*
Egy kis dalt dúdolok!

GUICHE Barátocskám, maga vidám nagyon!

MÁSODIK KADÉT Hát hogyan volnék, ha csatázhatom!

GUICHE *(hívja Carbont, hogy parancsokat osszon neki)*
Hej! Kapitány!
(Meghökkenve néz rá)
Hah, ördög! Szép dolog,
Még önnek is rózsás a kedve!

CARBON *(csupa tűz az arca, borospalackot rejt a háta mögé, szabadkozó kézmozdulattal)*
Ó!

GUICHE Maradt egy ágyúm, jól használható...
(A színpalak közé mutat)
Oda vontattam... Azon a helyen
Nagy támaszuk lesz!

HARMADIK KADÉT *(himbálja magát)*
Kedves figyelem!

NEGYEDIK KADÉT *(nyájasan mosolyog)*
E gyöngédség kit ne ragadna el!

GUICHE Mind megbolondult!
(Szárason)

Csak vigyázni kell:

Lövéskor hátrál.

ELSŐ KADÉT Puff!

GUICHE *(hozzálép, dühösen)*

Lánchordta, ha...

ELSŐ KADÉT Gascogne-i ágyú nem hátrál soha!

GUICHE *(karon ragadja és rázza)*
Részeg?... Mitől?

ELSŐ KADÉT *(kevélyen)*

A puskaapor szagától!

GUICHE *(vállat von, elereszti a kadétot és gyorsan Roxánhoz megy)*
Nos, szép hölgy, hallunk egy bölcst magától?
Megy?

ROXÁN Maradok!

GUICHE El innen, messze!

ROXÁN Nem!

GUICHE Ha így van, puskát adjatok nekem!

CARBON Mit mond?

GUICHE Maradok én is.

CYRANO Valahára

Igaz bátorság!

ELSŐ KADÉT Gallérja dacára
Gascogne-i mégis, a' mondó vagyok!

GUICHE Asszonyt veszélyben én el nem hagyok!

MÁSODIK KADÉT *(az elsőhöz)*
Tán adnánk egy-két harapást neki!
(Minden eleség egyszerre előkerül, mint valami varázsszóra)

GUICHE *(ragyogó szemmel)*
Mit látok? Étel?

HARMADIK KADÉT Bújjék egybe ki!
(Mindent előhúzza, amit a kabátjába rejtett)
Van mindenütt!

GUICHE *(uralkodik magán, kevélyen)*

A maradék falat

Nekem nem ízlik!

CYRANO *(meghajtja magát)*

Bravó! Ön halad!

GUICHE *(büszkén, egy kis akcentussal)*
Éhomra jobb csatázni!

ELSŐ KADÉT *(kitörő örömmel)* Éhomra! Hajahaj
Megjött a tájszólása!

GUICHE *(nevetve)* Nekem?

ELSŐ KADÉT Igazi faj!
(Valamennyi táncra kerekedik)

CARBON *(az imént a domb mögé került és most megjelenik a tetején)*
Már rendben áll a lándzsások csapatja!
(A domb mögül kivillanó lándzsák sorára mutat)

GUICHE *(Roxánhoz, meghajtva magát)*
Megnézhetjük, ha karját ide adja!

(Roxán elfogadja Guiche karját és együtt mennek a lejtő felé. Valamennyi kadét leveszi a kalapját és úgy megy utánuk)

CHRISTIAN *(Cyranóhoz siet)*
Szólj gyorsan!

(Abban a percben, amikor Roxán a halom tetejére ér, a lándzsák- tisztelegés jeléül földre hajlítva - egy pillanatra eltűnnek. - Éljen-kiáltás. - Roxán meghajtja magát)

KADÉTOK *(lándzsával a szin falak közt)*
Éljen!

CHRISTIAN Mi az a titok?

CYRANO Ha Roxán...

CHRISTIAN Nos? Szólj!

CYRANO Emlegetni fog
Leveleket...

CHRISTIAN Tudom már!

CYRANO Nem szabad
Meglépetést mutatnod...

CHRISTIAN Mit? Nekem?

CYRANO A dolog olyan egyszerű!... Igen!...
Eszembe jut Roxán láttára!... Hadd
Közöljem most ó, Christian, veled...
Te...

CHRISTIAN Szólj hamar!
Sokkal több levelet
Írtál neki, mint gondolod.

CHRISTIAN Mi?

CYRANO Látod...
Tudattam véle: mennyire imádom!
Írtam sokat s nem mondtam el!...

CHRISTIAN Derék!

CYRANO Természetes!

CHRISTIAN Adj választ erre még:
Régen körül vagyunk kerítve... hát
Hogy tudtál mégis...

CYRANO Könnyen mentem át
Éjfél után...

CHRISTIAN *(keresztbe font karokkal)*
Ez is természetes?
S hetenkint vajon hányszor írtam? Ez
Fölöttébb érdekel!... Kétszer talán?
Háromszor? Négyszer?

CYRANO Többször.

CHRISTIAN Ej, no lám!
Mindennap?

CYRANO Ah, mindennap. - Kétszer.

CHRISTIAN *(hevesen)*
Úgy boldogított e levelezés,
Hogy átgázoltál poklon, ördögön,
Csak hogy mindennap...

CYRANO *(látja, hogy Roxán visszatér)*
Hallgass! Visszajön!
(Hirtelen bemegy a sátorba)

NYOLCADIK JELENET

Roxán, Christian; hátul a föl s alá járó kadétok; Carbon és Guiche parancsokat osztva

ROXÁN *(Christianhoz fut)*
S most, Christian!

CHRISTIAN *(kézen fogja Roxánt)*
Ó, valld be most nekem:
Miért jöttél te hozzám szörnyű ösvényeken.
Vad harcosok során át, ahol durván riad
A csatakürt?

ROXÁN Leveleid miatt!

CHRISTIAN Valóban?

ROXÁN Ah, miattuk mentem én
Ezer veszélybe!... A szívem szegény,
Gyönyörbe kábult, mámor rabja lett!

Egy hónap óta írsz már levelet,
S egyik szebb, mint a másik!

CHRISTIAN

És e pár

Csinos levélért...

ROXÁN

Hallgass! Nem tudod,

Gyöngéd szerelmem mily pontig jutott!
Régen tiéd Roxánod lelke már...
Bűvös szavad rezgése akkor éjjel
Eltöltött lánggal, égő szenvedéllyel!
S egy hónap óta minden leveled
E hangon suttog, esdekel felém,
Mint hú szerelmünk első éjjelén!
Magadhoz vonzasz! Itt vagyok veled!
Nem szötte volna Penelope sem
Lágy gyapjútát, ha ilyen édesen
Írt volna hős Odysseus neki.
Bús otthonából úgy ment volna ki,
Mint Szép Heléna, hó vággyal tele,
Hogy egyesüljön Trójánál vele!

CHRISTIAN

De...

ROXÁN

Átolvasom százszor, míg a fej

Mámorba szédült. Minden kis levél
Lelkednek egy-egy rózsaszirma, mely
Ölembe hullt. Nagy, tiszta szenvedély
Minden szava!... Megittasultam tőle!...

CHRISTIAN

Nagy szenvedély? Ezt érzed ki belőle?

ROXÁN

Gyönyörrel!

CHRISTIAN

És azért jössz...

ROXÁN

Hogy a lelkem

Mély hódolattal lábadhoz térdeljen!
Azért jövök most, hogy pirúlni láss!
Azért jövök, hogy nékem megbocsáss!
- S ó, Christian, hallgatnod kell e szóra,
Mert meglehet, hogy ez a végső óra!
Bocsásd meg azt a sértő, balga tettem',
Hogy csak az arcod szépségét szerettem!

CHRISTIAN

(elrémülve)
Roxán!

ROXÁN

S hogy később, mint a kis madár,
Mely szökdecsel, míg végképp tova száll,
Szépséged és lelked közt ingadoztam,
Szeretve benned mind a kettőt!...

CHRISTIAN

S mostan?

ROXÁN Férjem!... Uram!... Győztél magad felett!
Nem szeretek mást, csak a lelkedet!

CHRISTIAN *(hátrálva)*
Roxán!...

ROXÁN Örülj!... Mert azt szeretni csak,
Ami mulandó, szétomló alak,
Nemes szíveknek kínosan kevés!
Külsőd a lélek kellemébe vész.
Az csak csinos volt, ez isteni szép!...
Szépségedet, amellyel voltaképp
Meghódítottad halhatatlan részem,
Most tisztán látom... mert eltűnt egészen!

CHRISTIAN Ó...

ROXÁN Nagy győzelmed csaknem megzavar?...

CHRISTIAN *(fájdalmasan)*
Roxán!

ROXÁN Nincs ennél drágább diadal:
Ne kétkedjél!... Van így nagy szerelem!

CHRISTIAN Nem kell! A másik hadd járjon velem,
Az egyszerű!... Én bennem azt szeresd...

ROXÁN Amit más asszony? Így gondoltad ezt?
Nem!... Megtanítlak tisztább szerelemre!

CHRISTIAN A régi jobb volt!

ROXÁN Értsd meg, Christian!
Csak most szeretlek mélyen, igazán...
A szívre hallgatok most, nem a szemre!

CHRISTIAN Hallgass.

ROXÁN Szeretlek! S kebleden pihennék
Még akkor is - nem bánt e gondolat -,
Ha rút lennél egy röpke perc alatt!

CHRISTIAN Ne mondd ezt!

ROXÁN Mondom!

CHRISTIAN Mit!... Ha csúnya lennék?

ROXÁN A rútak rútja... én még azt se bánom!

CHRISTIAN Irgalmas ég!

ROXÁN Örülsz-e, Christianom?

CHRISTIAN *(tompán)*
Igen...

ROXÁN Mi lelt?

CHRISTIAN *(gyöngéden eltolja magától)*
 Ne aggódj... Nincs bajom...
 Mindjárt... Csak egy szót kell még szólanom...

ROXÁN
 De...

CHRISTIAN *(a hátul álló kadétok egy csoportjára mutat)*
 Nézd, milyen bús arccal állnak ott!
 Add vissza nekik bájos mosolyod...
 - Az én önző szerelmem vonta el
 Hiszen haláluk úgymé már közel!

ROXÁN *(meghatva)*
 Drágám!
(A gasconokhoz megy, akik nagy tisztelettel és szolgálatkészen vesznek körül)

KILENCEDIK JELENET

Christian, Cyrano; hátul Roxán, Carbonnal és több kadéttal beszélgetve

CHRISTIAN *(Cyrano sátora felé kiabál)*
 Cyrano! Hej hamar... hamar!

CYRANO *(kilép a sátorból harcra készen)*
 Mi a bajod? Fehér vagy, mint a fal.

CHRISTIAN
 Már nem szeret!

CYRANO
 Roxán?

CHRISTIAN
 Téged szeret!
 Mert nem szeret mást, csak a lelkemet!

CYRANO
 Nem!

CHRISTIAN
 De igen! Csak téged, csak magad...
 S te -- Roxánt!

CYRANO
 Én?

CHRISTIAN
 Tudom, ne is tagadd.

CYRANO
 Igaz.

CHRISTIAN
 Örülten.

CYRANO
 Még annál is jobban!

CHRISTIAN
 Mondd meg neki!

CYRANO
 Soha!

CHRISTIAN
 Miért?

CYRANO
 Mert csak titokban
 Szerethet ilyen arc!

CHRISTIAN Ha rúttá válna képem,
Szeretne akkor is... őrizne a szívében!...

CYRANO Ő mondta?

CHRISTIAN Az imént!

CYRANO Nekem vigasztalás!
De nem! Ne higgyj neki!... Örültség, semmi más!
Boldog vagyok... a szívem is nevet,
Hogy így beszél... de komolyan ne vedd!
Elvesztünk mind a ketten, ha erre sokat adsz:
Csak addig szeret engem, amíg te szép maradsz.

CHRISTIAN Meglátjuk mindjárt!

CYRANO Nem!

CHRISTIAN Válasszon ő!
Mindent bevallasz!

CYRANO Nem! Nem... Rémitő!...

CHRISTIAN Mert szép vagyok, megöljem boldogságod?
Igazság ez?

CYRANO S tőlem bűn volna, látod,
Megölnöm a tiédet, csak mivel
Véletlenül szebben cifrázza fel
Ügyeskedő elmém azt, amit a szíved érez!

CHRISTIAN Menj, vallj be mindent!

CYRANO Nem, nem! Gyötörsz, ha így kísérsz.

CHRISTIAN Megúntam már, hogy hordjam szüntelen
A vágytársat magamban!

CYRANO Christian!

CHRISTIAN A házasság, amit kötött velem,
Titokban történt... nincs tanúja... Ám
Bomoljon föl, ha élve maradok!

CYRANO Örjöngsz!

CHRISTIAN Szeresse azt, aki vagyok.
Vagy nem kell a szerelme!... Hagyjon el!...
Sétát teszek a sáncon, itt közel
Egy pillantás az ellenségre le,
S majd visszatérek!... Hát beszélj vele...
Vagy te, vagy én!

CYRANO Te!

CHRISTIAN Magam is remélem!
(Kíált)
Roxán!

CYRANO Ne még!

ROXÁN *(előrefut)* Mi az?

CHRISTIAN Egy percre, kérem!

Cyrano fontos dolgokat közöl...
(Roxán gyorsan Cyranóhoz megy. Christian távozik)

TIZEDIK JELENET

Roxán, Cyrano, később Le Bret, Carbon de Castel Jaloux, kadétok, Ragueneau, Guiche stb.

ROXÁN Fontos?

CYRANO *(fejvesztve)* De... Itt hágy... Nem, nem!... Semmiség!
 És komolyan csak ő foghatja föl...
 Túloz, hisz tudja...

ROXÁN *(gyorsan)* Most sem hiszi még,
 Amit vallottam az imént neki?

CYRANO *(megfogja Roxán kezét)*
 Tehát igaz?

ROXÁN Szeretném Christiant
 Még akkor is, ha...
(Pillanatig haboz)

CYRANO *(szomorú mosollyal)* Fél, hogy szava bánt?

ROXÁN De...

CYRANO Én eltűröm!... Bátran ejtse ki!
 Ha csúnya volna?

ROXÁN Úgy van!
(Sortűz a színpalak közt) Ah, lövés!

CYRANO *(tüzesen)*
 Torzkép?

ROXÁN Igen!

CYRANO Ocsmány?

ROXÁN Mit bánom!

CYRANO És
 Groteszk alak?

ROXÁN Én annak sose látnám!

CYRANO Még akkor is szeretné?

ROXÁN Sőt imádnám!

CYRANO *(rajongva, félre)*
Ragyogj felém, ó, szép remény-sugár!
(Roxánhoz)
Roxán!

LE BRET *(lelkendezve berohan, halkított hangon)*
Cyrano!

CYRANO *(odafordul)*
Mért jössz ide?

LE BRET Csitt!
(Valamit súg a fülébe)

CYRANO *(elbocsátja Roxán kezét és fölkiált)*
Ah!

ROXÁN Mi a baja?

CYRANO *(félre, tompa iszonyattal)*
Mindennek vége már!
(Új lövések)
Mi az? Mi történt? Folyvást lönek itt!?
(Hátrafelé megy, hogy kinézzen)
Nem mondhatom ki többé azt a szót!

ROXÁN *(ki akar rohanni)*
Mi történt?

CYRANO *(gyorsan odaugrik és föltartja)*
Semmi!

(Kadétok rejtegetve cipelnek valamit és úgy csoportosulnak körülötte, hogy Roxán nem férhet hozzá)

ROXÁN És mit visznek ott?

CYRANO *(eltávolítja)*
Ne nézze!

ROXÁN Szóljon, mi az, amit ön
Közölni óhajt...

CYRANO Semmi... Esküszöm!
Csak azt, hogy egy hír szívemig hatolt...
(Ünnepélyesen)
Hogy Christiannak szép, nagy lelke volt.
(Rémülten helyre akarja igazítani)
Nagy lelke van...

ROXÁN Volt?

(Élesen fölsikolt)
Ó, nagy Isten!
(Odarohan és mindenkit ellök az útjából)

CYRANO
Vége!

ROXÁN
(látva Christiant, aki földre terített köpenyén fekszik)
Ó, Christian!

LE BRET
(Cyranohoz)
A szíve közepébe
Csapott az első átkozott golyó!
(Roxán Christian testére veti magát. Újabb lövések. Fegyverzaj. Hadi lárma. Dobpergés)

CARBON
(kivont karddal)
A spanyolok támadnak már! No jó!
Fegyverre!
(A kadétok élén átrohan a halmon)

ROXÁN
(Christianhoz)
Szólj!

CARBON HANGJA
(a domb mögött)
Verjétek be a kócot!

ROXÁN
(Christianhoz)
Szólj!

CARBON
Sorakozz!

ROXÁN
Szívem!

CARBON
Föl a kanócot!
(Ragueneau beszalad, vizet hoz valami sisakban)

CHRISTIAN
(elhaló hangon)
Roxán!

CYRANO
(gyorsan hozzáhajol és a fülébe súg, mialatt Roxán a kebléről leszakított golyócsot kétségbeesetten a vízbe mártja, hogy bekösse vele Christian sebét)
Mindent tud s a tiéd egészen!
(Christian lehunyja szemeit)

ROXÁN
Mit mondasz, édes?

CARBON
Állj lövésre készen!

ROXÁN
(Cyranohoz)
Nem halt meg, úgy-e? Nem halt meg?

CARBON
Vigyázz!

ROXÁN
Ó, Christianom, arcom csupa láz,
De a tied jég!

CARBON
Célozz!

ROXÁN
Egy levél!
(Föltépi)
Hozzám van írva!

CYRANO *(félre)*
Az én levelem!

CARBON
Sortűz!
(Lövés. Kiabálás. Harci zaj)

CYRANO *(szabadulni akar Roxántól, aki térdel a földön és kezét erősen tartja)*
De Roxán, harc van itt... a vér
Kezd folyni már!

ROXÁN *(nem engedi)*
Maradjon még velem!
Meghalt. Ön tudja, hogy ki volt.
(Csöndesen sír)

Nemes,
Finom teremtés... Könnyre érdemes!
Az volt-e?

CYRANO *(állva, levett kalappal)*
Az!

ROXÁN
Nagy költő!

CYRANO
Úgy van!

ROXÁN
Édes,
Magasztos szellem!

CYRANO
Úgy van!

ROXÁN
A szívéhez
Nem férközhetett hitvány köznapiság!
Ilyen szép lelket szült-e a világ?

CYRANO *(szilárdan)*
Nem, Roxán!

ROXÁN *(Christian holttestére borul)*
Meghalt!

CYRANO *(félre, kardot húzva)*
S én is vesszek el.
Mert Christianban öntudatlanul
Engem sirat!
(Messziről trombitaharsogás)

GUICHE *(fölbukkan a halmon, kuszáltan, megtépve, sebbel a homlokán és dörgő hangon kiáltja)*
Halljátok! Búg a jel!
A franciák érkeznek vissza, túl
A sáncokon s hozzák az eleséget!
Hajrá! Csatánk ne érjen addig véget,
Amíg itt lesz a marsall!

ROXÁN
Levele
Könnyek nyomával s vérrel van tele!

EGY HANG *(odakünn kiabálva)*
Add meg magad!

KADÉTOK HANGJA Nem!

RAGUENEAU *(fölmászott a hintóra és onnan nézi a csatát a dombon keresztül)*
Lucifer nevére,
Mi rosszul állunk!

CYRANO *(Guiche-hez Roxánra mutatva)*
Menjen el vele!...
Gondjára bízom!...

ROXÁN *(csókolgatja a levelet, elhaló hangon)*
Itt a könnye, vére!...

RAGUENEAU Elájul!
(Leugrik a bakról és Roxánhoz szalad)

GUICHE *(a dombon vad hévvel a kadétokhoz)*
Rajta! Tartsatok ki! Meg kell
Gátolni őket!

EGY HANG *(kívül)*
Le a fegyverekkel!

KADÉTOK HANGJA Nem!

CYRANO *(Guiche-hez)*
Bátorságát megmutatta...
(Roxánra mutat)
Hát
Most meneküljön s Roxánt mentse meg!

GUICHE *(Roxánhoz siet és fölemeli)*
Úgy lesz, amint kívánja ön!... Megyek,
De ha kitart, megnyertük a csatát!

CYRANO Jó!
(Utánakiált az ájult Roxánnak, akit gróf Guiche, Ragueneau támogatásával, a karjaiban visz ki a színpadról)
Ég veled!

(Zaj. Kiabálás. Sebesült kadétok jönnek és a színpadon buknak el. Cyránót, aki rohan a csatába, a halom tetején a vérrel borított Carbon tartja föl)

CARBON Hátrálunk nyakra-főre!
Belém döfött két gaz pikás legény!

CYRANO *(Carbonhoz)*
Ne félj!
(A kadétok felé)
Előre, fattyúk, csak előre!
(Carbonhoz, akit támogat)
Ma két halottat bosszúlok meg én:
Szép Christiant s a boldogságomat!
(Lemegy vele a dombról. Cyrano magasra emeli a lándzsát,

aminek a végén Roxán keszkenője lobog)

Lobogj, zászlócska!

(Beüti a földbe a lándzsát és harsányan a kadéto

szúrj! Vágj! Rajta!

(A síposhoz)

Hadd

Szóljon a síp! Hadd kezdjék rá a táncot!

(A sípos játszik. Több sebesült újra föláll. Kadéto

ELSŐ KADÉT

(hátrálva jön a halomról s közben egyre vív)

Feljebb nyomulnak! Megmásszák a sáncot!

(Halva zuhan le)

CYRANO

Csak másszanak! Egészségükre válik!

(A halmot egy pillanat alatt az ellenség tömege lepi el ijesztő csatarendben. A császáriak nagy zászlója lobogva emelkedik föl)

CYRANO

Sortűz!

(Puskaropogás)

KIÁLTÓ HANG

(az ellenség soraiban)

Sortűz!

(Gyilkos tüzelés. A kadéto

SPANYOL TISZT

(előrerohanva)

Kik halnak itt egy szálig?

CYRANO

(szaval és nekifeszülve áll a golyók záporában)

Ezek a gascogne-i legények.

S Castel-Jaloux a kapitány,

Gémlábú sasok, csodalegények.

(Ráront az ellenségre, - a még megmaradt kadéto

követik)

Ezek a gascogne-i...

(A többi elvész a csatazajban)

ÖTÖDIK FELVONÁS

CYRANO ÚJSÁGJA

Tizenöt évvel később. 1655-ben.

A Keresztrendhez tartozó apácák kolostor-kertje Párisban. Terebélyes fák mindenfelé. Bal felől a ház; széles, nyílt lépcső, melyre több ajtó nyílik. A színpad közepén, egészen magában, hatalmas fa áll, egy kis kerekded tér középpontjául. Jobbról, az első színpalnál, nagy puszpángok közepette, félkör alakú kőpad.

A színpad egész hátulján gesztenye-allée húzódik át jobbról balra, egy kápolna kapujáig. A szent épület fala keresztülcsillan a lombos gallyakon.

A szabályos, kettős sorban álló fák mögött: pázsitzőnyegeg, másfasorok, ligetecskék, a nyílt égboltozat.

A kápolnának egy kis mellékajtaja pirosló szőlőlevéllel befuttatott oszlopsorba vezet.

Az oszlopsor a puszpángok mögött, a jobb oldal első színpalánál tűnik el. Ősz van. A pázsit friss zöldje fölött minden lomb piros. Imitt-amott puszpángok és tiszafák sötétzöld feltjai. A fák tövében halomban hever a sok hervadt levél; ellepik az egész színpadot, zörögnek a járókelők lépései alatt, félig eltakarják a nyílt lépcsőt és a padokat is. A jobb oldali pad és a fa közt nagy himzőráma, előtte kis szék. Gombolyagokkal, fonalakkal teli kosárcák. Megkezdett himzés.

A függöny felgördülésekor apácák járnak-kelnek a parkban; többen a padon ülnek egy korosabb apáca körül. Hervadt levelek hullanak.

ELSŐ JELENET

Mater Margherite, Martha nővér, Klára nővér, apácák

MARTHA NŐVÉR	(Mater Margherite-hez) Tükörbe nézett és úgy rendezgette A fejkötőjét Klára nővér.
MATER MARGHERITE	(Klára nővérhez) Tette Valóban nem szép.
KLÁRA NŐVÉR	Én láttam ma reggel, Hogy Martha nővér egy szilvát csipett el A torta-díszből.
MATER MARGHERITE	(Martha nővérhez) Csúf tett, édesem!
KLÁRA NŐVÉR	Csak egy kacsintás.
MARTHA NŐVÉR	Egy kis szilva-szem!
MATER MARGHERITE	Cyrano úrnak elmondom ma.

KLÁRA NŐVÉR *(megijedve)* Nem!

Gúnyolni fog!

MARTHA NŐVÉR Nevetve fogja ránk:
Ahány apáca, mind kacér!

KLÁRA NŐVÉR Falánk!

MATER MARGHERITE *(mosolyogva)*
S jólelkű!

KLÁRA NŐVÉR Úgy-e, van tíz éve már,
Hogy szombatunkint szent házunkba jár?

MATER MARGHERITE Több! Attól kezdve, hogy fészkünkbe jött
- Fehér gerlékhez fekete madár -
A rokona tizennégy év előtt,
Gyászos ruhát és fátyolt hozva vászon
Fejékünk mellé.

MARTHA NŐVÉR És e hosszú gyászson
Csupán ő fog ki... ő vidítja fel!

APÁCÁK Szeretjük mind! - Ha szól, kacagni kell!
- Mulattat minket! - Csípked, ingerel!
Tortát sütünk számára!

MARTHA NŐVÉR Ah, de félek,
Hogy rossz keresztény, hogy hitetlen lélek!

KLÁRA NŐVÉR Majd megtérítjük!

APÁCÁK Meg!

MATER MARGHERITE Nem engedem.
Hogy zaklassátok buzgólkodva!... Nem!
Ha gyötritek, még elmarad!

MARTHA NŐVÉR De hát...
Az Isten!...

MATER MARGHERITE Hagyjuk! Az szívébe lát,
S jól ismeri!...

MARTHA NŐVÉR De minden szombaton
Azt mondja büszkén, amikor nyitom
Kapukat: „Tegnap nem böjtöltem ám!”

MATER MARGHERITE Azt mondja? Ó!... A teljes napon át
Koplalt a multkor...

MARTHA NŐVÉR Koplalt... Szent Anyám!

MATER MARGHERITE Nagyon szegény!

MARTHA NŐVÉR Kitől hallotta ezt?

MATER MARGHERITE Le Bret úr mondta.

MARTHA NŐVÉR

S a derék nemest
Nem támogatják semmiféle jóval?

MATER MARGHERITE Sértésnek venné!

(A fasorban feltűnik Roxán alakja. Feketébe van öltözve; fején özvegyi hajék és hosszú fátyol. Guiche nagy díszben és kissé megöregedve oldalán lépked. Lassan haladnak, Mater Margherite fölkel)

Menjünk!... Erre jó
Magdolna asszony egy látogatóval.

MARTHA NŐVÉR *(súgva Klára nővérhez)*
Grammont tábornagy?

KLÁRA NŐVÉR *(odanéz)*

Azt hiszem, hogy ő.

MARTHA NŐVÉR Több hónap óta nem volt itt a herceg!

APÁCÁK Nagy úr! - Az udvar! - Drágák, ó, a percek!
A rang! - A tábor!

KLÁRA NŐVÉR És a nagy világ!

(Mind távoznak. Guiche és Roxán hallgatva előre jönnek és megállnak a himzőráma közelében. Egy ideig csönd)

MÁSODIK JELENET

Roxán, Grammont herceg (annakelőtte Guiche gróf), később Le Bret és Ragueneau

A HERCEG Itt hervad el hát e remek virág?
Még mindig gyászol?

ROXÁN Mindig.

A HERCEG És hűsége
Örökké tart?

ROXÁN Örökké.

A HERCEG *(szünet múlva)*
Már megbocsátott?
És nekem

ROXÁN E falak közt vége
Minden haragnak.
(Egy ideig újra csend)

A HERCEG Messze földeken
Nem volt hát párja?

ROXÁN Ó, ismerni kellett!

A HERCEG Valóban... én a ritka ifjú mellett
Csak úgy futtában mentem el!... Szívén
Pihen még most is végső levele?

ROXÁN Erekyém itt függ... s meghalok velem!

A HERCEG Így lángol a halottért?

ROXÁN Néha én
Nem is hiszem, hogy meghalt... néha látom
Magamnál... Lelke együtt van velem,
S körül lebeg, mint élő szerelem.

A HERCEG *(némi szünet múlva)*
És Bergerac?

ROXÁN Gyakran jön. Hű barátom.
Újság se kell, mert minden hírlapot
Szavával pótol. Pontos mindig. Ott
A fa tövében áll karszéke, ha
Derült időnk van. Nem késik soha.
Hímezve várom. Kong az óra... és
Még el se hangzott a végső ütés,
Hallom - mert föl se nézek már - amint
Pálcája koppan. Jön. Szokás szerint
Székébe ül s gúnyolja végtelen
Hímzésemet. Elévődik velem...
Aztán peregni kezd ajkán a szó...
Elmondja mind a heti krónikát...
(Le Bret megjelenik a nyílt lépcsőn)
Le Bret!
(Le Bret lemegy)
Barátunk hogy van?

LE BRET Rosszul.

A HERCEG Ó!

ROXÁN *(a herceghez)*
Túloz.

LE BRET Megmondtam én előre... Hát
Egészen úgy lett! Ínség és magány
Szakadt rá! Sértő verseit pogány
Agyarkodás kíséri mindenütt,
Piperkőcön, álszenten végigüt,
Üti a szájhóst, a Parnassz-ra hágott
Tolvaj-poétát - az egész világot!

ROXÁN De kardja megvan és rettegve fél
Mindenki attól! Nem bírnak velem.

A HERCEG *(fejét rázva)*
Ki tudja?

LE BRET Engem más aggaszt... a tél,
A bús december dermesztő szele.
Az éhség, mely gonosz farkas gyanánt
Surran be hozzá... Ez az, ami bánt!
E gyilkos banda még halálra úzi!
Övét mindennap keskenyebbre fűzi.
Mind vékonyabb lesz. S a szegény nagy orr
Olyan már, mint a megsárgult ivor.
Kamrája szűk... egy szál kabátja rossz.

A HERCEG Nem vitte sokra, annyi bizonyos!
S mégis - nagyon ne szánjuk.

LE BRET *(keserű mosollyal)*
Herceg úr!

A HERCEG Ne szánjuk, mondom -- mert korlátlanul
Gondolkodott, élt; szíve és feje
Alkut nem ismert.

LE BRET *(mint föntebb)*
Herceg úr!

A HERCEG *(kevélyen)*
Tudom:
Van mindenem... és neki semmije...
De becsülöm, szavamra mondhatom!
(Üdvözli Roxánt)
Isten vele!

ROXÁN Kísérem!
(A herceg üdvözli Le Bret-t és Roxánnal a nyílt lépcső felé indul)

A HERCEG *(megáll, mialatt Roxán megy föl a lépcsőn)*
Higgye meg:
Irigylem ezt az embert. Mert akit
Kegyelt a végzet és magasra vitt,
Ha bűne nincs is, ha nem is remeg
A túlvilágtól -: száz apró csömört
Érez magában; és ámbár nem ölt
Bűnbánó arcot, bár nem gyötri vád:
Sokszor pirúlva vizsgálja magát;
S a herceg dús palástja, azalatt
Amíg a nagyság lépcsőin halad,
Egész sor hervadt ábrándot söpör,
Éppúgy, ahogy most búsán sepri föl
Gyászos ruhája itt a kő felett
A sok kiszáradt, zörgő levelet.

ROXÁN *(gúnyosan)*
Erőt vesz lelkén a költői bánat?

A HERCEG Igen!
(A távozás pillanatában, kurtán)

Le Bret úr!
(Roxánhoz) Csak két szót... bocsánat!
(Le Bret-hez megy: félhangon)
Tudom, hogy nyíltan nem támadja meg
Barátját senki; de van egy tömeg
Bósz ellensége. Tegnap mondta éppen
Egy ismerősöm a király termében:
Ezt a Cyranót egyszer még halálos
Baleset éri!

LE BRET Ah!

A HERCEG Gonosz e város.
Ritkán menjen ki és okos legyen!

LE BRET *(égnék emeli a karját)*
Okos! Cyrano! Édes Istenem!
Futok elébe... Ide jön, tudom...

ROXÁN *(aki állva maradt a nyílt lépcsőn, egy hozzásiető apácához)*
Nos?

APÁCA Ragueneau úr! Bebocsáthatom?

ROXÁN Hadd jöjjön!
(A herceghez és Le Bret-hez)
Folyvást jajgat a szegény.
Bukott szerzőből lett fodrász legény...

LE BRET Borbély...

ROXÁN Színész...

LE BRET Pedellus...

ROXÁN Fürdőszolga.

LE BRET Gitáros...

ROXÁN Vajon, hogy megy most a dolga?

RAGUENEAU *(berohan)*
Ah, asszonyom!
(Meglátja Le Bret-t)
Uram!

ROXÁN *(mosolyogva)*
Míg visszatérek,
Panaszait Le Bret hallgatja majd.

RAGUENEAU De asszonyom...
*(Roxán, rá se hallgatva, elmegy a herceggel. Ragueneau
Le Bret-hez szalad)*

(Le Bret és Ragueneau válasz nélkül tovarohannak)

Hívom s mégis tovafut?

Ej, Ragueneau mit mondhatott neki?

(Lejön a lépcsőről)

NEGYEDIK JELENET

Roxán egyedül, azután, rövid időre, két apáca

ROXÁN

Mily szép nap ez!... Mily édes a varázsa!...
Mosollyal néz rá lelkem néma gyásza.
A pajkos Ápril megbánt... de az ősz
Nyájas derűje szelíden legyőz,
Ahányszor képét megjeleni látom.
*(Hímzőrámájához ül. Két apáca jön ki a klastromból.
Nagy karosszéket hoznak és odaállítják a fa alá)*
Ah, a karosszék, régi, hű barátom
Kedves helye!

MARTHA NŐVÉR

A társalgóteremben

Nincs jobb karosszék ennél!

ROXÁN

Köszönöm!

(Az apácák távoznak)
Azonnal itt lesz. Itt fog ülni szemben.
(Rendezik a munkáját. Óraütés)
Az óra üt. - Motringom merre van?
Ütött az óra... és ő mégse' jön?
Elkésnék, most először? Komolyan
Csodálkozom! -- Tán bűnbánatra inti
A kulcsos nővér künn a kapunál -
A gyűszűm? - Megvan!... s ő habozva áll
A küszöbön...
(Szünet)

Lám, egy hervadt levél...

A haldokló fa hímzésekre hinti.
(Félretolja ujjával a hímzésre hullott falevelet)
Ez lesz az ok, ha késlekedve ér
Kedves helyére... Ollóm? Hova raktam?...
Pontos volt mindig!... Itt van a csomagban!...

EGY APÁCA

(megjelenik a nyílt lépcsőn)
Cyrano úr!

ÖTÖDIK JELENET

Roxán, Cyrano és utóbb egy pillanatra Martha nővér

ROXÁN

(meg se fordulva)

Megmondtam, úgy-e?

(Hímez. Cyrano megjelenik. Nagyon sápadt. Süvegét egészen a szeméig nyomta. A zárdaszűz, aki bevezette, eltűnik a kolostorépületben. Cyrano, botjára támaszkodva lassan megy lefelé a lépcsőn és láthatólag erőlködik, hogy egyenesen tartsa magát. Roxán tovább hímez)

Ó,

Ez a fonál itt nagyon is fakó!

(Cyranohoz, kedves duzzogással)

Tizennégy évig pontos volt s ma késett!

Először történt!

CYRANO

(elvánszorgott a szélig. - Leül. - Vig hangon, ami élénk ellentétben áll sápadt ábrázatával)

Ah, bolond dolog!

Szörnyen bolond! Dühömben tombolok!

Föltartóztattak, átok és enyészet!

ROXÁN

Ki!

CYRANO

Egy cudar, egy kellemetlen fráter!

ROXÁN

(szórakozottan, tovább hímezve)

Ah, úgy?

CYRANO

Egy kullancs, aki nem bocsát el,

Ha egyszer a nyakunkra jött.

ROXÁN

De ön

Lerázta mégis?

CYRANO

Azt mondtam neki:

Bocsásson meg, rossz pillanatba' jön.

Ma szombat van s engem vár valaki,

Akit föl kell keresnem! Érti! Kell!

Mert ezt az útat nem mulasztom el!

Egy óra múlva nézzen újra fel!

ROXÁN

(könnyedén)

No, azt az embert én megváratom,

Mert estig innen nem megy el, tudom!

CYRANO

Korábban kell távoznom, azt hiszem!

(Szemeit behunyja. Pillanatnyi csönd. Martha nővér jön a kápolnából és a parkon át a nyílt lépcső felé halad. Roxán észreveszi és biccent a fejével, hogy jöjjön közelebb)

ROXÁN

És Martha nővért meg se látja? Nem

Tréfál vele?

CYRANO

(hirtelen, nyitott szemmel)

Ó, hogyne!... Szívesen!

(Erős, komikus hangon)
 Hej, Martha nővér, közelebb!...
(Martha nővér szemérmesen közeledik)

Ha, ha!
 Tehát e szép szem nem néz rám soha?
 Mindig lesütve?

MARTHA NŐVÉR *(mosolyogva ránéz)*
 Én...
(Észreveszi sápadt képét és megrémül)
 Ó, Szent Atyám!

CYRANO *(halkan, Roxánra mutatva)*

Csitt... Semmi! -
(Fönn, kérkedő, nagy hangon)
 Tegnap nem böjtöltem ám!

MARTHA NŐVÉR Tudom, tudom!
(Félre)

Azért oly halovány.
(Gyorsan és sűgva)
 Ha étkezőnkbe most felfárad ön,
 Kap egy tányér meleg levest. No, jön?

CYRANO Jövök, jövök!

MARTHA NŐVÉR Ma nem olyan fejes!

ROXÁN *(aki hallja suttogni őket)*
 Térítgetik? Húzgálják a helyes,
 A szent ösvényre?

MARTHA NŐVÉR Nem, hitemre, nem!

CYRANO Igaz, ni! Máskor buzgón, édesen
 Papolgatott s ma nincs egy szava sem?
 Csodálatos!
(Bohókás dűhvel)

De milliom paizs!
 Csodálkozzék egy kissé maga is!
 Megengedem, hogy...
(Mintha keresne valami tréfás gondolatot s azután megtalálná)
 A patvarba! Hát
 Megengedem, hogy... mondjon egy imát
 Ma este értem!

ROXÁN Ó, ó!

CYRANO *(kacag)*

Oda van
 A bámulattól, szent hugom!

MARTHA NŐVÉR *(szelíden)*

Uram,

Nem kell ahhoz engedély nekem!
(Bemegy a zárdába)

CYRANO *(megint Roxánnal foglalkozik, aki egészen a hímzésre hajol)*
 Ha oly hosszúra nyúlnék életem,
 Mint ez a hímzés!

ROXÁN Jó! Gúnyolja csak!
(Egy kis szélroham hervadt leveleket fúj le a fákról)

CYRANO A levelek!

ROXÁN *(föltekint és a fasorba néz)*
 Mily rendre hullanak...
 És szőkeségük mily velencei!

CYRANO Hullásuk mennyi bájjal van teli!
 A végső utat, míg alá lebeg,
 Minden levél mily szépen teszi meg!
 Ámbár a sárra mind rettegve néz:
 Bukásuk bájos, mint egy röpülés!

ROXÁN Ily mélabús - Ön?

CYRANO *(összeszedi magát)*
 Csöppet sem, rokon!

ROXÁN Ne keseregjünk hervadt lombokon...
 Újságra vágyom. Kérek krónikát!

CYRANO Elmondok mindent szép sorjába hát.

ROXÁN Ah!

CYRANO *(egyre sápadtabb lesz, egyre jobban küzd a fájdalom ellen)*
 Szombaton, most éppen egy hete,
 Nyolcszor evett szőlő-ízt a király.
 Gyomrát a lekvár megfeküdte. De
 Rohant az orvos, látta, hogy mi fáj
 S a felségsértő láz nyakára hágott
 Pár érvágással. Szép volt a tusa,
 S most rendben van magasztos pulzusa.
 Vasárnap nyolcszáz tündöklő világot
 - Fehér viaszból - számolhattak össze
 Királynénk bálján. Ugyanakkor, messze,
 Hős Osztrák János hír szerint szaladt
 A franciáktól. Néhány perc alatt
 Négy gaz boszorkányt felkötöttek. És
 Madame d'Athis kutyája, e mesés
 Remek kis jószág, langy klistért kapott.

ROXÁN Elég, Cyrano! Kérek más lapot!

CYRANO Hétfőn: nincs semmi. Szeretőt cserél
 Hű Lygdamire.

ROXÁN Ó!

CYRANO *(akinek arca mindjobban elváltozik)*
Fontainebleau-ban él
Kedden az udvar. Szerdán - így beszélük -
Fiesque grófnak szép Montglat mondja: Nem!
Csütörtökön Mancini asszony félig
Már francia királyné!... Pénteken
Montglat azt mondja grófjának: Igen!
És szombaton, vagyis ma...
(Szemeit behunyja. Feje leroskad. Csönd)

ROXÁN *(meglepődve Cyrano hallgatásától, odafordul és rémülten föláll)*
Kegyesség!
Elájult?
(Hozzásiet és fölkiált)
Ah, Cyrano!

CYRANO *(fölveti szemeit, tétova hangon)*
Mit?... Mi baj?
(Látja, hogy Roxán följe hajol, süvegét gyorsan megigazítja és karosszékeiben megdöbbenve húzódik vissza Roxán elől)
Nem!... Biztosítom!... Hagyjuk!... A sohaj
Fölösleges...

ROXÁN De...

CYRANO Kis seb... régi... még
Arrasnál kaptam... semmik semmisége!

ROXÁN Szegény barátom!

CYRANO Elmúlik!
(Erőltetve mosolyog)
Már vége.

ROXÁN *(Cyrano előtt áll)*
Van nekem is fölszakadó sebem...
Folyvást sajog. Itt hordom keblemen.
(Mellére teszi a kezét)
Hozzásimul elsárgult levelére,
Ahol még látszik kedves könnyje, vére.
(Alkonyodik. A színpadon növekvő homály)

CYRANO Azt mondta egyszer, hogy majd ideadja
E kis levélkét... Így volt? Nem tagadja?

ROXÁN Óhajtja tán?

CYRANO Igen... ma...

ROXÁN *(a nyakában függő kicsi zacskót leveszi és odanyújtja Cyranónak)*
Íme...

CYRANO *(átveszi)*
Hagyja,
Hogy kivegyem a drága levelet?

ROXÁN Olvassa el!
(Visszamegy a hímzórámához, rendezget, rakosgat, dolgozókosarába teszi a gombolyagot)

CYRANO *(olvas)*
„Roxán, Isten veled,
Én meghalok!...”

ROXÁN *(elcsodálkozva néz rá)*
Fennhangon?

CYRANO *(olvas)*
„Drága hívem,
Meg... tán ma még! Ah, tele van a szívem,
Ki nem mondott, rajongó szerelemmel
És meghalok! Nem nézem ittas szemmel
Többé soha...”

ROXÁN Hát így olvassa le?
Mindjárt először?!

CYRANO *(olvas)*
„...nem csókolja meg
Sóvár szemem, mely könnyel van tele,
Mozgásod báját!... Ó, e bús szemek
Látják a múlt s a távolság ködében:
Hogy símítottad homlokodra szépen
Formás kezed... s hah, fölkiáltanék...”

ROXÁN Hát így olvassa?
(Észrevétlenül beáll az éj)

CYRANO „Fölkiáltok: Ég
Áldjon, te édes!...”

ROXÁN Így olvas?...

CYRANO „Virágom,
Kincsem...”

ROXÁN E hang...

CYRANO „Szerelmem, szép
világom!”

ROXÁN E hang... E hangot már hallottam én!
(Lassan a karszék mögé kerül, csöndesen előrehajlik és nézi a levelet. - Cyrano nem veszi észre. - A homály mind sűrűbb)

CYRANO „Szívem veled van, szívem rád talál
Még akkor is, ha eltép a halál!
A földön és a túlvilág körén
Tiéd örökké, mert e szenvedély...”

ROXÁN *(vállára teszi a kezét)*
Hogy olvashat még? Hisz leszállt az éj!
(Cyrano összerezzen, visszanéz, látja Roxánt egészen közel, ijedt)

mozdulatot tesz, lecsüggeszti a fejét. Hosszú csönd. Azután Roxán lassan, összekulcsolt kezekkel, megszólal)

Tizennégy évig így játszott a hát
Víg szerepét a tréfás jó barát!

CYRANO Roxán! Nem!

ROXÁN Ön volt!

CYRANO Nem, nem! Újra nem!

ROXÁN Meg kellett volna rögtön sejtennem,
Mikor nevem' kimondta!

CYRANO Ó, de lássa...

ROXÁN Ön volt!

CYRANO Nem! Esküszöm!

ROXÁN Nemes csalása
Világos immár. Minden levelet
Ön írt...

CYRANO Nem!

ROXÁN Minden édes, drága szó,
Mely azt vallotta hévvel, hogy szeret,
Öné volt...

CYRANO Nem!

ROXÁN Az éjben suttogó
Hang ön volt!

CYRANO Nem, nem! Roxán, esküszöm!

ROXÁN Ön volt! A lelkét másnak adta ön!

CYRANO Én nem szerettem!

ROXÁN Szeretett!

CYRANO Csak ő,
Csak Christian!

ROXÁN Ön szeretett!

CYRANO *(halkabban)*
De nem! nem!

ROXÁN A tagadásban nincsen már erő!

CYRANO Nem, nem szerettem, én édes szerelmem!

ROXÁN Egymásba olvad élő és halott!
- Tizennégy évig mért is hallgatott,
Ha egyedül öné ez a levél,
S ön sírta rá e könnyet!

CYRANO *(a levelet odanyújtja)* De a vér
 A Christiané!

ROXÁN Hát akkor miért
 Szakítja meg e szent csöndet ma?

CYRANO Miért?
(Le Bret és Ragueneau berohannak)

HATODIK JELENET

Előbbiek, Le Bret, Ragueneau

LE BRET Örült dolog! Tudtam, hogy ide tért!
 Valóban itt van!

CYRANO *(mosolyogva fölegyenesedik)*
 A patvarba hát!

LE BRET Ím, asszonyom, meggyilkolta magát
 Azzal, hogy fölkelt!

ROXÁN Ó, irgalmas ég!
 Tehát imént... e szörnyű gyöngeség?...

CYRANO Hadd végezzem a heti krónikát:
 ...S ma, szombaton, Cyrano úr kimúlt,
 Mert egy hasáb fa a fejére hullt.
(Leveszi a kalapját. Feje, homloka csupa kötés)

ROXÁN Mit mond? - Cyrano! - Kendő a fején!

CYRANO „Elesni a dicsőség mezején,
 Szívemben méltó ellenfél vasával!”
 Erről beszéltem, ábrándoztam én,
 De hát halálom életemre rávall!
 A sors nagy kópé! Egy lakáj keze
 Orgyilkos módon dönt a sírba le.
 Jó!... A szerencse mindétig került.
 Még a halálom, az sem sikerült.

RAGUENEAU Ó, jó uram!

CYRANO Ne sírj úgy, cimborá!
(Kezet nyújt neki)
 Mi vagy most? Hogy megy életed sora?

RAGUENEAU *(könnyezve)*
 Mo... Molière-nél lámpagyújtó lettem.

CYRANO Ah, Molière!

RAGUENEAU De holnap otthagynom.
Igen, igen! Dühös vagyok nagyon!
Tegnap „Scapin”-t játszották s észrevettem,
Hogy öntől vett át egy nagy jelenést.

LE BRET Át, szórul szóra!

RAGUENEAU Azt a csoda-részt
A gályáról!...

LE BRET Ezt Molière kivette
A darabból!

CYRANO Csitt!... Jól cselekedte!...
(Ragueneau-hoz)
És azt hiszem, hogy volt is szép hatás?

RAGUENEAU *(zokogva)*
De még milyen!... Zúgott a kacagás!

CYRANO A földön én ilyen sorsot találtam:
Örökké súgtam - s mindig hátul álltam.
(Roxánhoz)
Emlékszik még, mikor a ház elébe
Állt Christian és csókot kért magától
Szerelmesen? Ím földi pályám képe:
Míg lenn maradtam a sötétben, hátul,
Mások kúsztak föl... A gyönyör, az élet
A hír hő csókja mindig másoké lett!
De most, hogy vár az éjék-éje rám,
Megnyugszom benne -: szép volt Christian,
És lángész Molière!
*(A kápolna tornyában megcsendül a harang és hátul a
fasorban apácák vonulnak istentiszteletre)*
Mi cseng amott?
A kis harang!... Hadd menjenek imára!

ROXÁN *(fölemelkedik, hogy hívja őket)*
Nővéreim!

CYRANO *(visszatartja)*
Nem, nem! Míg odajárna,
Én elköltözném... s többé nem találna!
(Az apácák bemennek a kápolnába. Orgonaszó hangzik)
Kívántam végül egy kis dallamot...
Megkaptam azt is... Ennyi kellett éppen!...

ROXÁN Szeretlek! Élj!...

CYRANO Nem! Mert csak a mesében
Hat e kiáltás... Ott tesz oly csodát,
Hogy rút királyfit széppé alkot át.
De látnád: rajtam nem segít e szó!

ROXÁN Én, én okoztam balsorsát!

CYRANO

Ön? Ó,

Ellenkezőleg! Gyöngéd nőiség
Rám nem mosolygott. A saját anyám
Rútnak talált s nem néztek soha rám
Szelíd nővérek... nem adott az ég
Húgot nekem. Majd attól féltem én,
Hogy lányszemekből gúny villog felém.
De kárpótlásul a barátság bája
Vigasztalt hosszan... s ezt ön adta, ön!
Sivár pályámon egy asszony ruhája
Suhant át... és ezt önnek köszönöm!

LE BRET

(mutatja neki a faágon áttetsző holdvilágot)
Másik barátod ott ragyog ni!

CYRANO

(mosolyog a Holdra)

Látom!

ROXÁN

Egyet szerettem s kétszer veszttem el.

CYRANO

Megyek a holdba, jó Le Bret barátom,
S a főlshálláshoz immár gép se kell!

ROXÁN

Mit mond?

CYRANO

Igen! Azonnal szállok, szállok!
E szép opálban gyógyulást találok,
S nagy lelkeket!... Tudom, hogy benne lesz
Galilei s a nyájas Szokratesz!

LE BRET

(kitörve)
Nem! Nem! Hallatlan! Tűrhetetlen! Gázság!
Így haljon egy nagy költő... egy igaz,
Csodálatos szív!... Nincs többé igazság!
S ilyen bánatra nincs többé vigasz!

CYRANO

Le Bret, ne dörmögj!

LE BRET

(sírva fakad)

Én kedves barátom!

CYRANO

(emelkedik a székről, zavaros szemmel)
A gascogne-i legények... ott a gáton!
- Vonzás... erő... ott... az anyag mögött...

LE BRET

Tudás... a lázban!

CYRANO

Mi forog e pályán,
Kopernik?

ROXÁN

Ó!

CYRANO

De mi az ördögöt,
De mi az ördögöt akart hát ott a gályán?...

Filozófus, lantverő,
Fizikában nagy erő,

Irt sok rímes holmit ő,
Hírneves harckeverő,
Légi útas, vakmerő,
S ámbátor a szíve kő,
Balsors-üzött szerető!
Itt nyugszik most csöndesen
Cyrano Savinien.
Minden volt és semmi sem!
De mennem kell... kérném az urakat!...
A holdsugár értem jött... visz... ragad!
*(Visszaroskad a székebe; Roxán könnyeitől megint magához tér;
néz, néz rá és simogatja gyöngéden a fátyolát)*
Sirassa híven, míg könnyezni tud,
Szép Christian, a kedves, jó fiút...
Csak arra kérem... ha szívemhez ér
A nagy hideg s bennem megáll a vér;
Két bús halott emlékét ápolja itt e házban,
És engem is gyászoljon az érte hordott gyászban.

ROXÁN

Megesküszöm rá!

CYRANO

(erősen megrázkódik és egyszerre föl pattan a székből)

Nem! Nem itt! Soha!...

Nem kell e karszék!

(Támogatni akarják, hozzárohannak)

Senki!...

(Odadől a fához)

Csak e fa!

(Szünet)

A kesztyűm ólom... márványcsizma van

A lábamon már... Érzem, hogy suhan!

(Kiegyenesedik)

De hogyha jön, megállok véle szemben,

Kemény derékkel,

(Kardot húz)

karddal a kezemben!

LE BRET

Cyrano!

ROXÁN

(ájuláshoz közel)

Ó Cyrano!

(Mind ijedten hátrálnak)

CYRANO

Hé, mi az?

Orromra sandítsz, tömpe orrú gaz?

(Fölemeli a kardját)

Mit mondotok? - Minden hiába? - Jó!

Én ezt tudom! - De verekedni kell

Még akkor is, ha nem bíztat siker!

Sőt ez dicsőbb, mert hősköz való!

- Kik jönnek ott ni? Há! Egész sereg!

Sok ős-ellenség, rátok ismerek!

Te vagy, Hazútság?
(Kardjával csapdos a levegőbe)
Nesze hát, ha, ha!
No jertek! Kardom fejetekre vág
Előítélet, Alkú, Gyávaság!
(Újra viaskodik)
Csináljak vásárt?... Paktáljak?... Soha!...
- Ah Butaság, te is jössz, hogy velem
Utólszor vívj? Tudom, a győzelem
Tiétek lesz, alávaló jószágok,
De mindegy! Mindegy!... Vágok! Vágok! Vágok!
(Irtóztos köríveket vág a levegőbe, azután lihegve megáll)
Kitéptétek kezemből a babért.
A rózsát, mindent, ami kincset ért!
Vigyétek hát!... De valamim maradt,
Amit irígység, csúf rosszakarat
Nem vehetett el!... Ezt ma este még
Ha majd előttem föltárul az ég
S jó Istenemhez felszállok a mennybe:
Magammal tisztán, tündöklőn viszem be.
Mert föltja nem volt egy parányi sem...
(Magasra emelt karddal egy lépést tesz előre)
És ez, gazok...
(A kard kihull a kezéből, tántorog. Le Bret és Ragueneau karjaiba roskad)

ROXÁN

(ráhajol és homlokon csókolja)
Ez?...

CYRANO

(fölveti még egyszer a szemét, megismeri Roxánt és mosolyogva mondja)

A becsületem!

.oOo.